

Hyvän kohtelun suunnitelma ammatilliseen perhekotiin

Tarja Wörlin

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Hyvän kohtelun suunnitelman kehittäminen ammatilliseen perhekotiin

Tarja Wörlin
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
maaliskuu, 2023

Tarja Wörlin

Hyvän kohtelun suunnitelma ammatilliseen perhekotiin

Vuosi

2023

Sivumäärä

76

Tämä opinnäytetyö toteutettiin kehittämistyönä. Kehittämistyön tavoitteena oli kehittää ammatillisen perhekodin laatua. Tavoitteena oli myös lisätä ja vahvistaa nuorten mahdollisuutta osallistua itseään koskevan palvelun laadun parantamiseen. Kehittämistyö tehtiin yhteiskehittämisenä ammatillisessa perhekodissa asuvien sijoitettujen nuorten ja siellä asuvien ja työskentelevien aikuisten sekä perhekodista jo itsenäistyneiden nuorten kanssa. Tarkoituksena oli tuottaa hyvän kohtelun suunnitelma yksityiseen ammatilliseen perhekotiin, jossa tuotetaan luvanvaraista perhehoitoa.

Tämän kehittämistyön aihe liittyy 1.1.2020 voimaan astuneeseen lastensuojelulain muutokseen, joka velvoittaa lastensuojelulaitoksia tekemään hyvää kohtelua koskevan suunnitelman osana omavalvontaa yhdessä sijoitettujen lasten kanssa. Vaikka velvoite ei koskekaan ammatillisia perhekoteja, suunnitelman tekeminen perhekotiin tukee lasten itsemääräämisoikeutta, osallisuutta sekä lisää avoimuutta ja yhteisymmärrystä perhekodin säännöistä ja toimintatavoista.

Teoriaosuudessa on avattu lastensuojelun prosessia ja ammatillisen perhekodin sijoittumista prosessiin, hyvän kohtelun suunnitelmaa ja sen käsitteitä sekä lapsen oikeuksia sijaishuollon näkökulmasta. Kehittämistyön taustaksi valittiin lisäksi kaksi tutkimusta, joissa oli kartoitettu sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksia hyvinvoinnista ja kasvuympäristöstään.

Käytännön osuus toteutettiin kolmena erillisenä työpajana. Ensimmäisen työpajan tarkoituksena oli kertoa osallistujille, miten työpajatyöskentely etenee. Työpajassa kartoitettiin lisäksi heidän omia näkemyksiään ja ajatuksiaan neljästä keskeisestä teemasta; itsemääräämisoikeus, osallisuus, hyvä kohtelu ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Kahdessa varsinaisessa työskentelyyn suunnatussa työpajassa keskusteltiin ja kirjattiin ylös ajatuksia ja näkemyksiä, joiden perusteella hyvän kohtelun suunnitelma laadittiin.

Työskentelyssä osallistujat toivat esiin keskeisenä teemana toisen kunnioittamisen. Se nousi esiin keskusteltaessa eri aiheista, kuten turvallisuudesta, kiusaamisesta, omista rajoista sekä omiin ja yhteisiin asioihin vaikuttamisesta. Yhteisesti todettiin, että ajatus ”kunnioita itseäsi ja toisia” voisi ohjata kaikkea arjen toimintaa. Työskentelyssä muodostuneesta materiaalista kehittämistyön tekijä kokosi hyvän kohtelun suunnitelman kirjallisen version, joka käytiin yhdessä osallistujien kanssa läpi maaliskuun alussa. Osallistujat olivat kokeneet yhteisen työskentelyn merkitykselliseksi ja arjen käytänteitä selventäviksi.

Asiasanat: ammatillinen perhekoti, osallisuus, hyvä kohtelu, itsemääräämisoikeus, sijaishuolto, yhteiskehittäminen

Tarja Wörlin

The Good Treatment Plan for the Professional Family Home

Year

2023

Pages

76

This Bachelor's thesis was carried out as a development work. The aim of the thesis was to develop the quality of the professional family home. The aim was also to increase and strengthen the participation of adolescents who have been placed into the family home to improve the quality of service for themselves. The thesis was carried out together with the adolescents living in the professional family home and with the adults living and working there. Young adults who have already become independent from the family home also participated. The purpose of this thesis was to produce a plan for good treatment in the private professional family home where family care is provided with a permit.

The subject of this development is related to the amendment of the Child Welfare Act, which entered into force on January 1st, 2020. The amendment obliges child welfare institutions to carry out a good treatment plan as part of a self-supervision. It has to be done with the children who have been placed into the institutional care. Although the obligation does not apply to professional family homes, the drawing up of a plan for a family home supports the right to self-determination, participation and transparency as well as agreement on the rules and procedures of a family home.

The theoretical section discussed the process of child protection and the placement of a professional family home in the process, the plan for good treatment and its concepts and the children's rights from the point of view of foster care. In addition it refers to two studies that survey the experiences of children and adolescents in their wellbeing and growth environments.

The practical section was carried out in three separate workshops. The purpose of the first workshop was to inform participants on how the workshop work will progress. The workshop also identified their own views and ideas on four key themes: self-determination, inclusion, good treatment and a confidential relationship. In the two properly work oriented workshops the participants discussed and recorded their ideas and views on the subject. The contents formed the basis for the plan.

In the course of their work, the participants highlighted respect for one another as a key theme. It emerged when discussing various issues, such as safety, bullying, own borders, and influencing our own and our common interests. In fact, it was said that the idea of "respect yourself and others" could guide all everyday activities. From the content of the workshops the developer formed a written version of the good treatment plan. The written version was gone through together at the beginning of March. The participants had felt that working together was relevant and clarified everyday practices.

Keywords: professional family home, inclusion, good treatment, self-determination, foster care, co-development

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Kehittämistyön lähtökohdat	8
2.1	Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite	9
2.2	Sijoitettujen lasten näkemyksiä omasta hyvinvoinnistaan tutkimusten valossa	9
2.2.1	Kouluterveyskysely	10
2.2.2	”Ne näki musta”	12
3	Lastensuojelun prosessi	14
3.1	Avohuollon tukitoimet.....	16
3.2	Kiireellinen sijoitus	16
3.3	Huostaanotto viimesijaisena interventiona.....	17
3.4	Sijaishuoltoa kodin ulkopuolella	18
4	Ammatillinen perhekoti	18
4.1	Perhekoti Makarios.....	19
4.2	Omavalvonta.....	22
4.3	Hyvän kohtelun suunnitelma	22
5	Lapsen oikeudet sijaishuollossa	23
5.1	YK:n lapsen oikeuksien sopimus.....	24
5.2	Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa.....	24
5.3	Hyvä hoito ja kasvatus, valvonta ja huolenpito sijaishuollossa.....	25
5.4	Itsemääräämisoikeus.....	27
5.5	Osallisuus ja vaikuttaminen	27
5.6	Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde	30
6	Palvelumuotoilu kehittämistyön menetelmänä	32
6.1	Palvelumuotoilu	33
6.2	Lapsikeskeinen palvelumuotoilu	34
7	Kehittämistyön prosessi ja tulokset	35
7.1	Ideointi ja kartoitus.....	36
7.1.1	Alkukartoitus työpajatyöskentelynä	37
7.2	Hyvän kohtelun suunnitelma yhteiskehittämisenä	40
7.2.1	Ensimmäinen työpaja	41
7.2.2	Toinen työpaja.....	44
7.3	Testaus ja arviointi	49
7.4	Palaute yhteiskehittämisestä ja hyvän kohtelun suunnitelmasta	51
8	Eettisyys ja luotettavuus	55
9	Johtopäätökset	57
10	Pohdinta ja jatkokehittämisen tarpeet	59

Lähteet.....	63
Kuviot	70
Taulukot	70
Liitteet	71

1 Johdanto

Lastensuojelun valvonta, laatu ja laadun kehittäminen ovat olleet keskiössä useiden vuosien ajan. Lapsiasiavaltuutettu (2022, 14) toteaa eduskunnalle antamassaan raportissa, että ”lastensuojelu on 1990-luvulta asti ollut kriisiytyneessä tilassa” ja lastensuojelulain kokonaisuudistus on välttämätöntä. Keskustelua ovat herättäneet mm. Visa Koiso-Kanttilan tekemä Huostassa-audiodokumenttisarja (2020), kouluterveyskyselyssä (Ikonen, Eriksson & Heino 2020) esiin nousseet sijoitettujen lasten ja nuorten kokemat kaltoinkohtelut, eduskunnan oikeusasiamiehelle tulleet lasten ja nuorten kantelut (Saastamoinen 2021, 11-12) sekä valvontakäynneillä ilmi tulleet laiminlyönnit (Valvira 2022).

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuoden 2019 lopulla päivitettyt lastensuojelun laatusuosituksukset, joissa määritettiin eri lastensuojelun toimijoille kohdenneet laatukriteerit ja palvelujen valvonta. Laatusuosituksissa korostuvat vuorovaikutussuhteet, lapsilähtöisyys ja lapsen etu. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 9.) Vuoden 2020 alusta lähtien lastensuojelulakiin lisättiin 61 b §, joka velvoittaa lastensuojelulaitoksia tekemään hyvän kohtelun suunnitelma yhdessä sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa. Velvoite ei koske ammatillisia perhekoteja, mutta sen tekemistä suositellaan soveltuvilta osin vahvasti osana laadun varmistamista. Ammatilliseen perhekotiin soveltuvia teemoja hyvän kohtelun suunnitelman rungossa ovat lasten itsemääräämisoikeuden vahvistaminen, tukeminen ja ylläpitäminen ikätasoisesti sekä hyvän hoidon, kasvatuksen, ikätasaisen valvonnan ja huolenpidon menettelytavat. (Lastensuojelulaki 2007; Lastensuojelun käsikirja 2022a.)

Nuoruus on siirtymävaihetta lapsuudesta aikuisuuteen. Sen rajaaminen tiettyihin ikävuosiin on kuitenkin haastavaa ja Pulkkinen (2022, 43) mukaan ikärajat riippuvatkin näkökulmasta. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) tarjoaa joissain tapauksissa jopa 12-vuotiaalle vahvan itsemääräämisoikeuden lapsen alaikäisyydestä huolimatta. Toisaalta nuorisolaki (1285/2016) määrittää alle 29-vuotiaat nuoriksi täysi-ikäisyyden alkaessa jo 18-vuotiaana. Lääkäriseura Duodecim määrittää nuoruuden välille 13-22-vuotiaat ja samoilla linjoilla on Unescon nuorisoraportti kutsuessaan 15-25-vuotiaita nuoriksi (Nuoperi 2022). Tässä kehittämistyössä kaikkia yhteiskehittämiseen osallistuvia 13-21-vuotiaita kutsutaan nuoriksi. Aikuisiksi kutsutaan perhekodissa työskenteleviä ohjaajia ja perhekodin vanhempia.

Tämä opinnäytetyö toteutettiin kehittämistyönä. Kehittämistyön tarkoituksena oli tuottaa hyvän kohtelun suunnitelma Perhekoti Makarioksen omavalvontasuunnitelman liitteeksi. Kehittämistyön tavoitteena oli lisätä ja vahvistaa nuorten mahdollisuutta osallistua ja tuoda esiin omaa näkemystä hyvästä kohtelusta. Tavoitteena oli myös kehittää ammatillisen perhekodin laatua luomalla arjen työtä ohjaava suunnitelma, johon sekä nuoret että aikuiset voivat

sitoutua. Kun nuoret saavat itse osallistua palvelun kehittämiseen ja yhteisten toimintamallien luomiseen, he todennäköisesti sitoutuvat paremmin yhteisiin pelisääntöihin ja ovat tietoisia omista eduistaan ja vaikuttamisen kanavistaan (Vario ym. 2012, 22).

2 Kehittämistyön lähtökohdat

Perhekoti Makarioksessa tapahtui omistajanvaihdos maaliskuussa 2019 entisen omistajan jäädessä eläkkeelle. Samaan aikaan Uudellamaalla aloitettiin dynaaminen puitejärjestely (Hilma 2019). Siinä Uudenmaan kunnat loivat yhteiset kriteerit pyrkien varmistamaan lastensuojelun laatua palveluntarjoajien kirjavassa kentässä. Perhekoti Makarioksessa uudet omistajat lähtivät kehittämään laatua ja tekemään prosesseja näkyviksi. Tämä kehittämistyö on osa laatu-työn jatkumoa.

Lastensuojelun perhehoito tarjoaa sijoitetuille nuorille turvallisen kasvu ympäristön, jossa heitä kohdataan ja huomioidaan yksilönä. Samalla mahdollistetaan yhteisöön kuulumisen. Perhehoidossa on mahdollista luoda luottamuksellisia ja pitkäkestoisia vuorovaikutussuhteita aikuisten kanssa, koska perhekodin vanhemmat asuvat ympärivuorokautisesti yhdessä sijoitettujen nuorten kanssa. (Heino & Säles 2017, 18-20.)

Arkea ohjaavat yhteiset pelisäännöt, joissa on varaa joustaa tarpeen vaatiessa ja huomioida nuorten yksilöllisiä tarpeita perheenomaisesti. Luomalla yhdessä hyvää kohtelua koskeva suunnitelma nuorten ja aikuisten kanssa päästään vuoropuheluun, jossa kohtaavat erilaiset näkökulmat ja ymmärrys yhteisestä arjesta lisääntyy. Erityisen tärkeää tämä on siksi, että perhekoti Makariokseen sijoitetut nuoret ovat murrosikäisiä. Murrosikä itsessään sisältää ikään kuuluvia kehitystehtäviä ja tuo nuorelle haasteita ja tunteiden kuohuntaa (MLL 2021). Yhteisen keskustelun kautta luodut arjen rakenteet helpottavat molemmiin puolin arjessa toimimista ja luovat turvallisuuden tunnetta nuorille. Heidän on helpompaa hyväksyä rajat, kun ne on yhdessä sovittu, eivätkä ne näin tunnu aikuisen vallankäytöltä. (Vario ym. 2012, 22.)

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus suojeluun, myös institutionaalisessa lastensuojelussa. Sijaishuollon laitos- ja perhehoidossa ilmenneisiin epäkohtiin on puututtava ja valvontaa lisättävä. Vuoden 2020 alusta lastensuojelulakiin (417/2007) lisättiin 61 b §, joka velvoittaa lastensuojelulaitoksia tekemään suunnitelma hyvästä kohtelusta omavalvontasuunnitelman liitteeksi. Velvoite ei koske ammatillisia perhekoteja, mutta sen tekemistä suositellaan vahvasti myös perhehoidon puolella. Lain tavoitteena on tukea sijoitettujen lasten ja nuorten oikeuksia ja osallisuutta itseä koskeviin päätöksiin. (Hoikkala & Pollari 2019, 18-19.) Kuten aiemmin on todettu, epäkohtia on myös perhehoidon puolella ja laatua on tarpeen parantaa. Tutkimukset osoittavat, että haavoittuvassa asemassa olevien lasten tulevaisuuden ennusteet ovat heikompia kuin kotona kasvaneiden lasten. (Lapsiasiavaltuutettu 2020a, 30-31.)

Haavoittavassa asemassa elävät perheet ja lapset kärsivät usein elämässään niukkuutta ja puutetta. Heidän aineelliset ja aineettomat tarpeensa ovat jääneet tyydyttymättä. Tilanteen pitkittyminen vaatii pitkäaikaista korjaamista. Omien tarpeiden tunnistaminen on pohja osallisuudelle, mutta niukkuudessa ja puutteessa eläminen on saattanut heikentää kykyä tunnistaa niitä. (Isola, Nousiainen & Valtari 2020, 174-175.) Nuorten antamissa laatusuosituksissa korostuu lasten ja nuorten kuuleminen, osallistaminen, kunnioittava ja yksilöllinen kohtaaminen, oikeudenmukaisuus, sääntöjen ja päätösten perustelu, lasta koskevan tiedon antaminen, itsemääräämisoikeus sekä yksi tai useampi pysyvä ihmissuhde. (Vario ym. 2012, 5.)

2.1 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli tuottaa hyvän kohtelun suunnitelma ammatilliseen perhekotiin omavalvontasuunnitelman liitteeksi. Lastensuojelulain 61 b § ei edellytä suunnitelmaa ammatillisilta perhekodeilta (Lastensuojelulaki 417/2007). Suunnitelma lisää kuitenkin toiminnan läpinäkyvyyttä ja avoimuutta perhekodin sisällä ja suhteessa valvoviin tahoihin, kuten lasten sosiaalityöntekijöihin ja toimintaa valvovaan viranomaiseen (Vaskivuo 2021, 23 min 21s).

Tavoitteena kehittämistyössä oli lisätä ja vahvistaa nuorten mahdollisuutta osallistua ja tuoda esiin omaa näkemystään hyvästä kohtelusta. Tavoitteena oli myös kehittää ammatillisen perhekodin työn laatua luomalla arjen työtä ohjaava suunnitelma, johon sekä nuoret että aikuiset voivat sitoutua. Hyvän kohtelun suunnitelma velvoitetaan tekemään yhdessä yksikössä olevien lasten ja aikuisten kanssa (Räty 2023, 727). Perhekoti Makarioksessa kehittämistyö tehtiin yhdessä nuorten ja aikuisten kanssa. Mukaan kutsuttiin perhekodista jo itsenäistyneet nuoret kokemusasiantuntijoina.

2.2 Sijoitettujen lasten näkemyksiä omasta hyvinvoinnistaan tutkimusten valossa

Laakso (2019, 11) muistuttaa, että lastensuojelu on perusteltua vain silloin, kun se pystyy tarjoamaan lapselle turvallisen kasvuympäristön ja sitä kautta turvaamaan hänen hyvinvointinsa. Lasten ja nuorten hyvinvoinnista sijaishuollossa voivat kertoa vain lapset ja nuoret itse. Tutkimusta tulisi tehdä laajemmin eri sijaishuoltopaikoissa ja kuulla laajamittaisemmin lasten ja nuorten kokemuksia ja kuulumisia. Usein tutkimukset perustuvat aikuisten käsitykseen hyvinvoinnista ja sen perusteella tehtyihin kysymyksen asetteluihin ja määritelmiin. (Laakso 2019, 11-13.)

Kehittämistyön tietoperustaa lähestyttiin tarkastelemalla kahta aiempaa tutkimusta, joissa sijoitettujen lasten ja nuorten näkökulmaa oli selvitetty. Kouluterveyskyselystä nousi huoli siitä, että osa sijoitetuista nuorista oli kokenut turvattomuutta ja epäkunnioittavaa kohtelua lastensuojelun sijaishuollon sijoituspaikoissa perhehoidosta laitoshuoltoon. Johtopäätöksenä

nostettiin esiin tarve lisätä valvontaa ja nuorten osallistamista, jotta toimintatavat olisivat yhdessä pohdittuja ja sovittuja. (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 36-38.)

Laakson tutkimus ”Ne näki musta” pyrki kuulemaan, miten sijoitetut lapset ja nuoret voivat sijaishuoltopaikoissa. Lapset ja nuoret olivat itse tiedon tuottajia ja määrittivät keskeiset omaan hyvinvointiinsa vaikuttavat tekijät. Haastateltujen sijoitettujen lasten ja nuorten kokemukset nousivat ensisijaisesti tarkasteltavaksi. Myös tästä tutkimuksesta nousi huoli siitä, että osa lapsista ja nuorista, vaikkakin pieni osa, oli kokenut turvattomuutta ja pelkoa sijaishuoltopaikassa. Myös tämän tutkimuksen johtopäätöksissä nousi esiin valvonnan lisäämisen tarve. Lisäksi tutkija piti tärkeänä, että jatkossa lisättäisiin tutkimusta, jossa sijoitettujen lasten ja nuorten ääni kuuluisi, jotta heidän hyvinvointiaan voitaisiin kattavasti seurata ja tilanteisiin puuttua epäkohtien ilmetessä. (Laakso 2019, 11-12, 80-81.)

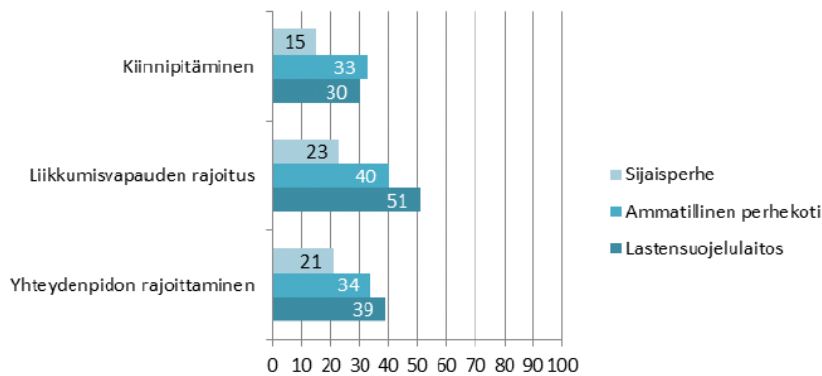
2.2.1 Kouluterveyskysely

Suomessa on tehty vuodesta 1996 lähtien joka toinen vuosi kouluterveyskysely 8. ja 9. luokklaisille. Kyselyyn on myöhemmin lisätty lukiolaiset, ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat sekä perusopetuksen 4. ja 5. luokklaiset. (THL 2022.) Vuonna 2017 kyselyyn lisättiin kysymys lapsen asuinpaikasta, mikä toi esiin sijoitettujen lasten kokemukset hyvinvoinnista (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 10). Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulokset toivat vahvasti esiin sijoitettujen lasten heikomman aseman suhteessa kotona asuviin ikätovereihinsa. Erityisesti perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä sijoitetuista nuorista 49 % oli tyytyväisiä omaan elämänsä, kun muulla tavoin asuvista ikätovereista tyytyväisiä oli 76 %. (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 17.)

Sijaishuollon yksi keskeinen tarkoitus on turvata lapsen ja nuoren elinympäristö. Sijoitetut lapset kokivat kuitenkin kasvuympäristönsä turvattomammaksi verrattuna ikäisiinsä, jotka asuivat vanhempien tai muiden sukulaisten kanssa. He olivat kokeneet enemmän koulukiusaamista, seksuaalista häirintää niin ehdotteluina kuin fyysisenä häirintänä ja väkivaltaa kuin muulla tavoin asuvat ikätoverinsa. Kyselyssä pieni osa sijoitetuista nuorista kertoi viimeisen vuoden aikana sijaisvanhempien tai lastensuojelulaitoksen aikuisten kohdistaneen heihin toistuvaa fyysisestä väkivaltaa. Yli puolet sijoitetuista nuorista koki voivansa vaikuttaa arkeen ja yhteisten sääntöjen laatimiseen asuinpaikassa, mikä kasvattaa hyvinvoinnin kokemusta. (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 21-26.)

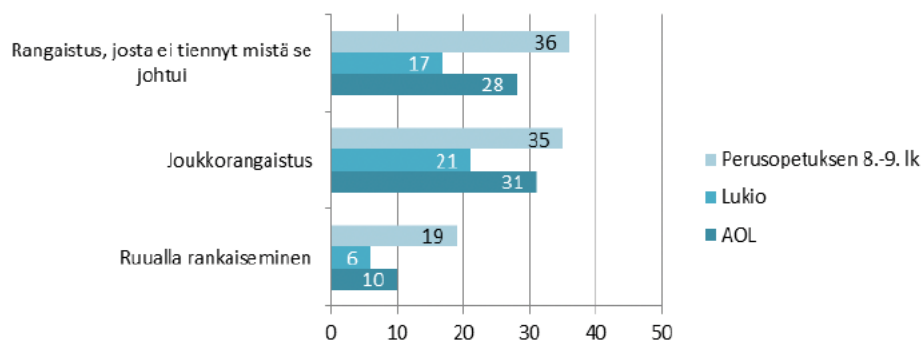
Kouluterveyskyselyssä kysyttiin myös nuorten nykyisessä sijoituspaikassaan kokemasta yhteydenpidon rajoittamisesta (YPR), kiinnipitämisestä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta (LVR) (taulukko 1). Näistä yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista lastensuojelulain mukaan myös perhehoidossa, toiset rajoitustoimenpiteet vain laitoshuollossa. Kaikkia kysyttyjä rajoituksia nuoret kertoivat kokeneensa kaikissa sijoitusmuodoissa. Tutkimuksesta ei käy ilmi, oliko sijaisperheissä ja ammatillisissa perhekodeissa käytetty sääntöjä, jotka nuoret olivat

kokeneet oikeuksiaan rajoittaviksi, vai oliko siellä käytetty lastensuojelulaissa tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä. Nuoret olivat kuitenkin kokeneet, että heidän oikeuksiaan oli loukattu ja tämä on tärkeää huomioida. (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 27-29.)

Taulukko 1: Sijoitettujen lasten kokemat rajoitustoimenpiteet sijaishuoltopaikan tyypin mukaan, % (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 29)

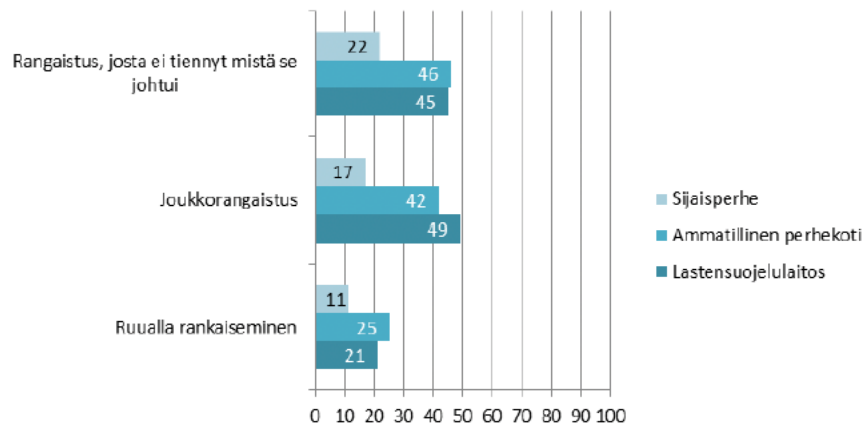
Tutkimuksessa kartoitettiin myös sijoitettujen nuorten kokemuksia rangaistuksista omassa sijoituspaikassaan (taulukko 2). Tulosten mukaan sijoitetut nuoret joutuvat luvattomien rangaistusten kohteeksi edelleen kaikissa sijoitusmuodoissa. Merkittävintä on, että yläasteikäisistä nuorista 36 prosenttia on kokenut joutuneensa rangaistuksi tietämättä syytä siihen. Joukkorangaistusta on kokenut 35 prosenttia ja ruualla on rangaistu 19 prosenttia yläasteikäisistä nuorista. (Ikonen, Eriksson ja Heinonen 2020, 29-30.)

Taulukko 2: Sijoitettujen nuorten kokemat luvattomat rangaistuskeinot, % (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 30)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) edellyttää, lapselle turvataan hyvä kasvatus ja hoito ja häntä suojellaan niin ruumiilliselta kuin henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Joukkorangaistukset, ruualla rankaisu tai rangaistukset, joita ei ole perusteltu nuorelle, eivät kuulu lain henkeen. Tulosten mukaan (taulukko 3) ammatilliset perhekodit nousevat lähelle lastensuojelulaitoksia luvattomissa rangaistuskeinoissa (Ikonen,

Eriksson & Heinonen 2020, 29). Luvattomat rangaistuskeinot eivät ole perusteltuja missään tilanteessa ja nuorelle tulee perustella hänen ymmärtämällään tavalla päätös seuraamuksesta. (Kaskinen 2020.)

Taulukko 3: Sijoitettujen nuorten kokemat luvattomat rangaistuskeinot sijaishuoltopaikan tyyppin mukaan, % (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 30)

Tutkimuksesta nousi esiin huolenaiheita, kuten että oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön ei riittävästi toteudu sijoitettujen lasten arjessa. Turvallisuuden varmistaminen on erityisen tärkeää sijoitettujen lasten ja nuorten elämässä, koska heillä on usein runsaasti kokemusta turvattomasta kasvu ympäristöstä. On tärkeää huomioida myös palvelujärjestelmän rakenteellinen väkivalta, joka johtaa sijoituspaikan vaihtumiseen. Sijoitettujen nuorten kokemukset rangaistuksista ja rajoitustoimista ovat todellisia ja kertovat edelleen karusta todellisuudesta lastensuojelun sijaishuollossa. Palveluntuottajien on varmistettava omien palveluidensa laatu, henkilökunnan riittävyys sekä heidän ammattitaitonsa. Sisäisellä valvonnalla ja palveluiden kehittämisellä yhdessä nuorten kanssa voidaan vahvistaa sitä, että aikuiset ja nuoret sitoutuvat yhteisiin arvoihin ja toimintatapoihin sekä ymmärtävät niitä. Yhdessä sovitut keinot ratkaista haastavia tilanteita auttavat myös nuoria ymmärtämään seuraamuksia omista toimitaan eikä niitä koeta aikuisen mielivaltana. Myös ulkoisen valvonnan lisääminen on tarpeen. Lasten ja nuorten kaltoinkohtelu, erityisesti sijaishuollossa, on lainvastaista ja perusteetonta missään tilanteessa. (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 36-38.)

2.2.2 ”Ne näki musta”

Laakson (2019) raportti ”Ne näki musta” kertoo huostassa olevien lasten kokemuksia liittyen hyvinvointiin ja sijaishuoltoon. Laakso (2019, 16) muistuttaa lastensuojelun tavoitteesta turvata pysyvä ja turvallinen ympäristö sijoitetulle lapselle. Usein lasten hyvinvointia määritellään asiantuntijoiden mittareilla ja kriteereillä. Kansainvälisesti sijoitettujen lasten

hyvinvointiin liittyviä kokemuksia on tutkittu laajasti, mutta Suomessa tutkimus on varsin vähäistä. (Laakso 2019, 17, 19-20.)

Woodin ja Selwynin (2017) tutkimuksessa sijoitettujen lasten hyvinvoinnin määrittelyssä korostuivat suhteet perhesuhteiden lisäksi sijaisvanhempiin ja työntekijöihin sekä omaan sosiaalityöntekijään (kuvio 1). Myös osallisuuden kokemus ja mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin päätöksiin vaikuttivat hyvinvoinnin kokemukseen. (Laakso 2019, 21.) Ten Brummelaar ym. (2018) mukaan lapsen roolin vahvistaminen osallistamalla ja ottamalla mukaan päätöksentekoon vahvistaa sijaishuollon tavoitteiden saavuttamista hänen kohdallaan (Laakso 2019, 64). Samoja painopisteitä ovat tutkijat nostaneet esiin ottaessaan kantaa siihen, mitä laadukas sijaishuolto pitää sisällään. Laakson tutkimuksen keskeisiksi ulottuvuuksiksi valikoituivat turvallisuus, suhteet, osallisuus ja vahvistuminen. (Laakso 2019, 22.)

Kuvio 1: Woodin & Selwynin (2017) tutkimuksessa esiin nousseet huostassa olevien lasten määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuuden osatekijät (Laakso 2019, 22)

Laakson (2019, 73) tutkimuksessa mukana olleet lapset ja nuoret olivat pääasiassa kokeneet huostassa olon aikana oman hyvinvointinsa parantuneen. Sijaishuoltopaikka tarjosi heille turvallisen kasvuympäristön ja he kokivat tulevansa nähdyiksi ja kuulluiksi siellä. Kuitenkin rinnakkaisesti pieni osa koki päinvastaista, kuten turvattomuutta, vähättelevää suhtautumista omiin kokemuksiin, epäoikeudenmukaista kohtelua sekä osattomuutta itseä koskeviin päätöksiin. Tutkimuksessa nuoret toivat esiin esimerkkejä aikuisen vallan käytöstä, kuten joustamattomuudesta, työntekijäkohtaisista säännöistä ja seuraamuksista sekä aikuisen toimista, jotka nuori koki toisten edessä nöyryyttämiseksi ja jopa kiusaamiseksi (Laakso 2019, 38). Vaikka

epäoikeudenmukaisuuden ja asiattoman kohtelun kokemukset ovat vähäisiä, niitä ei voida sivuuttaa. Sijaishuolto tarvitsee sekä tehostettua omavalvontaa että ulkoapäin tulevaa viranomaisvalvontaa. (Laakso 2019, 73.)

Sijoitettujen nuorten suhdeverkosto on moninainen ja laaja. Harvan perhe koostuu ydinperheestä. Tutkimuksessa nuoret nostivat tärkeänä asiana esiin, että voivat itse valita keneen pitävät yhteyttä, keitä tapaavat ja milloin tapaavat. Nuoruudessa korostuu kavereiden merkitys ja yhteydenpito heihin on erityisen tärkeää. Sijaishuoltopaikan vaihdosten vuoksi nuorilla saattaa olla myös aiempia tärkeitä aikuissuhteita, joiden ylläpitämisen tärkeyttä nuoret pohivat tutkimuksessa. Tämän kuitenkin usein estää instituutionaaliset rakenteet. Hyvinvoinnin kannalta sijaishuollossa on kyettävä tunnistamaan lapsen kokemus läheissuhteista samoin kuin suhteen luonne. Aikuisten tehtävä on tukea lasta myös suhteisiin, joissa hän voi rentoutua ja puhua tärkeistä asioista. Nuoren kokemusta hyvästä sijaishuoltopaikasta vahvistaa suhde sijaishuoltopaikan aikuisiin. Useat nuoret olivat kokeneet sijaishuoltopaikan vaihtumisen myönteisesti. Uudessa paikassa suhde oli muodostunut paremmaksi. Muutos on kuitenkin aina raskas prosessi, koska suhteiden luominen alkaa alusta. (Laakso 2019, 45-47, 52-53.)

Sijaishuollon tarkoitus turvata pysyvä ympäristö ja ihmissuhteet ei tutkimustulosten mukaan toteudu kaikkien nuorten osalta. Näyttää siltä, että erityisesti useiden erilaisten ongelmien kanssa kamppailevat nuoret kokevat ns. kiertolaisuutta sijoituspaikasta toiseen. Tutkimus ottaa kantaa vahvasti myös rakenteellisen väkivallan tarkasteluun, jottei palvelujärjestelmä itse pidä yllä turvattomuutta. (Laakso 2019, 74.)

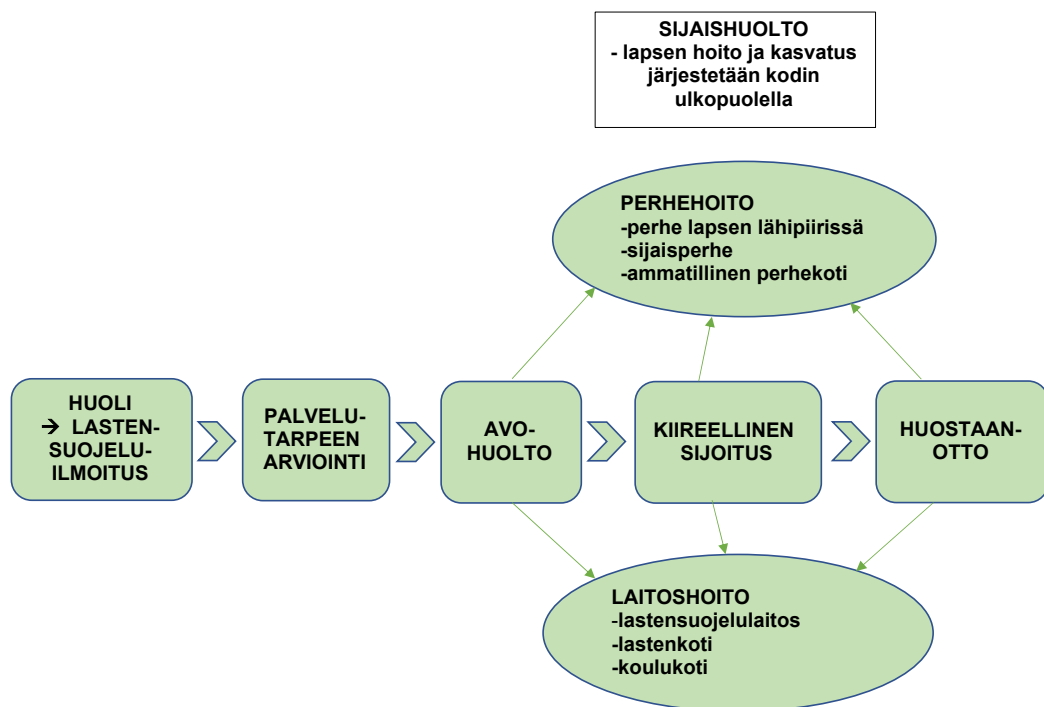
3 Lastensuojelun prosessi

Lastensuojelu on yhteiskunnan toimintaa, jolla jokaisen Suomessa asuvan lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä hyvinvoinnista ja turvallisuudesta pyritään huolehtimaan. Ensisijaisesti vanhempien tehtävä ja vastuu on turvata lapsen hyvinvointi, kasvu ja kehitys. Mikäli nämä vaarantuvat lapsen elämässä, on yhteiskunnan tultava vanhempien tueksi ja tarpeen mukaan arvioitava tuen määrää ja laajuutta. Yhteiskunta toteuttaa toimintaa niin omissa toimintayksiköissään kuin ostamalla palvelua yksityisiltä palveluntuottajilta. Yhteiskunnan ja palveluntuottajien toimintaa ohjaa lastensuojelulaki. (ETENE 2017, 10.) Tuen painopiste on ehkäisevässä lastensuojelussa ja varhaisessa tuessa (Lastensuojelulaki 417/2007).

Ehkäisevä lastensuojelu tarjoaa erityistä tukea sitä tarvitseville kunnan peruspalveluiden keinoin. Lastensuojelun asiakkuus ei ole vielä alkanut. Vanhemmuutta tuetaan ja lapsen kasvua ja kehitystä sekä hyvinvointia edistetään äitiys- ja lastenneuvolapalveluiden, erilaisten terveydenhuollon palveluiden, päivähoidon, perhekeskuksien, opetuksen ja nuorisotyön kautta.

(Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.) Tavoitteena on tarjota apua oikea-aikaisesti ja riittävän varhain, jotta ongelmat eivät pahenisi (Lastensuojelun käsikirja 2022b).

Lastensuojelun prosessi (kuvio 2) lähtee liikkeelle joko perheen omasta tai jonkun toisen huolesta. Lapsesta voidaan tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus äidin raskauden aikana. Perhe voi itse tehdä sosiaalihuoltolain mukaisen yhteydenoton tuen tarpeen arviointia varten tarvitessaan apua ja tukea. Huolen herätessä lapsesta on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Asiakkuus lastensuojelussa alkaa kiireellisiin tukitoimiin ryhdyttäessä tai, kun on tehty päätös lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisestä. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kiireellisissä tilanteissa tarvearviointi tehdään heti. Muissa tilanteissa sosiaalityöntekijän tulee tehdä päätös seitsemän arkipäivän kuluessa, onko lastensuojelutarpeen selvitykselle perusteet. Aiemmin kunnan velvollisuus oli valvoa alueellaan toimivien palveluntuottajien toimintaa, mutta vuoden 2023 alusta lähtien velvollisuus siirtyi hyvinvointialueille. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.)

Kuvio 2: Lastensuojelun prosessi (Hiltunen 2023)

Lapsen ollessa lastensuojelun (kuvio 2) asiakkaana hänen ja perheen tilannetta tulee arvioida säännöllisesti. Sekä lapselle että perheelle tehdään asiakassuunnitelmaa, johon asetetaan tavoitteita. (Araneva 2016, 245; Rätty 2023, 388.) Prosessin keskiössä on lapsen etu ja siitä näkökulmasta arvioidaan tuen tarvetta ja tarvittavia toimia (Araneva 2016, 174). Prosessi etenee tarpeen vaatiessa avohuollosta sijaishuoltoon (Nyrhinen 2016, 70-71). Ensisijaisesti lapsen sijoituspaikka pyritään valitsemaan niin, että sijoitus voi jatkua yhdessä paikassa koko

sen tarpeen ajan (Araneva 2016, 304). Tilanteet voivat kuitenkin muuttua niin lapsen elämässä kuin sijoituspaikan olosuhteissa. Tällöin lapsen sijoituspaikka voi vaihtua perhehoidosta laitoshoitoon tai päinvastoin riippuen tilanteesta ja lapsen edusta arviointihetkellä. Myös perheen jälleenyhdistäminen tapahtuu lapsen etu huomioiden. (Araneva 2016, 372-373; Rätty 2023, 561.)

3.1 Avohuollon tukitoimet

Lastensuojelun tarkoitus on tukea lapsen vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtäväänsä. Mikäli lapsen turvallinen kasvu ja kehitys ovat vaarantumassa, tulee ensisijaisesti avohuollon keinoin pyrkiä tukemaan perhettä ja lapsen hyvinvointia. Erilaisia tukitoimia ovat mm. tukihenkilö- ja terapiapalvelut, perhetyö ja vertaisryhmät. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.)

Avohuolto (kuvio 2) on aina ensisijaista ja ne suunnitellaan yhdessä perheen kanssa kirjallisesti asiakassuunnitelmaan. Tukipalveluita voidaan antaa terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen tai oppilashuollon kautta. Lisäksi sosiaalihuollon keinoin voidaan tarjota esim. tehostettua perhetyötä ja perhekuntoutusta. Perheen talouden ja asumisen tukeminen ovat myös perhekohtaisia tukitoimia, joita arvioidaan perheen tilanteen mukaan. (Lastensuojelun käsikirja 2022c.) Avohuollon tukitoimena lapsi voidaan sijoittaa joko yhdessä koko perheenä tai yksinhuoltajavanhemman kanssa perhekuntoutukseen, laitoshuoltoon tai kriisitilanteessa turvakoitiin (Rätty 2023, 394). Tarvittaessa lapsi voidaan vanhemman suostumuksella sijoittaa yksinään perhehoitoon tai lastensuojelulaitokseen. 12 vuotta täyttäneen lapsen tulee myös itse suostua avohuollon sijoitukseen. Avohuollon tukitoimena tehtyä lapsen yksin sijoittamista tulee arvioida kolmen kuukauden välein. Se voidaan purkaa milloin tahansa yhden tai useamman osapuolen niin halutessa. (Lastensuojelun käsikirja 2022d.) Mikäli tukitoimet eivät ole riittävät, mahdollisia tai ne eivät ole lapsen edun mukaisia, lapsi täytyy ottaa huostaan (Lastensuojelun käsikirja 2022e).

Avohuollon tukitoimet ovat suunnitelmallista työskentelyä ja ne kirjataan asiakassuunnitelmaan. Tukitoimien tarjoamisen edellytys on, että työskentely tapahtuu yhteistyössä vanhemman tai huoltajan kanssa. Yhteistyötä tehdään myös lapsen kanssa hänen ikätasonsa huomioiden. Lasta tulee kuulla ja hänelle tulee antaa riittävästi tietoa asiasta. (Lastensuojelun käsikirja 2022e.)

3.2 Kiireellinen sijoitus

Lastensuojeluilmoituksen saatuaan sosiaalityöntekijän tulee arvioida lapsen tilanne. Mikäli lapsi on välittömässä vaarassa vanhempiensa laiminlyönnin, puutteellisen huolenpidon, kaltoin kohtelun tai heitteillejätön vuoksi tai lapsi on itse vaaraksi itselleen itsetuhoisesti, päihkeitä käyttämällä tai tekemällä rikoksia, lapsi sijoitetaan kiireellisesti. (Lastensuojelun

käsikirja 2022f.) Kiireellinen sijoitus on siis reaktio akuuttiin tilanteeseen lapsen ollessa välittömässä vaarassa. Sitä ennen viranomainen on arvioinut sen välttämättömäksi toimeksi, koska muita keinoja lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi ei ole käytettävissä. (Räty 2023, 414.)

Kiireellisen sijoituksen (kuvio 2) päätös voidaan kerrallaan tehdä 30 vuorokaudeksi, ja se on väliaikainen toimenpide. Kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalityöntekijän on tehtävä päätös, lopetetaanko kiireellinen sijoitus, jatketaanko sitä vai otetaanko lapsi huostaan. Jotta päätös voidaan tehdä, on sosiaalityöntekijän arvioitava lapsen ja perheen tilannetta ja avun tarvetta sekä sitä, voiko lapsi palata kotiin turvallisesti. Mikäli tilannetta ei ole voitu arvioida 30 vuorokauden aikana, kiireellistä sijoitusta voi toinen sosiaalityöntekijä jatkaa vielä enintään 30 vuorokautta. Jos lapsi päätetään ottaa huostaan ja perhe vastustaa sitä, tehdään huostaanotosta hakemus hallinto-oikeudelle. (Lastensuojelu 2022; Lastensuojelun käsikirja 2022f.) Tällöin kiireellistä sijoitusta jatketaan, kunnes hallinto-oikeus on tehnyt päätöksen huostaanottoasiassa tai antanut väliaikaismääräyksen (Räty 2023, 411).

3.3 Huostaanotto viimesijaisena interventiona

Huostaanotto (kuvio 2) on viimesijainen interventio. Se koskettaa syvällä tavalla perheen ja lapsen perus- ja ihmisoikeuksia. (Pösö 2016, Johdanto.) Ennen huostaanottopäätöstä lapsen ja perheen tilannetta on arvioitava ja muut mahdolliset avohuollon tukipalvelut kartoitettava. Elleivät avohuollon tukitoimet ole sopivia, mahdollisia tai en eivät riitä, sosiaalityöntekijä tekee päätöksen lapsen huostaanotosta. Päätöksen tulee olla lapsen edun mukaista ja sille on oltava riittävän pätevät lainsäädännölliset perusteet. Huostaanotto voidaan tehdä, mikäli lapsen huolenpidossa tai kasvuoloissa on vakavia lapsen terveyttä ja kehitystä uhkaavia puutteita. Perusteena voi myös olla lapsen oma toiminta, jolla hän vaarantaa vakavasti omaa kehitystään ja terveyttään. (Räty 2023, 438, 440.) Huostaanotossa lapsen hoidon ja kasvatuksen vastuu siirtyy viranomaisille. Pääosin huostaanotto tapahtuu yhteistyössä perheen kanssa, mutta toisinaan se joudutaan tekemään vastoin perheen tai 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa. Tällöin päätöksen tekee hallinto-oikeus. (Lastensuojelu 2022; Lastensuojelun käsikirja 2022g.) Käsittelyn ajaksi lapsi voidaan sijoittaa joko johtavan viranhaltijan päätöksellä tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä (Lastensuojelun käsikirja 2023a).

Pösö (2016, Johdanto) huomauttaa, että lapsen etu on laaja käsite. Lapsen tulee saada osakseen kaikkien perustarpeiden huomioimista alkaen perushuolenpidosta aina koulutuksellisiin ja hengellisiin tarpeisiin vastaamiseen saakka. Tämä asettaa korkeat odotukset sijaishuollolle.

Huostaanotto on lähtökohtaisesti väliaikainen päätös ja perheen jälleenyhdistämisen tulee olla työskentelyn pyrkimyksenä (Pösö 2016, johdanto). Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja sen kriteereitä on arvioitava vähintään vuosittain. Mikäli kriteerit eivät enää täyty, sosiaalityöntekijän on välittömästi arvioitava huostaanoton lopettamista ensisijaisesti lapsen edun näkökulma huomioiden. Arvioinnissa on huomioitava lapsen turvalliset ja pitkäkestoiset

ihmissuhteet sekä niiden päättymisen vaikutus lapseen. Lapsen omalla mielipiteellä on sitä suurempi merkitys, mitä vanhempi hän on. Perheen ja lapsen tulevaisuuden ennustetta tulee arvioida lapsen edun näkökulmasta. Kriteerejä tulee arvioida myös, mikäli huoltaja tai lapsi hakevat huostaanoton purkoa. Tällöin kaikkia asianosaisia kuullaan ja päätös on tehtävä viivytyksettä. (Räty 2023, 571-572, 574.) Huostaanotto päättyy kuitenkin viimeistään, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi täytettyään 18 vuotta (Lastensuojelulaki 417/2007).

3.4 Sijaishuoltoa kodin ulkopuolella

Sijaishuolto (kuvio 2) on julkinen hallintotehtävä, joka perustuu lainsäädäntöön. Se on julkisen vallan merkittävä interventio ja asettaa lapsen erityiseen asemaan ja erityisen suojelun alaisuuteen. (Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017, 11.) Sijaishuollon tehtävänä on tarjota lapselle turvallinen ja laadukas hoito. YK:n lapsen oikeuksien sopimus, perustuslaki, ihmisoikeussäännökset sekä kansallinen lainsäädäntö velvoittavat huomioimaan lapsen etua, asemaa ja oikeuksia myös sijaishuollossa. (Hoikkala ym. 2017, 11-12; Malja ym. 2019, 38.)

Sijaishuollossa lapsen hoito ja kasvatusta järjestetään kodin ulkopuolella huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksen perusteella (kuvio 2). Sosiaalityöntekijän on ensi selvitettävä, voiko joku lapselle läheisistä ihmisistä pitää hänestä huolta. Mikäli tällaista henkilöä ei löydy, lapsi sijoitetaan hänen etunsa mukaisesti joko perhehoitoon tai laitoshuoltoon. (Lastensuojelu 2022; Lastensuojelun käsikirja 2022h, Saastamoinen 2010, 5.) Perhehoitoa toteutetaan sijaisperheissä ja ammatillisissa perhekodeissa. Laitoshuollon muotoja ovat lastensuojelulaitokset, lastenkodit ja koulukodit. Lapsen etu sekä hänen yksilölliset ja kehitykselliset tarpeensa tulee huomioida arvioitaessa lapselle sopivaa sijaishuolto-paikkaa. (Saastamoinen 2010, 7.)

4 Ammatillinen perhekoti

Lastensuojelulain (417/2007) 50 § mukaan lapset ja nuoret tulee sijoittaa ensisijaisesti perhehoitoon, mikäli se ei ole lapsen edun vastaista. Perhehoitoa toteutetaan yksityisessä kodissa ja sen tavoitteena on tarjota kodinomainen hoito ja läheiset ihmissuhteet sekä mahdollistaa sosiaalisten taitojen ja suhteiden vahvistuminen. Lapsen perusturvallisuutta tukee heidän kanssaan asuvat aikuiset. Perhehoitoa (kuvio 2) toteuttavat sekä toimeksiantosuhteiset sijaisperheet että luvanvaraiset ammatilliset perhekodit, joilla ei ole laitoslupia. (Hoikkala ym. 2017, 10.) Tässä työssä keskitytään ammatillisen perhekodin tarkasteluun.

Ammatillisessa perhekodissa tulee asua vähintään kaksi aikuista, jotka täyttävät perhehoitolain (263/2015) 6 § säätämät kelpoisuudet. Ammatillisessa perhehoidossa on vahvempaa osaamista ja ammatillisuutta kuin sijaisperheessä ja sinne voidaan sijoittaa erityistä hoitoa ja kasvatusta vaativia lapsia (APKL 2022). Samaan aikaan ammatillisessa perhekodissa voidaan

hoitaa seitsemää lasta huomioiden, että aikuisten määrä on 0,5 suhteessa lasten määrään. Myös lasten tarpeet hoidollisesti ja kasvatuksellisesti sekä toiminnan luonne tulee huomioida arvioitaessa lasten lukumäärää. (Lastensuojelun käsikirja 2022i.)

Ammatillinen perhekoti tuottaa ympärivuorokautista sosiaalipalvelua ja laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) edellyttää toimijalta lupaviranomaisen lupaa. Lupa haetaan ennen toiminnan aloittamista ja uudelleen palveluissa tapahtuvien olennaisten muutosten yhteydessä. Luvan myöntää kunnallisesti aluehallintovirasto tai valtakunnallisesti Valvira. Ilman laitoslupia toimivalla ammatillisella perhekodilla ei ole lupaa käyttää rajoitustoimenpiteitä luukun ottamatta sosiaalityöntekijän päättämää yhteydenpidon rajoittamista. (Lastensuojelun käsikirja 2022i.)

Perhehoidon päätavoite on tarjota lapselle kodinomaista hoitoa, läheisiä ja pysyviä ihmissuhteita sekä turvallisuutta ja huolenpitoa. Perhehoidon perusta on suhteissa ja verkosto voi olla laaja. Suhteiden pitkäkestoisuus, mikä kodinomaisessa perhehoidossa on mahdollista, turvaa lastensuojelun vaikuttavuuden. (Lahtinen ym. 2018, 113-114.) Perhehoidossa voidaan vastata lapsen oikeuteen kasvaa perheessä silloin, kun se ei ole mahdollista lapsen oman perheen kanssa. Kodinomainen ympäristö edistää arjen taitojen oppimista ja kasvamista vastuullisuuteen. Nuoren tukeminen kasvussa kohti itsenäistymistä ja aikuisuutta on myös keskeinen tavoite perhehoidossa. (Lastensuojelun käsikirja 2022j; Saastamoinen 2010, 8.) Sijaishuoltopaikkaa valittaessa lapsen etu on kuitenkin ensisijaista. Mikäli vanhempi tai huoltaja kokee perhehoidon ristiriitaiseksi ja vastustaa sitä voimakkaasti, lapsen asettuminen perhehoitoon vaikeutuu. Myös lapsen oma toive on tärkeää kuulla pohdittaessa sijoituspaikkaa. (Araneva 2016, 307-309.)

Heino & Säles (2017, 4) muistuttavat, että perhehoitoa ohjaavat ensisijaisesti lapsen oikeus ja etu sekä turvallisuus. Lapsella on oikeus olla tietoinen omaa elämästä koskevista asioista rehellisesti ja avoimesti ja häntä tulee kuulla häntä koskevia päätöksiä tehtäessä. Lasta tulee kohdata ja kohdella yksilönä. Turvallisuus on perhehoidossa laaja käsite, joka tarkoittaa niin lapsen, lapsen läheisten kuin perhehoitajien turvallisuutta. Pysyvien ja turvallisten suhteiden ja arjen toimivuuden avulla lapselle ja aikuisille muodostuu parhaimmillaan tulevaisuuteen kantava suhde kotiin, johon sijoitettu lapsi voi aikuisena palata kuin lapsuudenkotiinsa. (Heino & Säles 2017, 18, 20.)

4.1 Perhekoti Makarios

Kehittämistyön työelämäkumppanina toimi Perhekoti Makarios, joka on ammatillista perhehoitoa tarjoava seitsemän paikkainen ammatillinen perhekoti Espoossa. Aluehallintovirasto on myöntänyt perhekodille toimiluvan vuonna 2004. Vuoden 2019 maaliskuussa perhekodissa tapahtui yrityskauppa ja omistajanvaihdos silloisen omistajan jäädessä eläkkeelle. Edellisenä vuonna käynnistynyt Uudenmaan dynaaminen kilpailutus haastoi uusia perhekotivanhempia

tarkastelemaan työnprosesseja tarkemmin ja kirjoittamaan ne auki erilaisiksi suunnitelmiksi. Tämä kehittämistyö on jatkumoa perhehoidon laadun kehittämiseksi ja näkyväksi tekemiselle.

Perhekoti Makarioksen toiminnan taustalla on arvopohja, johon yhteinen arki sekä sitä ohjaavat säännöt ja toimintaperiaatteet perustuvat (kuviot 3 ja 4). Perhekoti on koti kaikille siellä asuville. Arkea ohjaavat toisen kunnioittaminen ja yhdenvertaisuus, jotka luovat turvallista kasvu ympäristöä sijoitetuille nuorille ja työympäristöä perhekodissa oleville aikuisille. Jokaisella henkilöllä on oikeus elää hyvää elämää ja tulla kohdatuksi yksilönä. Tämä pitää sisällään niin yksilöllisten tarpeiden kohtaamisen kuin yhdessä toimisen ja ihmissuhteet. (Omavalvontasuunnitelma 2022.)

Kuvio 3: Perhekoti Makarioksen arvoja (Omavalvontasuunnitelma 2022)

Arjen rutiinit ja nuorten osallistaminen niihin ikätasoisesti vahvistavat nuoren kasvua vastuullisuuteen ja kohti itsenäistymistä. Perhekoti Makarioksessa pidetään säännöllisesti kotikokouksia, johon toivotaan kaikkien paikalla olevien osallistuvan. Kotikokouksissa sovitaan yhteisistä asioista ja keskustellaan joko aiemmin esiin nousseista kehittämisideoista tai kokouksessa esiin tuoduista asioista. Jokaisella on oikeus nostaa asioita yhteiseen keskusteluun. Kotikokouksesta tehdään muistio, joka on kaikkien nähtävillä seuraavaan kotikokoukseen asti. Vanhat muistiot säilytetään kansiossa ja niihin voi vapaasti palata. (Omavalvontasuunnitelma 2022.)

Suomessa on oppivelvollisuuslaki (1214/2020), joka koskee kaikkia Suomessa vakituisesti asuvia lapsia. Se päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta tai jos on sitä ennen suorittanut joko ylioppilastutkinnon tai ammatillisesta koulutuksesta tutkinnon. Perhekodin arki perustuu siihen, että jokainen sijoitettu nuori kantaa vastuun omasta koulunkäynnistään. Aikuiset tukevat

opiskelua tarpeen mukaan. Kotikoulua ei perhekodilla järjestetä poikkeustilanteita lukuun ottamatta. (Omavalvontasuunnitelma 2022.)

Jokaiselle perhekotiin sijoitetulle nuorelle pyritään löytämään mieleinen harrastus tai säännöllinen tekeminen. Nuorten läheisten kanssa tehdään yhteistyötä ja vanhemmuutta jaetaan, mikäli se on mahdollista. Nuorten kaverisuhteita ja sosiaalisia verkostoja tuetaan. Nuorten kanssa yhdessä mietitään vapaa-ajan tekemistä ja mikäli kaverisuhteita ei ole, niiden rakentamista tuetaan. (Omavalvontasuunnitelma 2022.)

Kuvio 4: Perhekoti Makarioksen toimintaperiaatteita (Omavalvontasuunnitelma 2022)

Kehittämistyön tekemisen aikana sijoitettujen nuorten määrä on vaihdellut. Työn aloittamisen aikaan perhekodissa oli kuusi nuorta, joista kolme oli huostaanotettuja, yksi avohuollon sijoituksella ja yksi jälkihuollon sijoituksella. Ennen vuodenvaihdetta yksi nuori siirtyi avohuollon sijoituksesta jälkihuollon sijoitukseen. Tammi-helmikuun vaihteessa perhekotiin tuli kaksi kiireellisellä sijoituksella sijoitettua nuorta, joista toinen siirtyi pois perhekodilta kehittämistyön aikana.

Tällä hetkellä perhekodissa asuu kuusi nuorta, joista neljä on alaikäistä sijaishuollon sijoituksella ja kaksi täysi-ikäistä jälkihuollon sijoituksella. Nykyisten perhekotivanhempien aikana perhekodista on itsenäistynyt viisi nuorta ja viisi nuorta on siirtynyt joko kotiin tai laitoshuoltoon. Perhekodin arvona on tarjota pitkäkestoisia suhteita myös poismuuttaneille nuorille. Nuoret aikuiset voivat vierailla perhekodilla vapaasti sopimalla siitä etukäteen. Perhekodilla järjestetään yhteisiä tapahtumia muutaman kerran vuodessa. Niistä ilmoitetaan yhteisessä WhatsApp-ryhmässä, johon jokainen perhekodista lähtevä nuori voi halutessaan liittyä. Osa nuorista on kokenut tämän jatkumon tärkeäksi.

4.2 Omavalvonta

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) edellyttää, että yksityiset sosiaalipalvelujen tuottajat laativat omavalvontasuunnitelman. Yksityiset sosiaalipalvelujen tuottajat vastaavat omasta toiminnastaan ja sen laadusta itse. Omavalvontasuunnitelma toimii työkaluna asiakkaiden turvallisuuden, hyvän kohtelun ja itsemääräämisoikeuden varmistamisessa sekä palvelun laadun turvaamisessa. Valvontaviranomaiselle ja kuntien tarkastajille se toimii valvonnan apuvälineenä. (AVI 2022; Valvira 2021.)

Omavalvontasuunnitelma kuvaa asiakkaille ja sidosryhmille palveluntarjoajan laatu- ja turvallisuuslupausta. Julkisenä asiakirjana se tuo läpinäkyvyyttä ja avoimuutta tehtävään työhön. Periaate omavalvonnassa on, että palveluntuottaja sitoutuu kehittämään omaa toimintaansa ja varmentamaan laatua työssään. Tämä pitää erityisesti sisällään riskienhallinnan suunnittelun ja riskitiedon keräämistä riskitapahtumista. Omavalvonta mahdollistaa sen, että toimipaikassa on yhteiset ja kaikkien tiedossa olevat käytänteet, joiden mukaan toimitaan. Omavalvonta edellyttää oman työn reflektointia, kykyä huomioida palveluntuottajan, toisten työntekijöiden, asiakkaiden ja sidosryhmien tarpeita ja näkökulmia. Lainsäädäntö ohjaa sosiaalihuollon palveluita, joten lainsäädännön tunteminen on olennainen osa omavalvontaa ja asiakasturvallisuutta. Sosiaalihuollon työntekijöillä on lakisääteinen ja eettinen velvollisuus tehdä ilmoitus havaitessaan epäkohtia asiakastyössä. Omavalvonnan keskeinen rooli on palveluntuottajalla ja esimiehillä, joiden tehtävänä on omavalvonnasta huolehtiminen yhdessä työyhteisön kanssa. (Husso & Henriksson 2019.)

Sijaishuollossa, missä asiakkaina ovat eri-ikäiset ja eri kehitysvaiheessa olevat lapset sekä heidän perheensä, omavalvontasuunnitelma usein jää etäiseksi ja vaikeaselkoiseksi. Lasten ja nuorten on usein vaikea nähdä yhteyttä oman arjen ja omavalvontasuunnitelman välillä. Jotta lasten ja nuorten oikeuksia ja osallisuutta voidaan tukea, lastensuojelulakiin lisättiin vuoden 2020 alusta 61 b §, joka edellyttää lastensuojelulaitoksissa hyvän kohtelun suunnitelman tekemistä omavalvontasuunnitelman osaksi. Velvoite ei koske ammatillisia perhekoteja, mutta laadun ja lasten oikeuksien turvaamiseksi myös niille on annettu vahva suositus suunnitelman tekemisestä. (Hoikkala & Pollari 2019, 18-19.)

4.3 Hyvän kohtelun suunnitelma

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) edellyttää, että asiakkaita kohdellaan hyvin ja he saavat laadukasta sosiaalihuoltoa. Tämän toteutumiseksi asiakkaan toiveet, mielipiteet, etu, itsemääräämisoikeus ja yksilölliset tarpeet tulee ottaa huomioon. Palveluja suunniteltaessa ja toteutettaessa on asiakkaalle tarjottava mahdollisuus osallistua prosessiin. (Valvira 2013, 8.) Lasten osallistuminen hyvän kohtelun suunnitelman tekemiseen tulee mahdollistaa. Osallistuessaan, tullessaan kuulluksi ja ymmärtäessään yhteiset pelisäännöt

lasten on helpompi sopeutua sääntöihin. Hyvän kohtelun suunnitelma tulee käydä lasten kanssaan läpi. (Räty 2023, 727.)

Räty (2023, 726) muistuttaa, että ”sijaishuoltopaikalla on positiivinen toimintavelvoite vahvistaa sijoitettujen lasten itsemääräämisoikeutta”. Vuonna 2019 julkaistussa lastensuojelun laatusuosituksissa ammatillisille perhekodeille on asetettu laatukriteerit laadukkaan perhehoidon tarjoamiseksi. Näissä kriteereissä myös perhekodeilta odotetaan mm. lapsen itsemääräämisoikeuden kunnioittamista sekä lapsen oikeuksien ja oikeusturvan selvittämistä lapselle. Perhekotien tulee osallistaa lasta hänen omaan elämäänsä, perhekodin arkeen ja lasta itseä koskevaan päätöksentekoon. (Malja ym. 2019, 67, 70.) Kasvatus on ammatillisen perhekodin työn ydintä ja perustuu sopimukseen ja sääntöihin, koska perhehoidossa ei ole rajoitusmahdollisuuksia. Hyvän kohtelun suunnitelmassa perhekodin arvot ja kasvatuseriaatteet voidaan tehdä läpinäkyviksi ja avoimiksi. (Vaskivuo 2021, 18 min, 12 s.) Hyvänkohtelun suunnitelma on uusille työntekijöille osa perehdytystä ja uusille lapsille kokonaisuus perhekodin toimintatavoista ja yhteisistä pelisäännöistä (Vaskivuo 2021, 23 min 21 s).

Hyvän kohtelun suunnitelmassa tulee olla nähtävissä, millaisin keinoin lasten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan, tuetaan ja ylläpidetään ikätasoisesti. Suunnitelmaan tulee kirjata myös, miten lastensuojelulain (417/2007) mukaisesta hyvästä hoidosta, kasvatuksesta sekä valvonnasta ja huolenpidosta lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden huolehditaan ja menettelytavoista näihin liittyen. Suunnitelmaan kirjoitetaan toimintayksikön säännöt ja käytänteet, joilla turvataan lapsen kasvu, kehitys ja hyvinvointi ja varmistetaan hyvä huolenpito sekä tarpeellinen valvonta. Hyvän kohtelun suunnitelman tulee perustella lapsille säännöt ja käytänteet niin, että he ne ymmärtävät. Lisäksi sekä lapsen oikeudet ja velvollisuudet, että sijaishuoltoyksikön oikeudet ja velvollisuudet tulee kirjata suunnitelmaan. (Laine & Pietilä 2021, 3; Räty 2023, 725.) Suunnitelma tarjoaa hyvän alustan keskustella aikuisen ja lapsen näkökulmasta sekä perhekodin tehtävästä että lapsen asemasta asiakkaana (Peltonen, Pollari & Tiili 2021, 18).

5 Lapsen oikeudet sijaishuollossa

Lapsuus ja nuoruus ovat yksilön kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen aikaa. Lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluu useita ikäkausiin liittyviä kehitysvaiheita. Ihmisen kehityskaari lähtee liikkeelle pienen vauvan kasvusta vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa ja jatkuen siitä toisten ihmisten kanssa kohti nuoruutta ja aikuisuutta. Samalla hänen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset taitonsa vahvistuvat ja oma identiteetti muovautuu. Laajin ja nopein kehitysvaihe on teini-ikä, jolloin sekä keho muuttuu että mieli myllertää. (MLL 2021.) Tämän takia nuoruus elämänvaiheena on osin riskialtista aikaa, vaikka toisaalta se on täynnä mahdollisuuksia (Korhonen 2021).

Lapsuus ja nuoruus ovat ainutkertaista aikaa lapselle. Jokaisella lapsella, myös sijoitetulla, on samat oikeudet. Sijaishuollon tehtävänä on kaikin keinon turvattava lapselle tässäkin mielessä turvallinen kasvu- ja kehitysympäristö, jossa hän saa tarvitsemaansa ymmärrystä, tukea ja hyvää kohtelua. (LSKL 2022.) Sijoitetulla nuorella tulee olla mahdollisuus elää murrosikäisen elämää osana nuoruuden kasvuprosessia ja kehitystehtävää ilman, että hänet leimataan ongelmanuoreksi. (Vario ym. 2012, 5, 19).

5.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (60/1991), johon Suomi on sitoutunut, ohjaa läpileikkauksena kansallista lainsäädäntöä niin, että punaisena lankana on lapsen oikeus ja etu (Iivonen & Polari 2020, 16). Se edellyttää, että lapsia kohdellaan yhdenvertaisesti ikään, vanhemman ikään, ihonväriin, kieleen, omaisuuteen, uskontoon, vammaan tai sairauteen katsomatta. Jokaisella lapsella on oikeus elää hyvää ja turvallista elämää sekä tulla hyväksytyksi omana itsenään. Aikuisten velvollisuus on tukea lapsen turvallista kasvua ja kehitystä. Aikuisten tehtävänä on kysyä ja kuunnella lapsen ajatuksia. Ikä- ja kehitystaso huomioiden lapsen tulee voida vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja omaan arkeensa. Lasta koskevassa päätöksen teossa aikuisten on pohdittava lapsen etua ja myös kyettävä perustelemaan päätöksiä ymmärrettävästi lapselle. (Lapsiasiavaltuutettu 2020b.)

Vuoden 2021 alkumetreillä Suomessa julkaistiin lapsistrategia, jolla pyritään varmistamaan, että YK:n lasten oikeuksien sopimuksen velvoitteet toteutuvat korkeatasoisesti. Kokonaisvisio kansallisella lapsistrategialla on, että Suomi kunnioittaa lapsen oikeuksia ja kaikilla lapsilla on hyvä olla Suomessa. Lapsistrategian yhtenä pääajatuksena on turvata haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema ja tunnistaa heidän tarpeensa. Tämä pitää sisällään lastensuojelun kehittämisen. Lastensuojelun toimijoilla tulee olla valmiudet toimia lapsen oikeuksien mukaisesti. (Lapsistrategia 2022, 9-10, 16,43.)

5.2 Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa

Sijaishuollon yksi tärkeimmistä tehtävistä on vastata lapsen oikeuteen kasvaa turvassa ja saada tarvitsemaansa huolenpitoa (kuvio 5). Usein tämä vaarantuu, kun lapsen tilannetta ja tarpeita ei ole riittävästi arvioitu ennen sijoitusta. Turva ja huolenpito vaarantuvat myös, jos sijoituspaikkojen kykyä vastata lapsen tarpeisiin ei ole etukäteen selvitetty ja arvioitu riittävästi. Kun palvelu ja tarve eivät kohtaa, syntyy tilanne, jossa lapsi saattaa joutua muuttamaan. Muuton yhteydessä ei vaihdu vain sijoituspaikka, vaan aikuiset, sijoituspaikan lapset, koulu, mahdollisesti kaverit, fyysinen ympäristö. Lapsi joutuu aloittamaan uudelleen suhteiden luomisen ja oman paikan löytämisen uudessa paikassa. Jo ennestään rikkoutuneiden suhteiden herättämä epävarmuus pysyvyydestä vahvistuu ja lapsen pelko siitä, että joutuu jälleen muuttamaan, kasvaa. (Laakso 2019, 16.) Toisinaan huolella tehty arviointikaan ei kykene ennakoimaan myöhemmin lapsen tai sijaishuoltopaikassa tapahtuvia olosuhteiden muutoksia.

Sijoituspaikan muutos tulee hoitaa hallitusti, avoimesti ja asian osaisille turvallisesti. (Lasten-suojelun käsikirja 2023b.)

Kuvio 5: Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa (Peltonen ym. 2021, 23)

Perusoikeudet ja lapsen oikeuksien sopimus koskettavat myös sijaishuollossa olevia lapsia (kuvio 5). Perusoikeuksien toteutumisesta ja lasten hyvästä kohtelusta huolehtiminen on sijais-huollon tärkein tehtävä. (Uusitalo 2022.) Sijoitetulla lapsella on oikeus saada laadukasta si-jaihuoltoa ja sijoituspaikan tulee vastata lapsen tarpeita. Lapsen itsemääräämisoikeutta ja ruumiillista koskemattomuutta tulee kunnioittaa. Hänellä on oikeus osoittaa omia tunteitaan. Sijaishuollossa lapsella on oikeus ihmissuhteisiin, joissa hän voi kokea merkityksellisyyttä ja tulla kohdatuksi. (Laine & Pietilä 2021, 6.)

Lapsen on tärkeää tietää ja ymmärtää omat oikeutensa voidakseen vaikuttaa itseään koske-viin ratkaisuihin, kyetäkseen arvioimaan aikuisten toimintaa ja etsimään apua kokiessaan oi-keuksiaan loukattavan. Lapsen ja nuoren oikeus on tietää, että hän voi myös valittaa sijais-huollossa kaltoinkohtelusta. Ymmärrys ja tieto auttavat lasta ja nuorta ymmärtämään perus-teita aikuisen toiminnalle samoin kuin lisäävät aikuisten työn läpinäkyvyyttä ja luovat pohjaa luottamukselle. Tuntiessaan omat oikeutensa lapsi ja nuori voi ymmärtää myös toisten oikeu-det ja omat velvollisuutensa suhteessa muihin ihmisiin, mikä lisää myös nuoren toimijuutta ja osallisuutta. (Peltonen ym. 2021, 5; Siljamäki 2020.)

5.3 Hyvä hoito ja kasvatus, valvonta ja huolenpito sijaishuollossa

Lapsen huoltolaki (361/1983) velvoittaa turvaamaan lapselle hyvän hoidon ja kasvatuksen sekä iän ja kehitystason edellyttämän valvonnan ja huolenpidon YK:n lapsen oikeudet

huomioiden. Lapsen kasvuympäristön tulee olla turvallinen ja tarjota hänelle virikkeitä (kuvio 6). Lapsella on oikeus saada suojaa väkivallalta, huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä. Lapsilähtöisyys ja lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ovat perusta lapsen hyvälle hoidolle ja kasvatukselle niin lapsen kasvaessa vanhempiensa kanssa kuin sijaishuollossa. (Lastensuojelun käsikirja 2022k.)

Kuvio 6: Sujuva arki sijaishuollossa (Lastensuojelun käsikirja 2022l)

Perhehoitolain (263/2015) korostaa perhehoidon mahdollisuutta tarjota sijoitetulle lapselle läheiset ihmissuhteet ja tasavertainen asema muiden perhekodissa asuvien kanssa sekä kodinomainen ja turvallinen kasvuympäristö. Araneva (2018, 308) muistuttaa, että keskiössä ovat hyvä hoito, huolenpito ja kasvatusta sekä lapsen ikätasoinen tukeminen vastuullisuuteen ja kohti itsenäistymistä. Huolenpitoon sisältyvät niin virikkeellinen ympäristö kuin ikä- ja kehitystason mukainen valvonta. Perhehoidon tulee mahdollistaa lapselle eheyttäviä kokemuksia samoin kuin kuulla ja kohdata lapsen yksilöllisiä tarpeita, ongelmia ja haasteita. Lapsen älyllistä, emotionaalista ja sosiaalista kehitystä tulee tukea ja fyysistä ja psyykkistä terveyttä turvata.

Valvira (2022, 3) korostaa, että sijaishuoltopaikassa tulee tehdä selkeä ero kasvatuksellisten sääntöjen ja lastensuojelulain säätelmiä rajoitustoimenpiteiden välille. Lapsen hyvinvointia tukevia kasvatuksellisia sääntöjä ja rajoja voidaan asettaa sijaishuollossa samoin kuin kotikasvatuksessa. Säännöt ja rajat tukevat vuorokausirytmien ylläpitämistä, ravinnon saantia, hygieniaa sekä riittävää lepoa ja virkistytymistä. Myös koulunkäynnin turvaaminen, ihmissuhteiden ylläpitäminen ja yleisten käyttäytymistapojen opettelu kuuluvat näiden sääntöjen yhteyteen. Sijaishuoltopaikassa on huomioitava, että toimintavoilla tuetaan lasten itsemääräämisoikeutta ja hyvää kohtelua. Oma-valvon keinoin tulee sääntöjä ja toimintatapoja arvioida jatkuvasti. (Valvira 2022, 4.)

5.4 Itsemääräämisoikeus

Suomen perustuslaki (731/1999) turvaa yksilön perusoikeuksia. Yksi keskeisistä perusoikeuksista on yksilön itsemääräämisoikeus. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) velvoittaa palvelunjärjestäjät takaamaan laadukasta sosiaalihoitoa ja hyvää kohtelua. Tämä tarkoittaa, ettei ketään syrjitä eikä kenenkään ihmisarvoa loukata. Se tarkoittaa myös, että huomioidaan asiakkaan toiveet, mielipiteet, etu sekä yksilölliset tarpeet. Lain 8 § edellyttää, että asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja hänelle tarjotaan mahdollisuus olla kehittämässä itseä koskevia palveluja. (Valvira 2013, 7-8.) Pajulammi (2014, 143) korostaa, että itsemääräämisoikeus ja osallisuus tulee erottaa toisistaan. Lasta on kuultava ja hänen mielipiteensä tulee ottaa huomioon, mutta itsemääräämisoikeuden nimissä hän ei kuitenkaan voi päättää kaikista itseään koskevista asioista.

Yksilön on mahdollista käyttää itsemääräämisoikeutta ymmärtäessään kokonaisuutta paremmin. Lastensuojelussa tämä korostuu. Lapsi ja nuori ei voi vaikuttaa moniin heitä koskeviin päätöksiin, mutta heidät tulee ottaa mukaan ikätasoisesti ja heidän kanssaan tulee keskustella avoimesti ja läpinäkyvästi. Kun nuori saa tietoa riittävästi ja ymmärtää, miksi jotain tapahtuu ja miten aikuiset näkevät tilanteen, hänen on helpompi sitoutua asioihin. Toisaalta lapsen kasvaessa häntä tulee kuulla itseään koskevista asioista ja hänen tulee voida tehdä niistä valintoja ja päätöksiä, jotka ovat mahdollisia. Tämä lisää lapsen ja nuoren luottamusta aikuisiin, jotka hoitavat hänen asioitaan ja joiden tulee nähdä hänen etunsa ensisijaisesti. (Pollari 2019.)

Itsemääräämisoikeutta voidaan huomaamatta rajoittaa erilaisilla ohjeistuksilla ja talon säännöillä tai tavoilla. Myös rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää väärin rajoittamaan ja rankaisemaan tilanteessa, jossa resurssit eivät ole riittävät. Toimenpiteitä kuitenkin perustellaan usein sillä, että niillä halutaan turvata henkilöiden turvallisuus tai toiminnan sujuminen. Sosiaalipalveluissa on huomioitava, että asiakkaat ovat usein heikommassa asemassa olevia eikä heillä ole mahdollisuutta huolehtia omista eduistaan. (Valvira 2013, 8-9.)

Perhehoidossa rajoitustoimenpiteistä vain yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista. Päätöksen yhteydenpidon rajoittamisesta tekee lapsen sosiaalityöntekijä ja sen tulee olla lapsen edun mukaista. Rajoitustoimenpiteet on erotettava yleisistä ja hyväksyttävistä kasvatus- ja hoitomenetelmistä. Aikuisten tehtävä on asettaa lapselle ja nuorelle rajat, jotka hän ymmärtää ja jotka ovat turvalliset ja johdonmukaiset. (Valvira 2013, 12, 20.)

5.5 Osallisuus ja vaikuttaminen

Kielitoimiston sanakirja määrittelee osallisuuden ”osallisena olemiseksi ja osuudeksi”. Osallistuminen on jossakin mukana olemista ja osan ottamista. Sana ”vaikuttaa” tarkoittaa mm. olla

osallisena johonkin, toiminnan kohdistumista johonkin saaden aikaan muutosta. (Kielitoimiston sanakirja 2022.)

Ihmisen identiteetti muodostuu ja ymmärrys itsestä kehittyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Osallisuus ja vuorovaikutus ovat perusta ihmiseksi kasvamiselle ja ihmisenä olemiselle. Kokiessaan osallisuutta ihminen sitoutuu ja vaikuttaa yhteisöön. Lapsen elämässä aikuisen tulee olla aktiivinen, jotta lapsen osallisuus mahdollistuu. (Nurmi 2011, 6-7.)

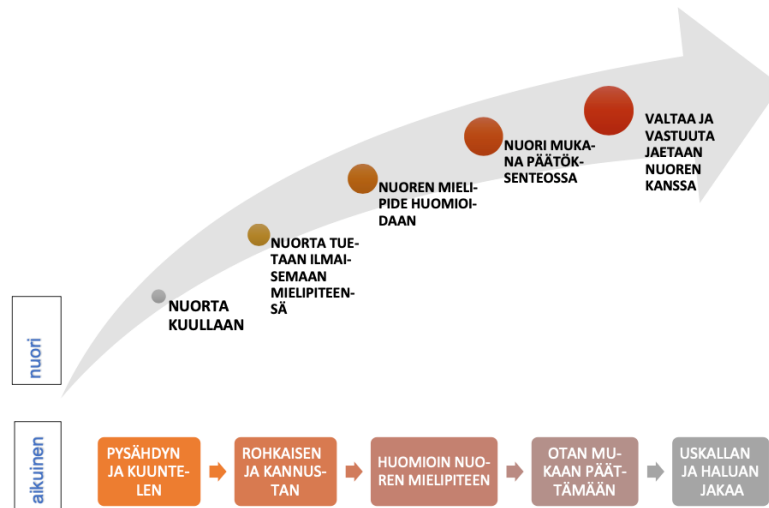
Osallisuus on vastavuoroista ja tukee yhteyden luomisen ja yhdessä elämisen taidon kehittymistä (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149). Osattomuutta kokiessaan ihminen jää yhteisön ulkopuolelle ja yhteys toisiin katkeaa (Nurmi 2011, 6-7). Ihmisen henkilökohtainen kokemus siitä, ettei häntä ole kuultu tai huomioitu, aiheuttaa jo osattomuutta (Pajulammi 2014, 141). Silloin yksilön kokemus sosiaalisesta merkityksettömyydestä vahvistuu ja yksinäisyys kasvaa. Ihminen alkaa lamaantua oman elämänsä haasteissa, hänen pahoinvointinsa lisääntyy ja syrjäytymisen riski kasvaa ja vahvistuu. Yhteys omaan itseen heikkenee ja ihminen altistuu psyykkiselle pahoinvoinnille ja mielenterveyden häiriintymiselle. (Mäkelä 2011, 14.)

Osallisuuden vahvistaminen on asetettu kansallisen lapsistrategian yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi. Lapsen perusoikeuteen kuuluu oikeus osallistua täysivaltaisesti itseään koskeviin asioihin samaan aikaan kuin lapsella on oikeus tulla suojelluksi. Tässä kaksijakoisuudessa aikuisen rooli on tukea ja mahdollistaa osallisuuden lisääntymien ikätasoisesti. (Stenvall 2020, 8-10.) Pajulammi (2014, 142) muistuttaa, että osallisuus on osa arkea hyvin laajasti ja usein yllättävästikin. Lapsen asioista päätetään kotona, harrastuksissa, koulussa ja päiväkodissa, kunnallisissa palveluissa, sosiaalihuollossa ja sen erityispalveluissa.

Nuoret määrittivät ”Uskomme sinuun - Usko sinäkin” -kiertueen aikana osallisuuden ”kuuluksi tulemisena ja todeksi ottamisena” (Vario ym. 2012, 33). Nuorille osallisuus merkitsee sitä, että heidän mielipiteellään on merkitystä ja heidän näkökulmaansa paneudutaan, vaikka aikuinen olisikin eri mieltä. Tästä syntyy vastavuoroinen keskustelu ja arvostus, jossa myös nuoret ovat valmiita kuuntelemaan aikuisen näkökulmaa. Tämä korostuu erityisesti, kun on kyse nuoren omasta elämästä. (Iivonen & Pollari 2020, 15; Vario ym. 2012, 33.)

Shierin mallissa (kuvio 7) nuoren osallisuus vahvistuu vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Aikuisen rohkaistessa nuorta, huomioidessa hänen näkemystään ja ottaessa hänet mukaan päätöksentekoon nuoren osallisuus kasvaa. Luottamus aikuisen ja nuoren välillä vahvistuu. Lopulta aikuinen jakaa vastuuta ja valtaa nuoren kanssa. (Ojanen 2008, 10.) Aikuisen velvollisuus on tukea lapsen oikeuksien toteutumista. Lapsen kasvun ja kehityksen myötä lapsen autonomian tulee vahvistua ja aikuisen tehtävänä on antaa sille tilaa osoittamalla luottamusta. Lapsen oikeutta kasvaa itsenäiseksi yksilöksi tukee aikuisen velvollisuus auttaa ja tukea häntä tässä kasvussa. Aikuisen roolina korostuu hänen omat valmiutensa, mahdollisuutensa ja

velvoitteensa suhteessa lapseen. Aikuisen velvollisuus on reflektoida omaa toimintaa ja pyrkiä kehittämään omia valmiuksiaan lapsen edun mukaisesti. (Pajulammi 2014, 237-239.)

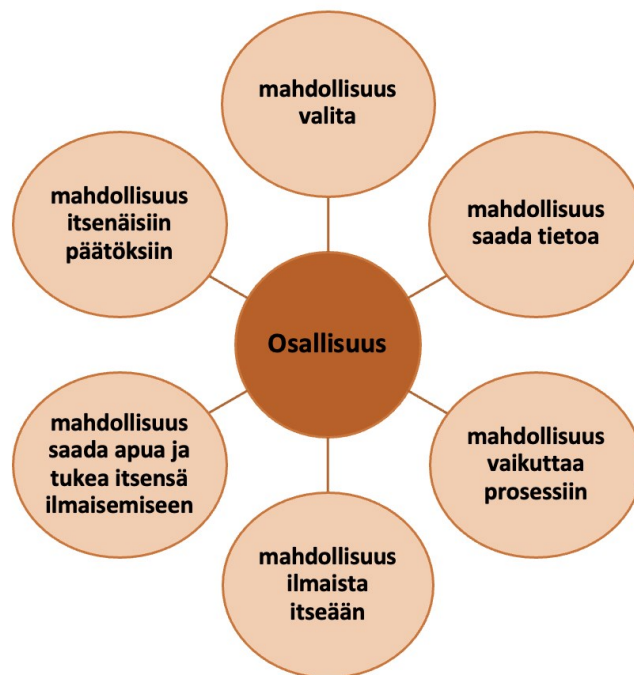
Kuvio 7: Osallisuuden vahvistuminen mukaillen Shierin mallia (Ojanen 2008, 10; Pajulammi 2014, 238)

Helander (2017, 31) määrittelee osallisuuden tarkoittavan sitä, että henkilöllä on oikeus ilmaista mielipiteensä ja kokea, että se otetaan huomioon sekä osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon ikätasoisesti. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) mukaan lapsen näkemystä on kuultava lapsen ikä ja kehitystaso huomioon. Perustuslaki (731/1999) edellyttää, että lasta kohdellaan tasavertaisena yksilönä ja häntä kuullaan itseä koskevissa päätöksissä. Lastensuojelun Keskusliiton tekemän pienimuotoisen kyselyn mukaan lapset ja nuoret toivovat, että heidät otetaan mukaan päätöksentekoon. He ilmaisivat, että tullessaan kuulluksi päätöksiä tehtäessä, ne vastaavat paremmin heidän tarpeisiinsa. Aikuisten tuen ja ohjauksen he kokevat tärkeäksi. (Hipp, Pollari & Luoma 2018, 4, 6.)

Pajulammi (2014, 143-144) korostaa, että osallisuus ei tarkoita suoraan lapsen valtaa päättää asioistaan, vaan sitä, että lasta kuullaan häntä koskevassa asiassa. Pesäpuu ry:n asiantuntija Inkinen muistuttaa, että lastensuojelussa lasten osallisuutta ei yksistään korvata kokemusasi- antuntijoita hyödyntämällä, vaikka tämä onkin kokonaisuuden kannalta merkityksellistä, vaan sijoitetuille lapsille ja nuorille itselleen tulee tarjota mahdollisuus osallistua (Suoninen-Erhiö, Pohjola, Satka & Simola 2020, 137).

Thomasin malli jäsentää osallisuuden käsitettä eri ulottuvuuksiin ja niiden väliset suhteet vaihtelevat (kuvio 8). Myös lapsen kokemus osallisuudestaan vaihtelee. Thomas korostaa, että lapsella tulee olla mahdollisuus valita osallistumisensa. Kieltäytyminenkin voidaan nähdä osal- lisuuden muotona. Lapsi tekee valintaa ja se tulee sallia. Osallisuuden perusta on tiedon saan- nissa ja sen ymmärtämisessä. Ymmärryksen kautta syntyy valinnan ja päätöksen teon

mahdollisuus. Ilman tietoa itseä koskevista asioista ei voi syntyä osallisuuden kokemusta. (Ojanen 2008, 9-11.) Osallisuus on kokemus joukkoon kuulumisesta ja siitä, että voi vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin. Osallistuminen tarkoittaa tekoja, joiden avulla lapsen ja nuoren on mahdollista vaikuttaa. Osallistuminen on erilaisten mahdollisuuksien tarjoamista lapselle ja nuorelle, jotta hänen mukanaolonsa mahdollistuu. (Stenvall 2020, 20-21.)

Kuvio 8: Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin (2002) mallin mukaan (Ojanen 2008, 11)

Lainsäädäntö velvoittaa ottamaan lapset mukaan rakentamaan, kehittämään ja arvioimaan heitä koskevia palveluja (Oranen 2008, 7; Saastamoinen 2010, 66). Osallistamalla lapsia ja nuoria heitä koskevien asioiden kehittämiseen ja rakentamiseen vahvistetaan heidän nähdänsi ja kuullaan tulevaisuuden kokemustaan. Osallistuessaan päätöksen tekoon lapset ja nuoret todennäköisemmin sitoutuvat suunnitelmiin ja päätöksiin, vaikka eivät olisi täysin samaa mieltä lopputuloksesta. Etenkin lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla ja nuorilla on usein kokemus siitä, että heidät on ohitettu heitä koskevissa asioissa. Kun lapsi ja nuori aktivoituu toimijaksi omassa elämässään, hänen on mahdollista oppia pitämään puoliaan ja vetämään rajoja, mikä taas suojaa ja ehkäisee kaltoinkohtelulta ja hyväksikäytöltä myös tulevaisuudessa. (Laakso 2019, 64; Oranen 2008, 16.)

5.6 Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde

Luottamuksellinen suhde kahden ihmisen välillä kehittyy arvostavassa vuorovaikutuksessa. Eri-tyisesti sijaishuollossa olevien lasten kanssa tulee työskennellä luottamuksellisen suhteen synnyttämisen eteen (kuvio 9), koska usein lapsella ja nuorella ei ole joko hyviä kokemuksia

aiemmista aikuissuhteista tai hänen vuorovaikutustaitonsa ovat heikosti kehittyneet. (Pollari 2019.) Suhteen syntyminen tarvitsee aikaa, aikuisen kiinnostusta, kunnioitusta ja hyväksyntää sekä halua pysähtyä ja kuunnella. Kun aikuinen pysähtyy lapsen kokemuksen äärelle eikä selitä tai oikeuta tapahtunutta, lapsi kokee tulevansa nähdyksi omassa elämäntarinassaan ja kokee aikuisen luottamuksen arvoiseksi. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta sanottamaan tunteitaan, hyväksymään ne ja normalisoida tunteet suhteessa tilanteeseen. (Luo luottamusta, suojele lasta 2016, 17.) Laakso (2019, 54) muistuttaa, että pysyvät ihmissuhteet ja sijaishuolto-paikan aikuisen sitoutuminen nuoreen vaikeina ja haastavinakin aikoina on merkityksellisin vaikuttava tekijä ja vahvistaa nuoren hyvinvointia sekä osallisuuden kokemusta.

Kuvio 9. Kunnioittavan kohtaamisen edellytyksiä. (Luo luottamusta, suojele lasta 2016, 16)

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2009, 5) korostaa lapsen ja aikuisen välisen kunnioittavan vuoropuhelun merkitystä lapsen kuulluksi tulemisessa. Tässä vastavuoroisessa prosessissa lapsi oppii aikuisen ja lapsen näkemysten vuoropuhelua ja kuinka näkemykset otetaan huomioon toista kunnioittaen. Aikuisen rooli painottuu. Hänen tehtävänsä on antaa lapselle tilaa vuoropuhelussa.

Lapsen osallisuus mahdollistuu aikuisten kautta. Erityisesti lastensuojelussa, jossa on kyse haavoittuvassa asemassa olevista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista, aikuisten rooli korostuu. Lasten ja nuorten kokemus elämästä on usein, ettei mihinkään voi vaikuttaa, vaan elämä vain tapahtuu ja aikuiset tekevät päätökset. He tarvitsevat luottamuksellisia, turvallisia ja pysyviä vuorovaikutussuhteita, joissa he tulevat kuulluksi ja saavat tilaa osallistua ja vaikuttaa (kuvio 9). Kun aikuinen näkee osallisuuden lapsen perusoikeutena, hän asettautuu lapsen kanssa vuorovaikutukseen, joka antaa lapselle aktiivisen roolin. Tavoitteena on, että lapsi on aktiivinen toimija omassa lastensuojeluasiassaan aikuisen tuella. Kun lapsi pääsee vaikuttamaan suunnitelmiin ja päätöksiin, hänen on helpompi sitoutua niihin, vaikeivat ne olisikaan täysin hänen näkemyksensä mukaisia. (Araneva 2016, 186; Oranen 2008, 12-13, 16.)

Niiranen, Isola, Känkänen & Manninen (2022) tutkivat koulukotiin sijoitettujen nuorten pärjäämistä sijoituksen jälkeen ja mikä heitä oli auttanut. Vahva osallisuuden kokemus auttoi rakentamaan pärjäävän ihmisen identiteettiä. Osallisuus taas vahvistui luottamuksellisten ja vakaiden aikuissuhteiden kautta, joissa nuori koki turvallisuutta ja tilaa pohtia omaa elämäänsä avoimesti.

Aikuisen ja lapsen välinen suhde on valtasuhde, niin lapsen omassa perheessä kuin sijaishuollossa. Aikuisen tulee olla tästä tietoinen käyttäessään valtaa lapsen edun mukaisesti rajatessaan lasta huolenpidon nimissä. Aikuisen tehtävä on samalla sekä mahdollistaa lapsen turvallinen kasvu ja kehitys että tukea häntä kohti itsenäisyyttä itsemääräämisoikeutta kunnioittaen ja vahvistaen. Aikuisten tulee reflektoida omaa toimintaansa ja kasvatustyötään. Tukeeko oma toiminta lapsen kasvua ja kehitystä vai rajoittaako se lapsen kasvua tiukalla kontrollilla tai rajojen puutteella. Kasvatukseen kuuluu myös lapsen osallisuuden vahvistaminen, vaikutusmahdollisuuksien esiin tuominen ja lisääminen sekä vuorovaikutussuhteen vahvistuminen aikuisen ja lapsen välillä. (Pajulammi 2014, 99-101; Pollari 2020.) On muistettava, että vastuu on aikuisella ja aikuisen tehtävä on siirtää sitä lapselle ikä- ja kehitystaso huomioiden. Lapsen huomioiminen, ohjaaminen itsenäiseksi yksilöksi kasvamiseen ja osallisuuden vahvistaminen vaativat aikuiselta vaivannäköä eikä tehtävä ole aina mieleinen. (Pajulammi 2014, 101-102.)

Aikuisten tehtävänä on tukea nuorten kasvua kohti aikuisuutta asianmukaisella kasvatuksella. Nuoruuteen kuuluu irtautuminen aikuisista kohti itsenäistymistä ikätoverien merkityksen kasvaessa. Aikuisten rooli nuorten elämässä muuttuu heidän kasvaessaan, mutta he tarvitsevat myös nuoruusiässä aikuisia tuekseen. YK:n lapsen oikeuksien komitea muistuttaa nuorten selviytymiskykyä ja tervettä kehitystä edistävinä tekijöinä mm. vahvoja suhteita tärkeisiin aikuisiin, osallistumis- ja päätöksentekomahdollisuutta sekä yksilöllisyyden kunnioittamista. Aikuisten kaikilla tasoilla tulee nähdä nuoret positiivisesta näkökulmasta ja kannustaa ja tukea heitä myönteisesti huomioiden heidän vahvuutensa. Tukemalla nuoria vaikuttamaan omaan elämään ja näkemään mahdollisuus myötävaikuttaa myös toisten elämään tuetaan heitä ottamaan vastuuta arjesta, tulevaisuudesta, ystävyys-suhteista ja niin omasta kuin toistenkin kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. (LSKL 2022; YK:n lapsen oikeuksien komitea 2016, 4-6.)

6 Palvelumuotoilu kehittämistyön menetelmänä

Kehittämistyö voi käynnistyä erilaisista organisaation sisäisistä kehittämisajatuksista tai tarpeesta muuttaa jo olemassa olevia toimintaprosesseja. Kehittämistyön avulla pyritään löytämään aktiivisesti havaittuihin ongelmiin ratkaisuja tai tuottamaan ja toteuttamaan parempia palveluita, tuotteita tai käytäntöjä. Dokumentaatio mahdollistaa esimerkiksi työelämän hiljaisen tiedon ottamisen mukaan tietoperustaan, mikä mahdollistaa ammatillisen tiedon laajenemisen ja jakamisen. Kehittämistyön perustana on käytännön tavoitteet, joiden tukena

toimii teoria lähtöinen tietoperusta. Kehittämistyön tuloksia arvioidaan käytännön kautta. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 17-18.)

Pohjola ym. (2014, 24) muistuttavat, että kehittämistyön ei tule olla irrallaan arjen perustyöstä, vaan osana sitä. Kun kehittämistyötä tehdään osana muuta työskentelyä, tarve ohjaa aktiivisesti kehittämistä. Ratkaisut ovat konkreettisia ja toimivia, kun niitä kehitetään ai-doissa tilanteissa. Yhteinen oppiminen vahvistaa työyhteisöä samoin kuin asiakkaan ja ammattilaisen välistä suhdetta. Asiantuntijuudesta tulee jaettua, kun kehitettävää asiaa tarkastellaan asiakkaiden ja ammattilaisten kokemusten ja tarpeiden näkökulmasta. (Kauppinen ym. 2022, 5, 8; Pohjola ym. 2014, 24-26, 40, 44.) Kauppinen ym. (2020, 8) huomauttaa, että sosiaalialan ammattilaisten osallistuminen aktiivisesti kehittämistyöhön antaa heille mahdollisuuden vaikuttaa suoraan omaan työn tekemiseen, prosesseihin ja sitä kautta työn laatuun.

Kehittämistyössä korostuu niin projektityön kuin kehittämisen osaaminen. Prosessia raportoidaan kuvaamalla lähtökohtia, tavoitteita, työmuotoja, prosessin etenemistä ja tuloksia. Prosessi etenee projektin tavoin sisältäen myös ennakoimattomia tilanteita. Prosessin eteenpäin vieminen vaatii aloitteellisuutta, itseohjautuvuutta, itsereflektiota, innovatiivisuutta, vuorovaikutustaitoja, kykyä verkostoitua ja tuottaa tietoa sekä erilaisten menetelmien hallintaa. Kehittämistyö edellyttää tekijältään uskallusta astua tuntemattomaan ja sietää epävarmuutta, haasteita ja ennalta määräämätöntä muutosta. Kehittämistyön prosessia ei voi ennalta määrätä eikä lopputulos ole aina etukäteen ennakoitavissa. (Ojasalo ym. 2014, 20.)

Malja ym. (2019, 20) muistuttavat, että lastensuojelutyötä voidaan kehittää lasten ja perheiden näkökulmasta todellisuudessa vain ottamalla heidät mukaan kehittämistyöhön. Kun palveluja kehitetään yhteistyössä, puhutaan tasavertaisesta kumppanuudesta, jossa asiakkaan kokemukset ja ammattilaisen tieteellinen näkökulma, kriittisyys ja työn tuoma kokemus tuottavat parempia palveluita (Isola, Nousiainen & Valtari 2020, 178). Lastensuojelulain 61 b § edellyttää, että lapsille tulee tarjota mahdollisuus osallistua hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tekemiseen. Suunnitelmaan tulee myös kirjata ylös, millä tavoin lapset ovat osallistuneet tekemiseen ja suunnitelman arviointiin. (Malja ym. 2019, 52.)

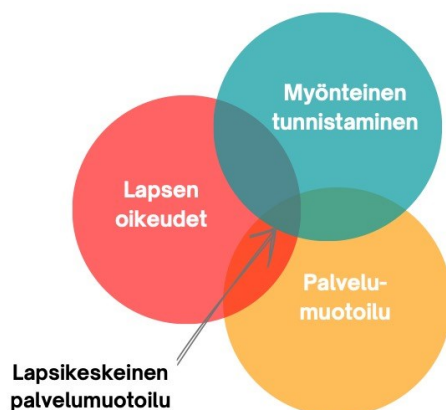
6.1 Palvelumuotoilu

Kehittämistyön lähestymistavaksi valikoitui palvelumuotoilu, koska hyvän kohtelun suunnitelman tekeminen perustuu asiakasnäkökulmaan ja yhteiskehittämiseen. Palvelumuotoilussa asiakkaat osallistetaan osaksi kehittämisprosessia, jotta palvelu vastaa myös käyttäjien tarpeisiin. Palvelumuotoilun keinoin pyritään luomaan palvelukokemuksia, jotka asiakkaat kokevat hyödyllisiksi ja helpoiksi käyttää. Organisaatioille näiden tulee olla samaan aikaan kannattavia, kustannustehokkaita ja muista organisaatioista erottavia konsepteja. (Ahonen 2017, 75; Ojasalo ym. 2014, 71-72.)

Jotta palvelua voidaan kehittää kaikkien osapuolten tarpeita huomioiden, keskiöön nousee yhteiskehittäminen. Yhteiskehittämisessä käydään vuoropuhelua palveluntuottajien ja asiakkaiden välillä tasavertaisesti, avoimesti ja osallistavasti. Pohjola ym. (2014, 15) korostavat, että on tärkeä kysyä ketkä palveluja käyttävät, ketkä tuottavat ja mistä resurssit tulevat, jotta kehittämisessä ovat oikeat tahot paikalla. Kun tiedonkeruussa saadaan näkökulmia kerättyä mahdollisimman kattavasti niiltä, joita palvelut koskettavat suoraan, päästään kehittämään kaikkien tarpeita huomioivia prosesseja. (Pohjola ym. 2014, 13, 21-22; Tuulaniemi 2013, 116-118.)

6.2 Lapsikeskeinen palvelumuotoilu

Lapsikeskeisessä palvelumuotoilussa (kuvio 10) limittyvät keskenään palvelumuotoilun työote, lapsikeskeisyyden asenne ja siitä lähtevä näkökulma toimintaan sekä lapsen oikeudet. Näiden kolmen keskiössä lapsi nähdään merkityksellisenä toimijana ja itseään koskevien palvelujen kehittäjänä. (Kalliomeri, Mettinen, Ohlsson, Soini & Tulensalo 2020, 8.)

Kuvio 10: Lapsikeskeinen palvelumuotoilu (mukaillen Kalliomeri ym. 2020, 8)

Myönteisen tunnistamisen näkökulma (kuvio 10) on lapsikeskeisen palvelumuotoilun perusta. Työskentely lähtee lapseen tutustumisesta, jossa rakennetaan luottamuksellista suhdetta aikuisjohtoisesti. Huomioita kiinnitetään lapsen vahvuuksiin ja onnistumisiin, joka lisää lapsen oman arvokkuuden ja merkityksellisyyden kokemusta. Lapsi tuodaan myös osaksi yhteisöä, jossa hän voi olla oma itsensä ja vaikuttaa asioihin osallistumalla. Kun lapsi näkee itsensä arvokkaana, hän kykenee huomioimaan paremmin myös toisten hyvinvointia pohtiessaan, miten palveluita voisi kehittää. Lapsikeskeisyyden näkökulmasta lapsi nostetaan tasavertaiseksi toimijaksi, joka aktiivisesti osallistuu omasta kokemuksestaan ja tiedostaan käsin. Aikuisen tehtävä on tukea lapsen roolia ja antaa hänelle hänen tarvitsemansa tila. Aikuisen rooli on nähdä lasta koskevat palvelut lapsen näkökulmasta. Lapsi saa itse valita osallistuuko, pakkoa ei ole. (Kalliomeri ym. 2020, 9-10.)

7 Kehittämistyön prosessi ja tulokset

Tähän kehittämistyöhön prosessikuvauksena käytettiin Innokylän innovaatiomallia (kuvio 11), jonka perusta on vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus ohjaa prosessin jokaista vaihetta. Missä tahansa prosessin vaiheesta on mahdollisuus mennä askel eteen- tai taaksepäin tarpeen vaatiessa. Vaiheiden ei tarvitse kulkea lineaarisessa järjestyksessä, vaan jonkin vaiheen yli voidaan hypätä molempiin suuntiin. (Pohjola ym. 2014, 29.)

Kuvio 11: Palvelumuotoiluprosessi tässä opinnäytetyössä (mukaillen Pohjola ym. 2014, 31)

Tämän opinnäytetyön prosessi perustui aikuisten ja nuorten väliseen vuorovaikutukseen ja ajatusten vaihtoon, jossa yhdessä valittiin keskeiset teemat perhekodin arkea ohjaavaan ja raamittavaan hyvän kohtelun suunnitelmaan. Nuorten ja aikuisten tarpeet huomioitiin tasavertaisesti. Myös omavalvonnasta nousevat velvoitteet huomioitiin ja niihin oli tärkeä kuulla nuorten näkökulmaa. Pohjola ym. (2014, 10-11) korostaa, että uuden kehittäminen vaatii avoimuutta, vuorovaikutuksellista kanssakäymistä, toisen näkökulmaan asettumista sekä kykyä muuttua ja oppia uusia toimintatapoja. Uudistaminen vaatii myös yhteistä halua ja taitoa, innostuneisuutta ja kärsivällisyyttä.

Kehittämistyön tarkoituksena oli tuottaa hyvän kohtelun suunnitelma ammatilliselle perhekodille. Suunnitelmaa tehtiin yhteiskehittämisenä yhdessä ammatillisen perhekodin aikuisten sekä sinne sijoitettujen ja sieltä itsenäistyneiden nuorten kanssa. Tavoitteena oli kehittää ammatillisen perhekodin laatua, luoda arjen rakenteita sekä sitouttaa aikuiset ja nuoret yhteisiin pelisääntöihin. Tavoitteena oli myös vahvistaa jokaisen toimijan osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuutta perhekodin arjen toimintatapoihin ja sääntöihin. Kehittämistyön tekijä toimi aktiivisena havainnoijana osallistuen itsekin osittain työskentelyyn (Ojasalo ym. 2014, 115). Kehittämistyön tekijä asemoituu fasilitaattorin rooliin ohjaamaan työskentelyä, esittämään avoimia kysymyksiä ja aktivoimaan osallistujia esittämättä omia näkemyksiään tai ns. oikeita vastauksia (Grape People 2023).

7.1 Ideointi ja kartoitus

Ideointivaiheessa (kuvio 11) tärkeintä on kartoittaa ne toimijaryhmät, jotka liittyvät prosessiin asiakkaina, palvelun tuottajina ja palvelun toteuttajina. Nämä muodostavat kehittäjäyhteisön, joka ensin määrittelee yhteisen kehittämisen kohteen ja siihen liittyvät tarpeet. (Pohjola ym. 2014, 30.) Tämän kehittämistyön toimijaryhmiä olivat perhekodissa asuvat sijoitetut nuoret ja perhekotivanhemmat sekä perhekodissa työskentelevät aikuiset. Asiakkaan asemassa olivat perhekotiin sijoitetut nuoret. Perhekodin vanhemmat olivat sekä palvelun tuottajina että toteuttajina. Työntekijät olivat palvelun toteuttajan asemassa. Mukaan kutsuttiin myös perhekodilta itsenäistyneet nuoret entisinä asiakkaina ja kokemusasiantuntijoina.

Kaikkien toimijoiden tarpeet, toiveet, visiot ja tavoitteet huomioitiin kokonaisuutta muodostettaessa, sillä ne muodostavat perustan ja lähtökohdan koko prosessille (kuvio 11). Pohjola ym. (2014, 30) korostaa, että ideointi vaiheessa muodostuu yhteinen ymmärrys siitä, mitä tavoitellaan. Ymmärtämällä muiden toimijoiden näkökulmia voidaan luoda kaikkia palvelevia toimintamalleja ja kehittää jo olemassa olevia malleja paremmin tarpeisiin vastaaviksi. Tähän vaiheeseen voidaan palata milloin tahansa prosessin edetessä ja tehdä prosessin aikana uudestaan määrittelyä sekä tarpeille että tavoitteille. (Ahonen 2017, 78-79; Pohjola ym. 2014, 30.)

Ideointi pitää sisällään määrittelyn ja tavoitteiden asettamisen (kuvio 11). Tärkeän perustan työskentelylle luo palvelujen arvolutaus, joka ohjaa toimintaa. Tarkoitus ja tavoite määrittelyssä kehittäjäyhteisöstä nousevista ajatuksista. Koko prosessille asetetaan budjetti, jossa määritellään käytettävät resurssit. Lisäksi määritellään aikataulu. Alkuvaiheessa on myös tärkeä pohtia, millä lopputulosta mitataan ja arvioidaan. (Ahonen 2017, 80.) Perhekodin arvolutaus on, että perhekoti on koti kaikille siellä asuville ja jokaisella on tilaa olla oma itsensä toisia kunnioittaen (Omavalvontasuunnitelma 2022).

Ideoinnin pohjana voidaan käyttää erilaisia työmenetelmiä, joilla voidaan kerätä tietoja jo olemassa olevista palveluista ja toimintamalleista. Menetelminä voidaan käyttää teema-, yksilö- tai ryhmähaastatteluja, havainnointia, kyselyjä, pajoja, dokumentointia, erilaisia mittareita tai mitä tahansa muuta tiedonkeruumenetelmää. Näiden avulla pyritään keräämään autenttista tietoa ja karsimaan oletuksia. Tieto lisää ymmärrystä ja luo laajempaa pohjaa kehittämiselle. (Ahonen 2017, 82-83.) Työskentelyä ohjaa fasilitaattori, jonka tehtävänä on mahdollistaa yhteinen työskentely ohjaamalla keskustelua ja osallistamalla osallistujia. Fasilitaattori ei tarjoa vastauksia eikä aseta vaatimuksia työskentelylle. Kaikkien ajatukset ja ehdotukset otetaan vastaan tarkastelun alle. (Grape People 2023.) Alkukartoitus toteutettiin työparina, jonka tarkoituksena oli selvittää, mikä hyvän kohtelun suunnitelma on ja miksi se on tarpeen tehdä. Tarkoituksena oli myös kerätä toimijoiden ajatuksia, ideoita ja näkökulmia. Kehittämistyön tekijä toimi fasilitaattorina.

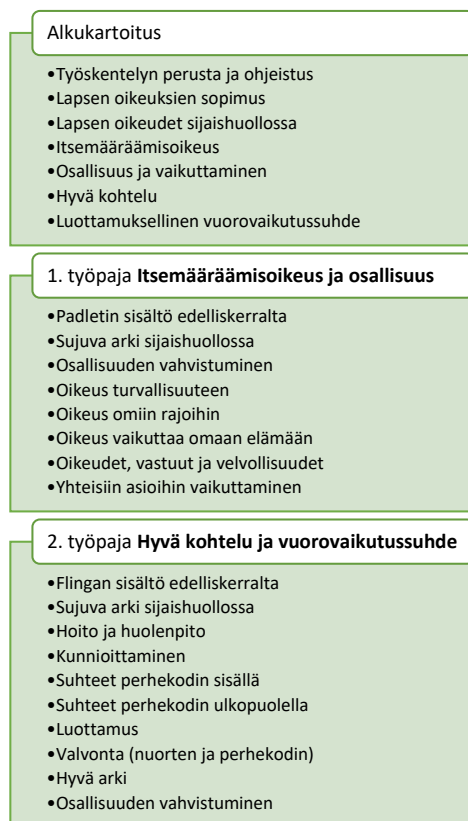
7.1.1 Alkukartoitus työpajatyöskentelynä

Alkukartoitusta varten sisällöstä koottiin PowerPoint-esitys. Ensimmäiseen versioon koottiin lainsäädäntöä selventämään, miksi hyvän kohtelun suunnitelmaa tehdään. Lainsäädännöllä haluttiin lisätä nuorten tietoa omasta asemasta ja omista oikeuksista sekä lisätä ymmärrystä perhekodin toimintatavoista, joille myös laki asettaa vaatimuksia. Diaesitys osoittautui kuitenkin raskaaksi ja tekijä päätyi keventämään sekä värimaailmaa että sisältöä nostaten esiin teemat ja niitä tukevaa lainsäädäntöä lyhyesti. Kuvia lisättiin tukemaan sisältöä. Ennen alkukartoitusta esitys testattiin toisen perhekodin nuorella ja aikuisella. Kokonaisuus todettiin selkeäksi eikä siihen ollut tarpeen tehdä muutoksia.

Alkukartoitus pidettiin tammikuun puolivälissä 2023 arki-iltana. Ajankohta valittiin sen mukaan, että kaikilla oli mahdollisuus olla paikalla. Ennen työskentelyn alkua kaikki pyydettiin paikalle ja heille kerrottiin mikä yhteisen työskentelyn tarkoitus on ja ettei siihen kenenkään ole pakko osallistua. Osallistumista kuitenkin toivottiin ja siihen kannustettiin, koska erityisesti alkukartoituksessa oli mahdollisuus ymmärtää paremmin teemoja. Kaikki sillä hetkellä perhekodilla asuvat viisi nuorta ja kaikki viisi aikuista fasilitaattori mukaan lukien olivat läsnä alkukartoituksessa. Yksi nuorista ilmaisi ääneen, ettei halua tuottaa sisältöä Padlettiin.

Itsenäistyneistä nuorista kukaan ei osallistunut alkukartoitukseen. Ajankohta ei sopinut heistä kenellekään eikä heistä kukaan ollut halukas työskentelemään etänä. Aiheesta oli keskusteltu perhekodilla asuvien nuorten kanssa syksyn aikana, mutta itsenäistyneet nuoret olivat jääneet suurelta osin tämän keskustelun ulkopuolelle. Aluksi käytiin läpi toimijaryhmää ja työskentelyn vapaaehtoisuutta. Samalla mietittiin vaikuttamisen keinoja ja yhdessä todettiin, että osallistumalla on mahdollisuus vaikuttaa ja tuoda omia näkemyksiä esiin. Ennen teemoihin siirtymistä käytiin myös läpi työskentelyn eteneminen.

Alkukartoituksessa avattiin tarkemmin lapsen oikeuksien sopimusta, lapsen oikeuksia sijaishuollossa, yksilön perusoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta sekä kansallista lainsäädäntöä yleisellä tasolla niiltä osin kuin ne ohjaavat perhekodin työskentelyä ja arkea (kuvio 12). Varsinaisiksi teemoiksi teoriapohjasta nousivat itsemääräämisoikeus, osallisuus, hyvä kohtelu ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Lastensuojelulaki (417/2007) 61 b § nostaa itsemääräämisoikeuden vahvistamisen, tukemisen ja ylläpitämisen hyvän kohtelun suunnitelman sisällön keskeisiksi tekijöiksi. Laki edellyttää myös, että hyvän kohtelun suunnitelma tehdään yhdessä sijoitettujen lasten kanssa. Lain henki on määrittää suunnitelman avulla menettely- ja toimintatavat, joilla turvataan nuorten hyvä hoito, kasvatus, ikä- ja kehitystasoisesti tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Araneva (2016, 186) muistuttaa, että lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus ovat edellytyksenä lapsen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemukselle.

Kuvio 12: Työskentelykertojen teemat

Esityksessä käytiin ensin ryhmässä keskustelua teemasta kerrallaan. Teemoja käsiteltiin yleisellä tasolla. Tarkoituksena oli herättää kaikenlaiset ajatukset, jotka teemoihin liittyivät, jotta niiden pohjalta voidaan lähteä työstämään perhekodein arkea yhdessä. Teemoihin liittyen haluttiin myös kuulla toiveita ja odotuksia.

Sen jälkeen jokaisella oli mahdollisuus QR-koodin kautta siirtyä Padlet-alustalle. Padlettiin oli luotu ohjaavia lauseita, joihin osallistujat vastasivat omia näkemyksiään ja ehdotuksiaan kunkin teemasta. Padlet valikoitui alustaksi, koska osallistujien ei tarvitse rekisteröityä tai kirjautua Padlettiin, vaan he pääsevät sinne suoraan fasilitaattorin antamalla QR-koodilla (Innokylä 2023). Vastaaajille haluttiin turvata anonymiteetti. Kokonaisuuden kannalta oli myös merkityksellistä, että aikuisten ja nuorten vastaukset sekoittuvat keskenään. Fasilitaattori ei osallistunut sisällön tuottamiseen Padlet-alustalla.

Padletissa hyvään kohteluun ohjasi johtolause, jossa kehoitettiin nimeämään hyvän kohtelun tunnusmerkkejä. Osallistujalla oli mahdollisuus vastata kertomalla millaiset asiat saavat tunnekokemuksen hyvästä kohtelusta tai millaisia asioita toivoisi, jotta voisi kokea hyvää kohtelua. Hyvää kohtelua kuvailtiin monipuolisesti sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. Kunniointava vuorovaikutus, kuunteleminen, läsnä oleminen, positiivisuus sekä halaus ja hyväksyminen nousivat useammassa vastauksessa esiin.

”Kysytään miltä minusta tuntuu ja mitä mieltä minä olen.”

Osallisuutta tarkasteltiin pohtien, mitkä seikat vahvistavat tunnetta kuulua joukkoon ja vaikuttaa yhteisiin asioihin. Keskustelussa tuotiin esiin, että aihetta voi pohtia yleisellä tasolla, kuten omassa kaveripiirissä, luokkatilanteessa, työyhteisössä tai harrastusporukassa. Kartoituksen tarkoituksena oli herättää ajatuksia yleisesti, ei kohdentaa niitä ainoastaan perhekohtiin. Kohtaaminen, ilmapiiri ja turvallisuus nousivat esiin, samoin syrjimättömyys ja yksilöllinen huomioiminen. Tärkeäksi koettiin mahdollisuus olla oma itsensä ja saada toisten arvostusta. Huumori, nauru ja ilo sekä fyysinen kosketus ja välittäminen nimettiin yhteyttä ja kuulamista vahvistaviksi tekijöiksi.

*”Minulle puhutaan yksilönä ja ei syrjitä ja otetaan mukaan sekä minua kuunnellaan ja soite-
taan välillä.”*

Itsemääräämisoikeutta tarkasteltiin niiden asioiden kautta, joihin vastaajat voivat elämässään vaikuttaa ja mistä he voivat itse päättää. Vastaukset olivat hyvin samankaltaisia. Niissä nousi esiin mahdollisuus vaikuttaa kaverisuhteisiin, harrastuksiin, vapaa-ajan viettoon, oman huoneen sisustamiseen, omaan ulkonäköön, yhteydenpitoon läheisten ihmisten kanssa sekä arjen askareiden tekemiseen.

”Mitä teen päivän aikana, mitä syödään, mitä tehdään ja minkälainen olen.”

Luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen liittyen pyydettiin kuvailemaan, millaiseen ihmiseen vastaaja kokee voivansa luottaa. Keskustelussa tarkennettiin vielä, että tarkoitus on etsiä sellaisia ominaisuuksia, jotka yleisesti herättävät luottamusta. Kysymystä ei rajattu ikään, vaan saattoi nuoren kohdalla koskea ikäisiään tai aikuisia. Kunnioitus ja rehellisyys nousivat useissa vastauksissa eri sanoin esiin. Yksi vastaajista toi esiin mahdollisuutta keskustella avoimesti ilman rangaistuksen pelkoa, jos kertoo rikkeistä. Sama vastaaja nosti tärkeänä esiin sen, ettei nuoren selän takana kerrota asioita sosiaalityöntekijälle. Tärkeäksi vastaaja koki myös uudet mahdollisuudet, luottamuksen suhteessa nuoreen ja sen, että luottamus ei katoa kokonaan.

”Uskoo nuorta, ei syytä.”

”Luottamus ei mene rikki, vaan sen voi korjata.”

”Luottamuksesta ja keskusteluista ei jälkeenpäin tule ongelmia tai asioista ei muistutella.”

Osallistujien tuottama sisältö oli tarkoitus avata kaikkien nähtäville, kun teemat oli yhdessä käyty läpi. Tähän oli päädytty siksi, että jokainen sai rauhassa kirjata omia ajatuksiaan eikä aikaa kulunut toisten tuottamien sisältöjen lukemiseen. Alkukartoituksen työskentelyyn meni aikaa noin tunti. Osallistujat olivat keskittyneet työskentelyyn intensiivisesti, mutta halusivat

sen päätyttyä siirtyä omien puuhien pariin. Fasilitaattori kertoi käyttävänsä materiaalia työpajatyöskentelyn tukena. Yhdessä päätettiin, että tuotettu sisältö katsotaan läpi työpajoissa.

Esityksen olisi voinut toteuttaa myös itsenäisenä työskentelynä, mikä olisi mahdollistanut itsenäistyneiden nuorten osallistumisen. Esitys esitettiin yhteisissä tiloissa olohuoneessa televisioruudulta. Keskustelua ohjasi fasilitaattorina toimiva kehittämistyön tekijä. Valtaosa nuorista osallistui keskusteluun ja Padletissa työskentelyyn. Yksi läsnä olevista nuorista ei halunnut osallistua, mutta oli läsnä koko työskentelyn ajan.

7.2 Hyvän kohtelun suunnitelma yhteiskehittämisenä

Kehittämisvaihe keskittyy tarkastelemaan kehitettävää prosessia kokonaisuutena (kuvio 11). Kun prosessista on kokonaiskuva, pilkotaan sitä osiin tarpeen mukaan. Kehittämistä tapahtuu koko prosessin ajan. Pohjana kehittämiselle voidaan käyttää jo olemassa olevaa mallia, jota muokataan ympäristöön sopivammaksi. Prosessissa voidaan myös luoda täysin uusi ratkaisu. Kehittäminen tapahtuu kehittäjäyhteisön välisessä vuorovaikutuksessa, jossa työskentelyä voidaan jakaa ryhmiin tai toimia yhdessä koko ajan. Kehittämistä ohjaavat toimintaympäristöön liittyvät lait ja asetukset samoin kuin tiedot, taidot ja välineet, toiminnan säännöt ja periaatteet, toimijat ja taloudelliset resurssit. (Pohjola ym. 2014, 30.)

Kehittäminen on luovaa toimintaa, jossa tapahtuu vanhan tarkastelua ja uuden innovointia. Prosessissa pyritään löytämään ongelma- ja haastekohdat ja vastaamaan niihin. Tässä vaiheessa kaikille ideoille ja ratkaisuille on tilaa ja niitä tarkastellaan positiivisessa ja kannustavassa ilmapiirissä. Kaikki kirjataan ylös yhteiseen tarkasteluun. Jatkokehittelyyn valitaan parhaat ideat, joita lähdetään kehittämään toteutettavaan malliin. (Ahonen 2017, 86-90.) Kehittämisestä syntyy konkreettinen kuvaus palvelusta tai mallista. Se voidaan havainnollistaa kirjoittamalla tai piirtämällä erilaisin kaavioin tai esim. sarjakuvin. Tarkoituksena on kuvata malli niin selkeästi ja käytännönläheisesti, että sitä voidaan ymmärtää, sisäistää ja siihen voidaan sitoutua. (Ahonen 2017, 92.)

Työpajatyöskentelyn pohjana käytettiin OSSI-hankkeen luomaa hyvän kohtelun suunnitelman tukimateriaalin ensimmäistä osaa, jossa käsitellään lapsen oikeuksiin ja hyvinvointiin liittyviä kohtia (Laine & Pietilä 2021). Keskeistä oli, että hyvän kohtelun suunnitelmasta tulisi juuri perhekodin tämänhetkistä tarvetta vastaava suunnitelma, jota muokataan tulevaisuudessa ajan ja tarpeen mukaan. Työpajoja järjestettiin kaksi kahtena peräkkäisinä lauantaina helmikuun 2023 alussa. Päivät sovittiin yhdessä. Kaikki nuoret eivät osallistuneet molempiin työpajoihin, mutta kaikki halukkaat pääsivät osallistumaan ainakin kerran.

Työpajojen aikana oli tarkoitus luoda konkreettinen hyvän kohtelun suunnitelma, joka selvittää mitä hyvä kohtelu perhekodissa on ja miten se ohjaa arkea. Suunnitelma oli tarkoitus tehdä selkeäksi ja tiiviiksi kokonaisuudeksi. Toteutukseen oli tarkoitus aktivoida ja osallistaa

nuoria antamalla heille erilaisia rooleja toteutuksessa omien taitojensa ja halukkuutensa mukaisesti. Perhekodin nuorista löytyy taitavia piirtäjiä, kirjoittajia ja editoijia, jotka osaavat innostuessaan luoda hyvän kokonaisuuden. Yksi nuori oli halukas luomaan taustaa valmiiseen suunnitelmaan ja siitä nouseviin yhteisiin pelisääntöihin.

7.2.1 Ensimmäinen työpaja

Ensimmäisen työpajan PowerPoint-dioja lähdettiin luomaan jo ennen alkukartoitusta. Käsiteltäviksi teemoiksi valikoituivat itsemääräämisoikeus ja osallisuus, koska ne nähtiin perustaksi kaikelle muulle työskentelylle (kuvio 12). Alkukartoituksen jälkeen esitykseen lisättiin alkukartoituksessa tuotettu sisältö Padletista kuvakaappauksina. Lisäksi esitykseen koottiin Lastensuojelun käsikirjan materiaalia mukaillen dia sijaishuollon sujuvasta arjesta (kuvio 6). Samalla kuva lisättiin tietoperustaan. Sujuvan arjen lisääminen näytti alkukartoituksessa käydyn keskustelun perusteella tarpeelliselta. Nostamalla selkeästi nuorten tietoisuuteen lainsäädännön perhekodille sijaishuollon tuottajana asettamat velvollisuudet haluttiin luoda keskustelulle ja työskentelylle vahva perusta, jolloin keskustelu pysyisi paremmin asiassa eikä siirtyisi tunnepohjalle.

Ensimmäinen työpaja pidettiin helmikuun ensimmäisenä lauantaina 2023. Ajankohtaan päädyttiin siksi, että itsenäistyneet nuoret eivät olisi arki-iltana päässeet mukaan. Päätöstä tehtäessä oltiin myös tietoisia perhekodissa asuvien nuorten kotiharjoitteluista viikonloppuisin. Yhteisessä keskustelussa päädyttiin pitämään työpaja lauantaina. Kotiharjoitteluissa olevien oli mahdollista käydä materiaali läpi työpajan jälkeen kehittämistyön tekijän kanssa niin halutessaan.

Alkukartoituksen ja ensimmäisen työpajan välisenä aikana perhekotiin oli muuttanut kaksi uutta nuorta. Perhekodilla asuvista nuorista kaksi oli kotiharjoittelussa, eivätkä siten voineet osallistua. Yhden nuoren vanhempi oli ilmoittanut, ettei halua nuoren osallistuvan työskentelyyn. Nuori päätti noudattaa vanhempansa toivetta, ja jäi omaan huoneeseen. Työpajaan osallistui neljä perhekodilla asuvaa nuorta ja kaikki viisi perhekodilla työskentelevää aikuista fasilitaattori mukaan lukien sekä yksi itsenäistynyt nuori.

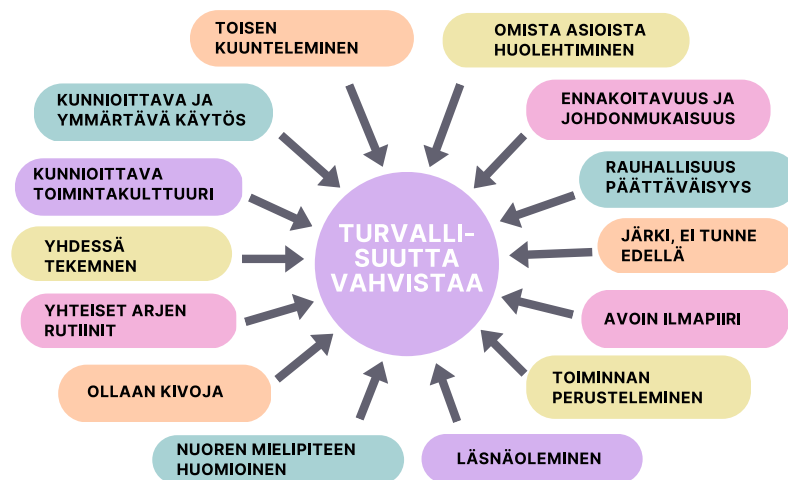
Padletista palautettiin mieleen alkukartoituksessa esille nousseet asiat teemoittain. Työskentelyä työpajassa ohjasi Powerpointiin tehty suunnitelmadiat. Työpajassa paneuduttiin itsemääräämisoikeuteen ja osallisuuteen (kuvio 12). Dioissa käsiteltiin myös vastuita ja velvollisuuksia sekä aikuisten että nuorten näkökulmasta. Osa työskentelystä tapahtui vuorovaikutteisissa keskusteluissa, johon nuoret osallistuivat monipuolisesti ja rehellisesti näkemyksiään esiin tuoden. Samalla pyrittiin luomaan yhteisiä pelisääntöjä osallistujien näkökulmat huomioiden. Työskentelyn tukena käytettiin osittain Flinga-alustaa, johon osallistujat pääsivät dioissa olevien QR-koodien kautta. Työskentely Flingassa mahdollisti kaikkien ajatusten ja ideoiden kuulluksi tulemisen (Innokylä 2023).

”Hyvä mieltä, mitä asioita on tarpeen rajoittaa.”

”Onko syy-seuraussuhde rangaistus vai oppimiskokemus?”

”Turvallisessa ympäristössä parempi harjoitella kuin yhteiskunnassa”

Osallistujat toivat keskustelussa esiin, että erityisesti ennakoitavuus ja johdonmukaisuus luovat turvallisuutta arkeen (kuvio 13). Sekä keskustelussa että Flingassa nousivat myös merkitykselliseksi toisen kohtaaminen, kunnioittaminen ja aito kuunteleminen. Osallistujat kokivat oman huoneen tärkeäksi osaksi turvallisuuden muodostumista. Keskusteluun nousivat myös tilanteet, jolloin sääntöjen mukaan ei ole toimittu. Keskustelua käytiin siitä, miten tilanteita tulisi hoitaa nuoren näkökulmasta. Eräs nuori oli sitä mieltä, että hyvän palkitseminen on tehokkaampaa kuin sanktiot. Toinen nuori pohti, että ”turvallisessa ympäristössä on parempi harjoitella kuin yhteiskunnassa” ja selvensi ajatustaan sanoen, että perhekodilla on tärkeä oppia myös vastuullista ja toisia huomioivaa käytöstä ennen itsenäistymistä. Yksi nuorista ilmaisi rikkomuksista seuraavat asiat enemmänkin oppimiskokemuksena. Esiin nousi myös se, että kun yhteiset pelisäännöt on sisäistetty, ne ohjaavat toimintaa ikään kuin arvoina ja toimintaperiaatteina, ja tällöin saadaan joustoa ja yksilöllisyyttä arjen toimintoihin.

Kuvio 13: Arjen turvallisuutta vahvistavia tekijöitä

Kiusaaminen määriteltiin yhdessä pitkäkestoiseksi henkilökohtaiseksi ja järjestelmälliseksi ilkeydeksi. Osallistujat olivat sitä mieltä, että kiusaamiseen tulee puuttua suoraan. Mikäli nuoret huomaavat tai kokevat kiusaamista, siitä pitää kertoa aikuisille. Nuoret voivat myös keskenään puhua asiasta ja uhrin rinnalle tulee asettua. Asioiden selvittelyssä tulisi keskustella toimintaa ohjaavista periaatteista ja arvoista enemmän kuin vain yksittäisestä kiusaamisesta ja sen syistä.

Turvallisuuteen liittyen keskusteltiin, kuinka uudelle perhekotiin muuttavalle nuorelle luodaan turvallinen olo. Osa nuorista pohti omaa muuttoaan ja mietti, mitkä asiat olivat auttaneet itseä. Kohtaaminen, kontaktin ottaminen ja tervehtiminen sekä itsensä esittely nähtiin erityisen tärkeäksi. Toisaalta oman tilan ja rauhan antaminen koettiin kotiutumista ja asettumista tukeviksi. Arjen rutiineissa auttaminen ja talon käytänteistä kertominen nähtiin merkitykselliseksi ja luovan uudelle nuorelle tunnetta, että hänet otetaan mukaan.

”Ollaan kivoja ja kohteliaita ja autetaan.”

”Annetaan rauhoittua uuteen paikkaan ja pikkuhiljaa edetään.”

Oikeus omiin rajoihin herätti keskustelua osallistujien keskuudessa. Keskeiseksi nousi oman toiveensa sanoittaminen toisille. Jokainen oli sitä mieltä, että oma huone on ehdottomasti oma tila, johon toinen ei voi tulla ilman koputtamista ja lupaa. Vastausta tulee odottaa, etenkin toisten nuorten. Yleisesti ajateltiin, että aikuinen voi mennä nuoren huoneeseen, vaikkei tämä vastaa, mikäli on ensin koputtanut ja sen jälkeen odottanut vastausta ja kysynyt lupaa mennä. Ellei nuori vastaa, aikuisen velvollisuudeksi nähtiin kontaktin ottaminen. Osallistujat olivat myös yleisesti sitä mieltä, että koputukseen tulee vastata. Ja ellei vastaa, se on epäkohteliasta. Kosketuksen moni koki tärkeäksi osaksi perhekodin arkea. Toisen nuoren kosketus koettiin helpommin rajoja rikkovaksi. Aikuisilta sen sijaan toivottiin kosketusta ja yhdessä todettiin, että halauksen ja kosketuksen saa pyytämällä.

”Kysy tai laittaa kädet sillee.”

Keskustelu omaan elämään vaikuttamisesta oli monipuolista. Padletista oli koottu Flingan valokotaululle alkukartoituksessa esiin nousseet asiat, joihin osallistujat olivat kertoneet voivansa vaikuttaa. Listaani pyydettiin lisäämään asioita, joita ei vielä ollut sanottu tai mihin vastaaja haluaisi voida vaikuttaa, mutta kokee ettei tällä hetkellä voi. Pari vastaajaa koki, että ei voi vaikuttaa omaan tekemiseensä silloin, kun on väsynyt eikä haluaisi lähteä yhteiseen tekemiseen. Joku koki, ettei voi vaikuttaa ruokiin, joista ei pidä. Yhdessä vastauksessa nousi esiin nuoren haaste vaikuttaa yhteydenpitoon sukulaisten kanssa. Vastauksesta ei ilmennyt oliko kyse ulkoisesta vai sisäisestä pakosta.

”Saattaa olla pakko pitää yhteyttä tai tavata sukulaisia.”

Erityisesti nuoret nostivat keskusteluun päivittäiskirjaukset, joita aikuiset tekevät perhekodilla. Ensin keskusteltiin, miksi niitä tehdään. Osa nuorista mietti, että se on heidän etu. Joku koki sen kyttäämiseksi. Kausiraporttiin nuoret tiesivät voivansa vaikuttaa, koska ne käydään aina yhdessä läpi. Mutta osalle selvisi työpajassa, että he voivat pyytää luettavakseen kirjauksia itsestään milloin tahansa. Toisinaan kirjauksia tehdään yhdessä nuorten kanssa, minkä erityisesti hankalien asioiden kohdalla nuoret kokivat tärkeäksi.

Oikeuksista, vastuista ja velvollisuuksista keskusteltaessa useat osallistujat toivat esiin, että arki on yhteistä ja kaikille kuuluu siisteydestä huolehtiminen, toisen kunnioittaminen, arjen askareiden tekeminen sekä yhteisöllisyyden ja me-hengen luominen. Esiin nousi ajatus, että erilaisia taitoja harjoitellaan omaa elämää varten, ei perhekotia varten. Flingaan osallistujat pitivät tärkeänä aikuisten velvollisuutta huolehtia perustarpeista sekä opastaa, auttaa ja tukea arjen asioissa. Nuorten vastuissa ja velvollisuuksissa vastaukset täydensivät toisiaan. Oma-aloitteisuus, toisten ajattelemisen, osallistuminen yhteisiin tavoitteisiin, yhdessä siivoaminen sekä yhteishengen ylläpitäminen nähtiin tärkeinä asioina.

”Siivotaan hyvin ja autetaan perhekotia kulkemaan käsikädessä. Autetaan aikuisia vähän asioissa.”

Läpi työpajan keskustelun punaisena lankana näkyi toisen kunnioittamisen periaate, joka toteutuessaan suojaa jokaista perhekodissa asuvaa ja työskentelevää. Sen merkitys nähtiin keskeisenä arvona, joka ohjaa arjen toimia, toisen kohtaamista ja rajojen huomioimista, uuden nuoren vastaanottamista sekä vastuista, velvollisuuksista ja oikeuksista huolehtimista.

”Kun toisen kunnioittaminen säilyy keskiössä, elämä ei ole sääntökeskeistä.”

7.2.2 Toinen työpaja

Toisen työpajan diat luotiin samaan aikaan ensimmäisen työpajan diojen kanssa. Toiseen työpajaan teemoiksi nostettiin hyvä kohtelu ja vuorovaikutussuhde (kuvio 12). Ensimmäisen työpajan jälkeen dioja muokattiin, sisältöä lisättiin ja järjestystä muutettiin. Ensimmäisen työpajan sisältö, joka oli tuotettu Flingan valkotauluille, tuotiin mukaan esityksen alkuun. Alkuun lisättiin sama sujuvan arjen dia, mikä oli ensimmäisessä työpajassa palauttamaan mieliin työtä ohjaavat periaatteet.

Ensimmäisessä työpajassa toisen kunnioittaminen oli noussut keskusteluissa merkittävään rooliin ja se haluttiin lisätä omaksi diaksi ja mahdollistaa laajempi keskustelu. Lisäksi keskustelu vastuista ja velvollisuuksista oli jäänyt ensimmäisessä työpajassa melko lyhyeksi. Aiheen merkitys arjessa nähtiin kuitenkin merkitykselliseksi ja se lisättiin myös esitykseen. Oikeudet, vastuut ja velvollisuudet luovat arjen rutiineja ja yhteisiä pelisääntöjä.

Diojen väleihin suunniteltiin interaktiivista sisällön tuottamista aiempien työpajojen tapaan, koska se oli osoittautunut hyväksi tavaksi aktivoida nuoria ja osallistaa myös hiljaisempia. Sekä Padlet että Flinga eivät mahdollistaneet enää uusien pohjien luomista, joten päätettiin etsiä uusia mahdollisuuksia. AhaSlides (2023) tarjosi mahdollisuuden lisätä interaktiiviset diat suoraan samaan esitykseen ja se vaikutti toimivalta. Myös anonymiteettiä voitiin säilyttää.

Toinen työpaja pidettiin helmikuun toisena lauantaina 2023. Ajankohta oli päätetty samaan aikaan kuin päätettiin ensimmäisen työpajan ajankohta. Ensimmäisen työpajan keskustelussa

kokemusasiantuntijalla oli ollut tärkeä rooli tuodessaan itsenäistyneen nuoren näkökulmaa mukaan ja siksi päädyttiin pitämään työpaja lauantaina. Kolme perhekodilla asuvaa nuorta oli kotiharjoittelussa, joten he eivät voineet osallistua. Toiseen työpajaan osallistui kaksi itsenäistynyttä nuorta. Perhekodilla työskentelevistä aikuisista yksi oli estynyt olemaan työvuorossa työpajapäivänä. Toiseen työpajaan osallistui kuusi nuorta, joista yksi oli läsnä, mutta ilmaisi, ettei halunnut osallistua keskusteluun eikä työskentelyyn, sekä neljä aikuista mukaan lukien fasilitaattori.

Työpajassa paneuduttiin hyvään kohteluun ja luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen. Yhdessä ensin keskustellen pohdittiin yleisellä tasolla hyvää hoitoa, kohtelua ja huolenpitoa. Yleiseltä tasolta siirryttiin tarkastelemaan hyvää kohtelua ja huolenpitoa perhekodin arjessa. Keskustelun jälkeen osallistujat pääsivät vielä kirjaamaan omia näkemyksiään interaktiivisille dioille (kuvio 14).

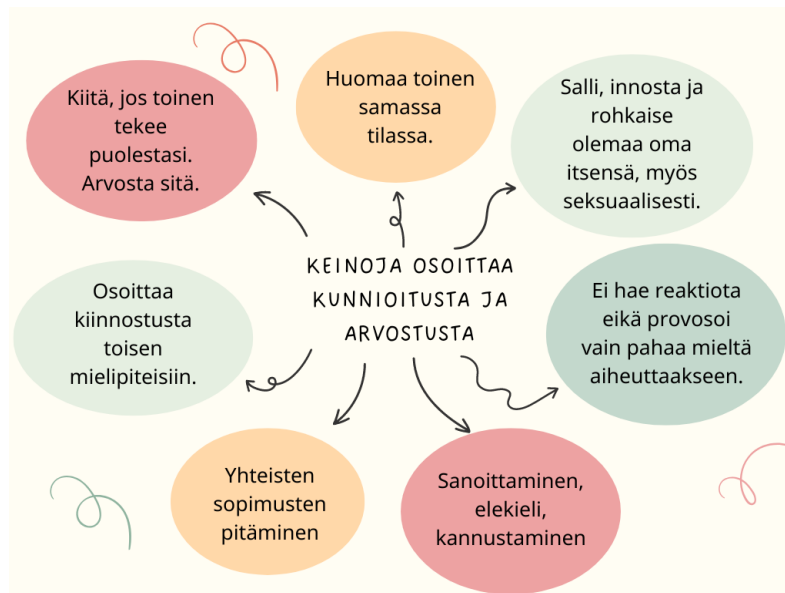

Kuvio 14: Hyvää kohtelua ja huolenpitoa lisääviä tekijöitä

Osallistujat toivat esiin rajojen merkityksen niin henkilökohtaisesta kuin yhteisöllisestä näkökulmasta. Hyvät tavat toisia kohtaan koettiin tärkeiksi. Myös omasta hyvinvoinnista huolehtiminen nähtiin tärkeäksi, koska se vaikuttaa suhteessa toisiin. Aikuisen rooli kuvattiin muistuttajana, kannustajana, rohkaisijana, kuuntelijana ja rinnalla kulkijana enemmän kuin auktoriteettina. Tasavertainen kohtaaminen ja kohtelu nousi vahvasti esiin, samoin aikuisen tehtävä asettaa rajat ja huolehtia niistä.

Toisen kunnioittamisesta keskusteltiin ensin yleisellä tasolla. Sen jälkeen se tuotiin perhekodin arkeen. Keskustelu aiheesta oli vähäisempää kuin ensimmäisessä työpajassa, mikä saattoi johtua osin siitä, että mukana oli osittain eri osallistujia kuin ensimmäisellä kerralla.

Osallistujat kirjoittivat omia ajatuksiaan runsaasti Interaktiiviselle dialle. Osallistujia pyydettiin kirjaamaan konkreettisia keinoja, joilla perhekodissa voidaan osoittaa kunnioitusta ja arvostusta toisille (kuvio 15). Kiittäminen ja toisen arvostaminen omana itsenään nousivat esiin useissa kommentteissa. Myös toisen huomaaminen aktiivisesti koettiin merkitykselliseksi.

Kuvio 15: Keinoja osoittaa kunnioitusta ja arvostusta perhekodin arjessa

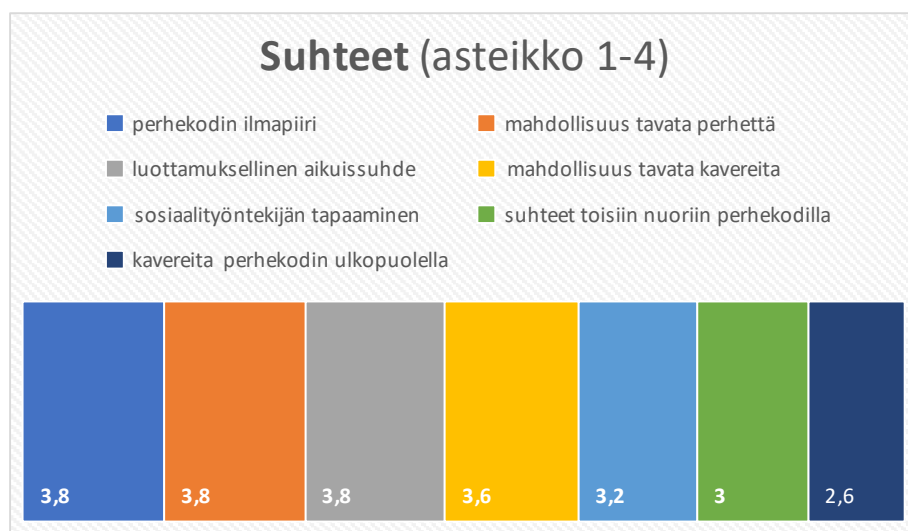
Luottamusta tarkasteltiin ensin yleisellä tasolla. Sen jälkeen keskusteltiin sekä nuoren että aikuisen näkökulmasta asioista, jotka vahvistavat luottamuksellisen suhteen syntymistä. Interaktiiviselle dialle osallistujat nostivat rehellisyyden, avoimuuden ja turvallisuuden tärkeimmiksi luottamusta vahvistaviksi tekijöiksi. Aikuisen avoin ja kunnioittava kuunteleminen korostui, koska nuoret kokivat sen antavan tilaa olla rehellinen, myös omista rikkeistä. Tärkeäksi koettiin, ettei ketään tuomita tekemisestä, vaan ihmisenä hyväksytään ja kunnioitetaan kaikesta huolimatta.

Merkityksellisiksi asioiksi nimettiin myös ystävällisyys ja asiallinen reaktio. Asioista sopiminen, sopimusten pitäminen ja niihin sitoutuminen koettiin tärkeiksi ja suhdetta vahvistaviksi. Olemus, elekieli ja suhtautumistapa yleisesti koettiin luottamusta herättäviksi tekijöiksi. Luottamuksen tietoinen vahvistaminen nähtiin perhekodin ilmapiiriä parantavaksi tekijäksi samoin kuin viihtyvyyttä lisääväksi. Toisten kohtaaminen, yhteinen tekeminen ja toisaalta oman tilan antaminen nousivat esiin pohdintoissa. Yleinen siisteys ja omien jälkien korjaaminen olivat osalle tärkeitä asioita. Perheenomainen yhteisöllisyys, jossa on huumoria, välittämistä ja tarvittaessa tilaa kosketuksellekin, nousivat myös esiin.

Suhteita pohdittiin niin perhekodin sisällä kuin sen ulkopuolella. Keskustelussa mietittiin yhdessä ilmapiiriä ja miten sitä voidaan parantaa. Fasilitaattori pyysi jokaista nuorta osallistujaa pohtimaan löytyykö heidän elämästä aikuista, jolle voisi ajatella kertovansa itselle

tärkeistä asioista. Ketään ei pyydetty vastaamaan kysymykseen suoraan. Aikuissuhteen merkitystä nuorille pohdittiin keskustellen ja yleisesti se nähtiin tärkeäksi.

Keskustelun jälkeen osallistujat arvioivat interaktiivisella dialla perhekodin sisällä ja ulkopuolella olevia suhteita asteikolla 1-4 (taulukko 4). Perhekodin ilmapiiri koettiin erittäin hyväksi. Lähes kaikki kokivat voivansa tavata perhettään halutessaan ja omaavansa luottamuksellisen aikuissuhteen, jossa voi kertoa itselle tärkeitä asioita. Perhekodin ulkopuolisia kaverisuhteita ei selkeästi ole kaikilla. Toisaalta he, joilla niitä on, kokivat voivansa tavata heitä hyvin. Suhteet perhekodin toisiin nuoriin koettiin hyviksi. Nuoret kokivat tapaavansa sosiaalityöntekijäänsä riittävästi.

Taulukko 4: Perhekodin sisäiset ja ulkopuoliset suhteet

Osallistujat pohtivat hyvää arkea ja millaisia asioita arkeen sisältyy. Arjen nimettiin koostuvan vuorokausirytmistä, koulunkäynnistä ja opinnoista, ruokailuista, hygieniasta, liikkumisesta, kotitöistä, vapaa-ajasta ja omasta terveydestä huolehtimisesta. Keskustelussa mietittiin, kenen vastuulla arjen sujuminen on ja kuka huolehtii asioista. Keskustelussa arjen sujumisesta nuorten ja aikuisten näkemykset erosivat toisistaan. Nuorten kokivat pärjäävänsä melko vähillä yöunilla, aikuiset ottaessa esiin jaksamattomuuden arjessa. Keskustelun jälkeen osallistujat vastasivat asteikolla vastuunjakoon liittyviin kysymyksiin. Kysymykset koskettivat läksyjen tekemistä, omasta hygieniasta huolehtimista, syömistä, riittävää lepoa, terveyttä, kotitöitä, harrastuksia. Jokaisessa kysymyksessä vastaukset painottuivat nuoren vastuuseen aikuisen tuella. Muutama osallistuja nosti nuoren oman vastuun korkeimmaksi harrastuksista, riittävästä levosta ja omasta hygieniasta huolehtimisesta.

Työpajassa keskusteltiin valvonnasta ja mitä se tarkoittaa. Osallistujat nostivat ensimmäisenä esiin sen, että aikuiset valvovat nuoria. Tämä johti keskusteluun yhteisistä pelisäännöistä ja niiden merkityksestä. Sääntöjen olemassaoloa ja tarpeellisuutta pohdittiin. Keskustelussa

nousi esiin myös näkökulma, että voisiko säännöt olla yksilöllisiä tai enemmän metatason sääntöjä, eikä yksityiskohtaisia ja tarkkoja. Keskustelua käytiin myös eri tilanteista, kuten harrastuksista, jotka saattavat vaikuttaa esimerkiksi kotiintuloaikaan.

Fasilitaattori ohjasi keskustelua myös aikuisten ja perhekodin valvontaan esittämällä kysymyksen, kuka valvoo aikuisia. Osa nuorista oli tietoisia sosiaalityöntekijän tehtävästä toimia heidän edunvalvojanaan. Kysymykseen miten toimia, jos kokee tai näkee kaltoinkohtelua, nuoret kokivat voivansa olla yhteydessä omaan sosiaalityöntekijään, mutta myös omiin vanhempiinsa. Aikuiset toivat keskusteluun muut valvovat viranomaiset, kuten hyvinvointialueen, aluehallintoviraston ja Valviran roolin.

Työpajan lopuksi pohdittiin vielä sekä yhteisiä pelisääntöjä, että asioita, joista voisi sopia yksilöllisesti ja joustavasti. Keskustelussa kotiintuloajat herättivät eniten eriäviä näkökulmia. Osan mielestä ne voisivat olla ikään sidottuja, toisten mielestä niistä olisi hyvä sopia yksilökohtaisesti. Keskustelussa pohdittiin, millainen merkitys kotiintuloajalla on arkeen. Yleisesti nuoret toivoivat vastuun lisäämistä heille, ja luottamista heidän kykyynsä hoitaa asioita. Keskustelun lopuksi todettiin, että toisen kunnioittaminen ja huomioiminen auttavat toimimaan yhdessä ja pitämään kiinni yhteisistä pelisäännöistä. Interaktiiviselle dialle yhteisesti sovittavista pelisäännöistä useilta osallistujilta tuli samoja asioita (kuvio 16). Asioissa korostuivat toisen huomioimisen ja kunnioittamisen sekä turvallisuuden näkökulmat. Useampi osallistuja nosti puhelimen käytön yhdessä sovittaviin asioihin. Erityisen tärkeäksi koettiin puhelimen pois laittaminen vuorovaikutustilanteissa.

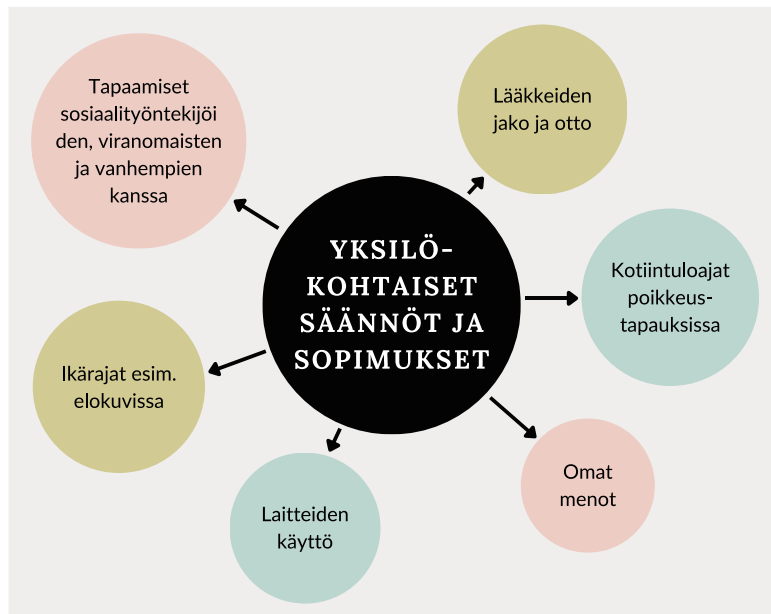

Kuvio 16: Asiat, joista sovitaan yhdessä

Yksilökohtaisia sopimuksia ja sääntöjä toivottiin erityisesti sosiaalityöntekijän ja verkoston taapaamisen suhteen (kuvio 17). Osa nuorista koki, että ei haluaisi tavata sosiaalityöntekijää kahta kertaa vuodessa asiakassuunnitelmapalaverien lisäksi. Kotiintuloaikoja koskevassa

keskustelussa nuoret ja aikuiset olivat yhtä mieltä siitä, että tarvittaessa niistä pitää voida sopia. Elokuvien ja pelien ikärajat herättivät jonkin verran keskustelua, mutta niitä ei koettu kovin merkitykselliseksi yleisellä tasolla. Ne koskettivat enemmän yksittäisiä nuoria. Osa nuorista toivoi, ettei olisi pakko tavata perhettään kovin usein, mutta keskustelua asiasta ei käyty toteamusta enempää, koska se on jokaiselle hyvin henkilökohtainen asia.

Kuvio 17: Asiat, joista toivottiin yksilökohtaisia sopimuksia

7.3 Testaus ja arviointi

Innokylän mallissa toteutusvaiheessa (kuvio 11) kehitetty kokonaisuus testataan ja kokeillaan sekä arvioidaan käytännössä. Tarpeen vaatiessa muokataan vielä toteutusta ennen kuin hyväksytään tuotos ja otetaan se käyttöön. (Pohjola ym. 2014, 31.) Tavoitteena oli kehittää perhekodin laatua tuottamalla hyvän kohtelun suunnitelma ohjaamaan arkea. Tavoitteena oli myös lisätä ja vahvistaa nuorten mahdollisuutta osallistua itseään koskevan palvelun laadun kehittämiseen. Arvioitaessa kiinnitettiin huomiota tavoitteiden saavuttamiseen, kuten milaista muutosta kokonaisuus toi palveluun ja kokivatko osallistujat tullessa kuulluksi.

Kehittämistyön suunnittelun alkuvaiheessa ajatuksena oli pyytää mukaan kehittämisryhmään myös toisen ammatillisen perhekodin nuoret ja aikuiset. Ikäprofiililtaan ammatilliset perheko-dit ovat hyvin samanlaisia ja ajatuksena oli saada esiin erilaisia näkökulmia mahdollisimman laajasti. Tästä luovuttiin aikatauluhaasteiden vuoksi.

Suunnitelmavaiheessa ajatuksena oli toteuttaa alkukartoitus strukturoidulla haastattelulomakkeella. Pohdinnan jälkeen päädyttiin kuitenkin pitämään ryhmätapaaminen alkukartoituksen merkeissä. Aikuisten rooli ja yhteinen vuorovaikutteinen keskustelu nuorten kanssa

nähtiin työskentelyn kannalta merkitykselliseksi. Sen nähtiin lisäävän yhteistä ymmärrystä aiheesta ja vahvistavan keskustelua toisin kuin yksilökohtaiset vastaukset.

Alkukartoituksen jälkeen tarkennettiin työpajojen esitysten runkoja keskustelussa esiin nousseiden ajatusten pohjalta. Alkukartoituksessa nousi esiin nuorten hämmästyksiä siitä, miten paljon lainsäädäntöä on perhekodin arjen taustalla. Tämän keskustelun pohjalta ensimmäisen työpajan esityksen alkuun koottiin Lastensuojelun käsikirjasta kuva sujuvasta arjesta sijaishuollossa (kuvio 6). Myös osallisuuden vahvistumisesta lisättiin porrasmalli, jossa näkyy nuoren osallisuuden kasvun portaat ja miten aikuinen voi vaikuttaa sen kehittymiseen omalla toiminnallaan (kuvio 7). Alkukartoituksessa käytetty Padlet-alusta oli toimiva ratkaisu. Mahdollisuus pitää osallistujien tuottama sisältö piilossa vastaamisen ajan palveli työskentelyä.

Keskustelu ensimmäisessä työpajassa oli erityisen aktiivista parilla nuorella ja muutkin osallistujat osallistuivat keskusteluun. Erilaisia näkökulmia nousi hyvin esiin ja keskustelu oli vastavuoroista ja eteenpäin suuntautunutta. Teemaa katsottiin useasta näkökulmasta. Vastuita ja velvollisuuksia käsiteltiin melko yleisellä tasolla eikä niistä päästy sopimaan alkuperäisen suunnitelman mukaan yhteisiä arjen pelisääntöjä. Niitä päädyttiin käsittelemään uudelleen toisessa työpajassa. Kiusaamista käsiteltäessä toisen kunnioittaminen nousi vahvasti keskusteluun ja se päätettiin lisätä omana diana toisen työpajan esitykseen.

Ensimmäisen työpajan vastausalustaksi valikoitui Flinga, koska Padlettiin oli mahdollisuus tehdä vain muutama erillinen Padlet ja ne oli kaikki käytetty alkukartoituksessa. Alustan käytöstä ei haluttu maksaa ja jo tehdyt Padletit haluttiin säilyttää työskentelyn loppuun saakka. Lisäksi Flingan valkotaulut ja mahdollisuus erotella aiheet eri värein tuntuivat palvelevan työpajatyöskentelyä paremmin. Työpajoissa sisällön näkyminen reaaliajassa vahvisti ryhmän yhteistä työskentelyä.

Toisen työpajan alkuperäiset kysymykset tarkentuivat ja muuttuivat ensimmäisen työpajan jälkeen. Niitä pohdittiin tarkemmin kuin ensimmäisen työpajan kysymyksiä. Ensimmäisessä työpajassa alustalle kirjoittaminen oli osoittautunut hyväksi osallistamisen muodoksi. Kaikki eivät osallistuneet yhtä aktiivisesti keskusteluun, mutta lähes kaikki tuntuivat osallistuvan hiljaisesti kirjoittamalla. Lisäksi haluttiin varmistaa, että hyvän kohtelun suunnitelman keskeiset asiat tulee käsitellä riittävän kattavasti yhteisessä työskentelyssä.

Koska Flingan ilmaisversion taulut käytettiin ensimmäisessä työpajassa loppuun, toiseen työpajaan etsittiin uusia työskentelytapoja. Erilaisista vaihtoehdoista valikoitui AhaSlides. Kun valmis PowerPoint-esitys on ladattu AhaSlidesiin, esitykseen voi alustalla lisätä interaktiivisia dioja. Niiden suunnittelu osoittautuikin oletettua haastavammaksi. Interaktiivisuuden lisääminen PowerPointiin mahdollisti esityksen jatkuvuuden alusta loppuun ilman poistumista toiselle alustalle. Koko esitys oli seurattavissa myös omalta älylaitteelta. Vastauksia pääsi antamaan vasta, kun dian lukko avattiin. Käytännössä AhaSlidesin interaktiivisuus osoittautui kuitenkin

keskustelua heikentäväksi. Nuorimmat ja ne, joilla muutenkin on keskittymisen kanssa haasteita, kiinnittivät enemmän huomiota erilaisten reaktioiden lähettämiseen kuin varsinaiseen keskusteluun. Sisällön tuottamiseen reaktioilla ei kuitenkaan tuntunut olevan merkitystä.

Alkukartoituksessa ja ensimmäisessä työpajassa kehittämistyön tekijä toimi sekä fasilitaattorina että huolehti esityksen diojen vaihtamisesta. Tämä ei ollut täysin toimiva vaihtoehto, koska huomio jakaantui moneen asiaan. Toiseen työpajaan sovittiin toinen aikuinen esittämään PowerPoint-esitystä ja vastaamaan lukituksen avaamisesta. Kehittämistyön tekijä toimi edelleen fasilitaattorina vieden työskentelyä eteenpäin.

Jatkokehittämisen ideoita pyydettiin työskentelyn yhteydessä. Niitä ei osallistujilta noussut. Pajojen välissä otettiin jo luodut käytänteet ja rakenteet arjen toimintaan. Molemmissa pajoissa pyrittiin saamaan jokin asia valmiiksi, kuten teemakohtaisia yhteisiä pelisääntöjä. Valmiiksi saatu kokonaisuus kirjattiin kaikkien nähtäville ja sen toimivuutta arjessa mietittiin yhteisissä hetkissä. Keskustelussa nousseet asiat kirjattiin ylös ja ne tuotiin seuraavaan yhteiseen työskentelyyn, jossa niitä tarkennettiin.

7.4 Palaute yhteiskehittämisestä ja hyvän kohtelun suunnitelmasta

Hyvän kohtelun suunnitelman ensimmäinen versio käytiin yhdessä läpi PowerPoint-esityksen avulla kotikokouksessa maaliskuun alussa 2023. Itse tekstiosuuteen nuoret eivät kommentoineet. Osa nuorista kommentoi, että visuaalinen ilme voisi olla värikkäämpi. Yksi nuori jäi pohtimaan, jos hän tekisi piirroksia taustalle. Toinen nuori halusi muokata värimaailmaa taustalla. Sovittiin, että tämä tehdään kevään aikana, mutta siihen asti suunnitelma jätetään nykyiseen muotoonsa.

Valmis työ asetettiin perhekodille nähtäville ja liitettiin omavalvontasuunnitelman liitteeksi. Kehittämistyön valmistuttua se tullaan lähettämään sähköisesti nuorten sosiaalityöntekijöille. Valmis suunnitelma liitetään myös Perhekoti Makarioksen profiiliin kahdessa lastensuojelun palveluhaussa, jossa se on nähtävillä hyvinvointialueiden sosiaalityöntekijöille heidän etsiessä sopivaa paikkaa sijoitettavalle lapselle. Nuorten vanhemmille lähetetään tieto suunnitelman valmistumisesta ja sen saatavuudesta. Tarkastusta suorittavalle viranomaiselle se lähetetään muiden tarkastusasiakirjojen yhteydessä seuraavan tarkastuksen lähestyessä. Hyvän kohtelun suunnitelma tulee osaksi tutustumismateriaalia, johon perhekotiin tutustumaan tullut nuori ja huoltajat voivat tutustua sijaishuoltopaikkaa mietittäessään ennen kuin lopullinen päätös muutosta tehdään. Hyvän kohtelun kirjallista versiota ei liitetä tämän opinnäytetyön liitteisiin, koska se on Perhekoti Makariokseen kehitetty suunnitelma. Se ei sellaisenaan ole tarkoitettu kopioitavaksi toiseen perhekotiin.

Työpajojen jälkeen toteutettiin Google Formsin avulla palautekysely nuorille ja aikuisille (liite 3). Palautekyselyä luotaessa pohjana käytettiin Innokylän (Pohjola 2014, 23) sekä

Ahosen (2017, 104) arvioinnin periaatteita. Kaksi nuorta perhekodin ulkopuolelta testasi palautekyselyn kysymyksien ymmärrettävyyttä ja niitä muokattiin selkeämmäksi testauksen jälkeen. Kehittämistyön ohjaajan palautteen perusteella osa kysymyksistä asetettiin uudelleen selkeämmin tavoitteita arvioiviksi. Palautekysely lähetettiin osallistujille linkkinä WhatsAppiin viikko toisen työpajan jälkeen. Osallistujille lähetettiin lisäksi linkki Hyvän kohtelun suunnitelman kirjalliseen versioon. Kirjallinen versio tulostettiin myös nähtäville.

Palautekyselyssä oli neljä strukturoitua kysymystä, joista kolmessa oli mahdollisuus valita vain yksi vastausvaihtoehto ja yhdessä kysymyksessä oli mahdollisuus valita useampi sopiva vastaus. Lisäksi kyselyssä oli kolme avointa kysymystä. Niistä kahdessa oli mahdollisuus täydentää vastaustaan ja yhdessä sai antaa vapaata palautetta.

Alkukartoitukseen ja työpajoihin osallistui yhteensä kaksitoista henkilöä fasilitaattorin lisäksi. Heistä yhdeksän kävi antamassa palautetta. Fasilitaattori ei antanut palautetta. Ensimmäisessä strukturoidussa kysymyksessä pyydettiin palautetta siitä, oliko alkukartoituksessa läpikäyty lainsäädäntö lisännyt osallistujien ymmärrystä perhekodin toimintatavoista. Kahdeksan vastaajaa vastasi, että ymmärrys perhekodin toimintatavoista oli lisääntynyt jonkin verran tai paljon (taulukko 5). Yksi vastasi, ettei työskentelyssä tullut mitään uutta ja kukaan ei vastannut, että kaikki olisi ollut uutta. Vastaukset osoittivat, että osallistujat olivat olleet ainakin jonkin verran tietoisia ohjaavasta lainsäädännöstä ennen työskentelyn aloittamista. Toisaalta ymmärrys oli kuitenkin lisääntynyt yhtä lukuun ottamatta kaikilla vastaajilla, mistä voi päätellä, että tietoperustan luominen ennen varsinaista työskentelyä oli ollut tarpeellista.

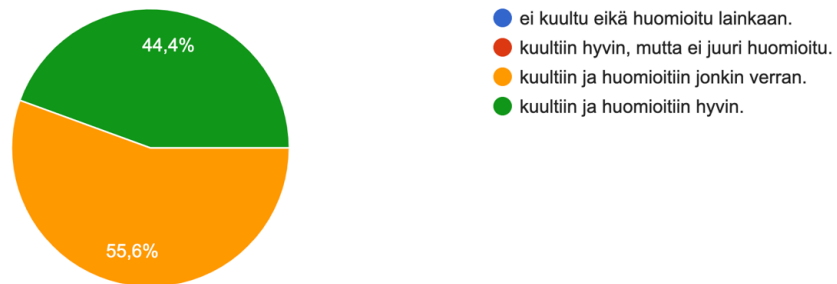
Taulukko 5: Lainsäädännön läpikäyminen lisäsi ymmärrystä perhekodin toimintatavoista

Toisessa strukturoidussa kysymyksessä osallistujilta kysyttiin, miten he kokivat, että keskustelussa ja työskentelyssä oli otettu huomioon ja kuultu heidän esittämiä näkemyksiään. Kysymykseen vastasi yhdeksän palautteen antajaa. Kaikki vastaajat olivat kokeneet, että heidän näkemyksiään kuultiin ja huomioitiin työskentelyssä jonkin verran tai hyvin (taulukko 6). Tästä voi päätellä, että työskentelyssä oli päästy hyvin tavoitteeseen ja osallisuutta oli

pystytty vahvistamaan keskustelun ja interaktiivisen työskentelyn keinoin. Vastauksista voi päätellä, että osallistujilla oli ollut mahdollisuus päästä vaikuttamaan sen verran kuin he itse kokivat tarpeellisiksi. Vastaajista kukaan ei kokenut, että hänen näkemyksiään ei olisi kuultu eikä huomioitu lainkaan tai että olisi kuultu, mutta näkemykset olisi jätetty huomiotta.

Minun näkemyksiäni...

9 vastausta

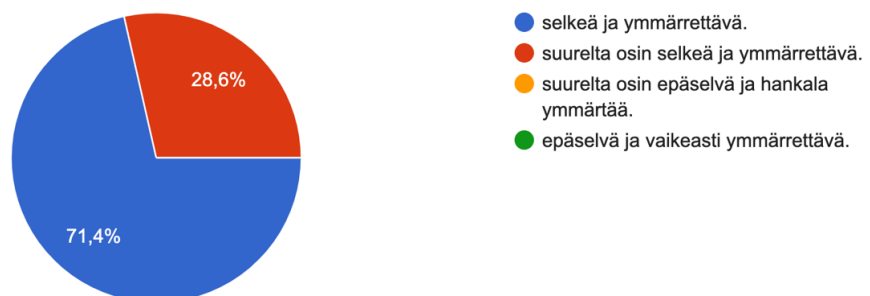

Taulukko 6: Näkemyksiäni huomioitiin työskentelyssä

Kolmannessa strukturoidussa kysymyksessä osallistujilta pyydettiin palautetta valmiista hyvän kohtelun suunnitelmasta. Palautetta antoi seitsemän vastaajaa. Heidän kaikkien mielestä hyvän kohtelun suunnitelma oli suurelta osin tai täysin selkeä ja ymmärrettävä (taulukko 7). Kaksi oli jättänyt vastaamatta kysymykseen. Toinen heistä ilmaisi vapaassa osuudessa, ettei ollut saanut tiedostoa puhelimellaan auki eikä siksi vastannut. Vaikka itse suunnitelmassa oli paljon tekstiä, voidaan palautteesta päätellä, että teksti oli ymmärrettävää ja selkeää.

Meillä oli tarve luoda selkeät yhteiset (nuorten ja aikuisten) pelisäännöt. Miten mielestäsi onnistuimme? Valitse sopivin jatko lauseelle. Hyvän kohtelun suunnitelma on mielestäni...

7 vastausta

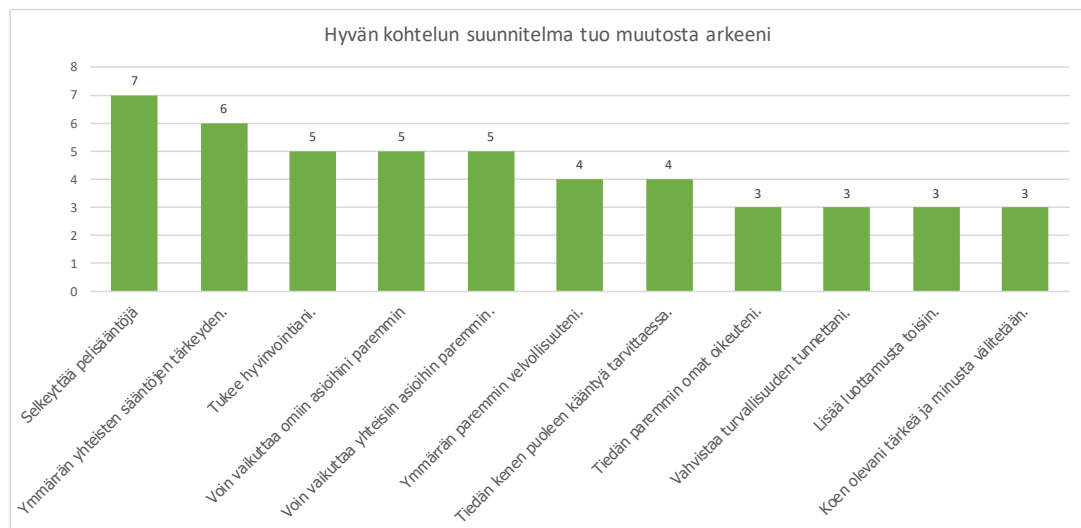
Taulukko 7: Arvio hyvän kohtelun suunnitelmasta

Neljännessä strukturoidussa kysymyksessä pyydettiin osallistujia pohtimaan millaista muutosta hyvän kohtelun suunnitelma tuo arkeen. Valmiita vaihtoehtoja oli annettu yksitoista ja

vastaajan oli mahdollista valita kaikki itselle sopivat vastaukset ilman rajoitusta. Lisäksi oli mahdollisuus lisätä oma ajatus vaihtoehtojen lisäksi.

Kysymykseen vastasi yhdeksän palautteen antajaa, joista seitsemän kertoi hyvän kohtelun suunnitelman selkeyttävän yhteisiä pelisääntöjä (taulukko 8). Kuusi vastaajaa sanoi suunnitelman lisäävän ymmärrystä yhteisten pelisääntöjen merkityksestä. Viiden mielestä hyvän kohtelun suunnitelman lisäsi kokemusta siitä, että on mahdollista vaikuttaa omiin ja yhteisiin asioihin. Viisi koki suunnitelman tukevan omaa hyvinvointiaan. Vastaajista neljä koki hyvän kohtelun suunnitelman lisäävän ymmärrystä omista velvollisuuksista ja siitä, kenen puoleen kääntyä omien asioiden kanssa, kun tarvetta on. Kolmen vastaajan tieto omista oikeuksista oli lisääntynyt. Vastaajista kolme koki myös, että hyvän kohtelun suunnitelma vahvisti heidän turvallisuuden tunnettaan, lisäsi luottamusta toisiin nuoriin ja aikuisiin sekä vahvisti kokemusta omasta tärkeydestä ja toisten välittämisestä. Kukaan ei lisännyt omaa vaihtoehtoa.

Vastauksista voidaan päätellä, että hyvän kohtelun suunnitelma selkeyttää perhekodin arkea, yhteisiä pelisääntöjä ja toimintamalleja. Liki kaikki vastaajat olivat kokeneet suunnitelman selkeyttäneen pelisääntöjä ja lisänneen ymmärrystä niiden merkityksestä. Vastauksista voidaan myös päätellä, että suunnitelma lisää ymmärrystä sekä yhteisestä arjesta että vastaajien omista velvollisuuksista. Kehittämistyön tavoitteena oli luoda yhteisesti hyväksytty hyvän kohtelun suunnitelma, joka ohjaa arjen työtä ja parantaa perhekodeissa tehtävän työn laatua. Saadun palautteen perusteella voidaan vetää johtopäätös, että tavoite saavutettiin.

Taulukko 8: Hyvän kohtelun suunnitelma tuo muutosta arkeen

Avoimeen kysymykseen vastasi viisi palautteen antajaa. Kaksi vastaajaa kommentoi ”ihan ok” ja yksi sanoi, että ”ei ole mitään”. Vastaajista yksi totesi, että keskustelu oli hyvää.

Palautteen antajista yksi oli pohtinut asiaa enemmän. Hän koki hyvänä nuorten osallistamisen ja sen, että toimintaa perustellaan eivätkä aikuiset toimi mielivaltaisesti.

”Hyvä, että nuoret osallistetaan. Sekä on hyvä, että perustellaan logiikalla heille perhekodin toimintatavat eikä mennä mututuntumalla tai mielivaltaisesti.”

8 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikka ohjaa tutkimustyön tekemistä alkuideoinnista lopputuotoksen esittämiseen saakka läpi koko prosessin. Hyvä tieteellinen käytäntö sitoo tutkimuksen tekijöitä noudattamaan yleisesti sovittuja pelisääntöjä, kuten rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus niin itse tutkimustyössä kuin tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja arvioinnissa. (Vilka 2021, 41-42.) Kehittämistyön työpajoissa osallistujien tuottama sisältö oli nähtävissä ja hyvän kohtelun suunnitelma tuotiin kaikkien luettavaksi ja muokattavaksi. Mitään tuotettua sisältöä ei hävitetty ennen kuin kehittäminen oli valmis. Osallistujilla oli mahdollisuus päästä tarkistamaan sisältöä niin pyytäessään.

Rehellisyys ja toisten tutkijoiden töiden ja saavutusten kunnioittaminen on hyvän tieteellisen käytännön ydintä. Lähdeviittaukset tulee tehdä tarkasti ja asianmukaisesti. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti jokainen tutkimus koosta huolimatta tulee suunnitella, toteuttaa ja raportoida laadukkaasti (Vilka 2021, 42, 45). Teoriaa ja aiempia tutkimuksia käsiteltiin kunnioittavasti ja rehellisesti. Sekä lähdeviittaukset tekstissä että -merkinnät lähdeluettelossa tehtiin huolellisesti ja tarkasti ohjeiden mukaisesti.

Vilka (2021, 46) muistuttaa, että hyvän tavan mukaisesti on tärkeää kertoa tutkimukseen liittyvien henkilöiden, tutkittavan asian ja toimeksiantajan välisistä suhteista. Tässä kehittämisessä työelämän kumppanina toimi Perhekoti Makarios, jossa kehittämisestä on toisena omistajana, toimitusjohtajana, esimiehenä ja perhekodin vanhempana. Sekä perheko-dissa työskentelevät aikuiset että sinne sijoitetut nuoret ovat alisteisessa asemassa suhteessa kehittämisestä tekijään. Kehittämisessä tämä huomioitiin ja kehittämisestä tekijä pyrki määrätietoisesti tasavertaisuuteen nuorten ja aikuisten kanssa. Jokinen (2016) nostaa esiin jaetun asiantuntijuuden ammattilaisen ja asiakkaan välillä. Vuorovaikutussuhde, jossa on luottamuksellisuutta, kunnioitusta ja vastavuoroisuutta, mahdollistaa tasavertaisen osallisuuden. Tärkeänä osana suhdetta on myös itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, rehellisyys, avoimuus ja empatia. (Jokinen 2016.)

Kehittämistyötä ohjaavat myös organisaatioiden eettiset säännöt, jotka vaikuttavat erityisesti vuorovaikutussuhteissa (Ojasalo ym. 2014, 48). Tämän kehittämisestä työskentelyssä olivat läsnä perhekodin arvot (kuva 3). Yhteiskehittämisen työpajoissa pyrittiin luomaan luottamuksellinen ja kunnioittava ilmapiiri, jossa jokaisen itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin.

Jokaisella osallistujalla oli mahdollisuus valita, osallistuuko työskentelyyn ja missä määrin. Myös hiljainen läsnä oleminen oli hyväksyttyä. Myös aikuisilla oli mahdollisuus valita osallistumisensa.

Vanhemmille lähetettiin joulukuun aikana tiedoksiantokirje kehittämistyön tekemisestä ja lasten mahdollisuudesta valita osallistuuko siihen vai ei (liite 1). Varsinaista suostumusta kehittämistyöhön osallistumiseen ei vanhemmilta tarvittu, koska kaikki nuoret ovat yli 12-vuotiaita. Tiedoksianto kirjeellä haluttiin vahvistaa avoimuutta vanhempia kohtaan. Itsenäistyneille nuorille lähetettiin tammikuun alussa tiedoksianto kehittämistyöstä (liite 2). Nuoret saivat osallistua koko prosessiin tai vain joihinkin työpajoihin vapaavalintaisesti. Heille tarjottiin mahdollisuus osallistua työskentelyyn myös etänä, koska osa heistä oli jo muuttanut toiselle paikkakunnalle.

Lapsille tulee kertoa, miten he ovat vaikuttaneet prosessin lopputulokseen ja vielä lopputuotosta arvioitaessa heillä tulee olla mahdollisuus kertoa, mikäli kokevat ettei heidän äänensä ole tullut esiin. (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2009, 26-27.) Loppuarviointi tehtiin Google Formsin avulla ja siinä kysyttiin myös omaa osallisuuden kokemusta prosessin aikana. Jokaisella oli mahdollisuus vielä lisätä ajatuksia, joita olisi halunnut tuoda prosessiin, mutta ne jostain syystä jäivät sivuun. Loppuarvioinnin jälkeen käytiin vielä kotikokouksessa yhteistä keskustelua tuotoksesta. Hyvän kohtelun suunnitelmaa tulee kehittää arjessa jatkuvasti tarpeen vaatiessa ja päivittää vähintään kerran vuodessa (Lastensuojelun käsikirja 2022a).

Anonymiteettiä turvattiin kehittämistyön aikana käyttämällä alustoja, joihin osallistujien ei tarvinnut kirjautua, vaan he pääsivät sinne suoraan QR-koodin avulla. Loppuarviointi tehtiin Google Formsin avulla, johon myös päästään sisään anonymisti linkin kautta. Yksilöityjä osallistumistietoja ei kirjattu ylös kehittämistyön prosessin aikana. Osallistujista kirjattiin vain nuorten ja aikuisten lukumäärät. Valmiiseen hyvän kohtelun suunnitelmaan kirjataan yleisellä tasolla, että sen tekemiseen ovat osallistuneet perhekodin aikuiset, nuoret ja perhekodista itsenäistyneet nuoret. Kaikki alkukartoituksessa, työpajoissa ja loppuarvioinnissa kerätty data hävitetään kehittämistyön valmistuttua.

Kehittämistyön luotettavuuden kannalta on tärkeää, että kaikille tarjotaan mahdollisuus osallistua ja että mahdollisimman moni osallistuu (Kananen 2017, 169). Kaikki Perhekoti Makarioksessa asuvat, sieltä itsenäistyneet nuoret ja siellä työskentelevät aikuiset kutsuttiin mukaan hyvän kohtelun suunnitelman tekemiseen. Kaikki perhekodissa asuvat nuoret ja aikuiset sekä siellä työskentelevät aikuiset osallistuivat alkukartoitukseen. Kaikki eivät osallistuneet molempiin työpajoihin, mutta jokaisella oli mahdollisuus osallistua ainakin toiseen. Osa osallistujista keskusteli aktiivisesti. Jokaisella osallistujalla oli mahdollisuus kirjata ajatuksiaan työskentelyalustoille anonymisti. Kehittämistyö koskee hyvän kohtelun suunnitelmaa, jossa

keskeisenä on itsemääräämisoikeuden tukeminen ja vahvistaminen (Räty 2023, 725). Kehittämistyössä oli tärkeää, ettei ketään pakotettu tai velvoitettu osallistumaan.

Kehittämistyön sisäistä validiteettia vahvistaa teoriasta nousevat käsitteet (Kananen 2017, 171). Käsitteiden valintaa tukivat muissa tutkimuksissa esiin nousseet nuorten omat käsitykset hyvästä hoidosta ja omasta hyvinvoinnista. Lakien ja säännösten antamat ohjeistukset sekä OSSI-hankkeessa luotu käsikirja hyvän kohtelun suunnitelman tekemiseen lisäsivät luotettavuutta. Kehittämistyön prosessi kirjattiin tarkasti ja siinä tehdyt ratkaisut perusteltiin. Kehittämistyössä syntynyt suunnitelma ei ole suoraan sellaisenaan vietävissä toiseen perhekotiin, koska jokainen perhekoti on yksilöllinen. Prosessia voidaan kuitenkin käyttää työskentelyn pohjana, mikä lisää kehittämistyön luotettavuutta (Kananen 2017, 43, 171).

Lopuksi kaikille osallistujille lähetettiin palautekysely, jossa heiltä kysytään arviota työskentelystä tavoitteiden mukaisesti. Palautekysely lähetettiin Google Formsilla. Kehittämistyön tekijä kokosi palautteen yhteen, jonka jälkeen se käytiin yhdessä aikuisten ja nuorten kanssa läpi kotikokouksessa maaliskuun 2023 alussa. Tällä pyrittiin varmistamaan, että jokainen osallistuja koki tulleeensa kuulluksi ja päässeensä vaikuttamaan. Osallisuus syntyy yksilön kokemuksesta päästä vaikuttamaan (Nurmi 2011, 6).

9 Johtopäätökset

Ennen varsinaisia työpajoja nuoret eivät osoittaneet juurikaan mielenkiintoa hyvän kohtelun suunnitelman tekemiseen. Alkukartoituksessa sisällön tuottaminen oli runsasta ja monipuolista. Työpajoissa keskustelussa nousi eri näkökulmia esiin ja teemat saivat sisältöä osallistujilta enemmän kuin fasilitaattorilta. Tästä voidaan päätellä, että osallistujat olivat ymmärtäneet niin hyvän kohtelun suunnitelman kuin oman osallistumisen merkityksen. Osallistujien mielenkiinto pysyi yllä läpi työskentelyn. Keskustelun tueksi päätettiin ottaa käyttöön interaktiiviset alustat, joille osallistujat pääsivät tekemään henkilökohtaisesti ja anonyymisti omia kommentteja. Tämä oli toimiva valinta ja lisäsi merkittävästi sisältöä työhön. Keskustelu ja kirjoitettu sisältö tukivat toisiaan. Henkilökohtainen kirjoittaminen antoi kaikille tilan ja mahdollisuuden tulla kuulluksi oman valintansa mukaan.

Työskentelyn jakaminen kolmeen osaan osoittautui myös hyväksi valinnaksi. Työskentely jatkui aktiivisena työpajan alusta loppuun eikä vire laskenut. Toisaalta alkukartoituksen lopussa nuorten ilmaisu halustaan siirtyä omien asioiden pariin mieluummin kuin käydä sisältöä läpi kertoi, että reilu tunti keskittyntä työskentelyä oli yhdelle kertaa riittävä aika. Mikäli työskentely olisi jatkunut pidempään, olisi tarvittu työskentelyn väliin tauko.

Yhteisesti ja yksilökohtaisesti sovittaviin asioihin työskentelyssä nousivat kotiintuloajat, oman huoneen siivous, ruutuaika, harrastukset ja toisen kunnioittaminen. Asioiksi, joista nuoret itse

voivat päättää, nimettiin mielipiteet, ulkonäkö, oman huoneen sisustus, musiikki ja oma persoonallisuus. Samansuuntaiset asiat nousevat esiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL 2023) koostamassa liikennevalomallissa, jonka avulla vanhemmat voivat hahmottaa päätösvaltaa ja jakaa vastuuta nuorten kanssa. Mallissa on tuotu esiin myös asiat, joista nuoren on oikeus päättää. Aikuisen kunnioittava suhtautuminen nuoren itsemääräämisoikeuteen vahvistaa hänen luottamusta omiin kykyihin ja kasvua kohti itsenäistymistä.

Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten erityisyys näkyy erityisesti pohdittaessa itsemääräämisoikeutta. Heidän elämässään on tapahtunut paljon muutoksia usein heistä itsestä riippumattomista syistä. Heillä ei ole ollut mahdollisuus vaikuttaa ja tehdä valintoja omassa elämässään samoin kuin oman perheensä kanssa asuvilla ikäisillään. Nuorille tulee mahdollistaa vaikuttaminen omiin asioihin ja itseä koskevien päätösten tekeminen siinä määrin kuin se on mahdollista. (Pollari 2019.) Osallistujat vastasivat itsemääräämisoikeutta koskeviin kysymyksiin varsin kattavasti. Arjessa osallistujat kokivat suurelta osin voivansa vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. Esiin nousi myös pohdinta siitä, voiko nuori vaikuttaa yhteydenpitoon läheisten kanssa silloin, jos ei halua tavata heitä. Onkin tärkeä pohtia, kenen etua ajetaan ja milloin nuori on riittävän vanha tekemään päätöksiä yhteydenpidon tiiviyydestä ja rytmistä. On tärkeää arvioida asioita kokonaisuutena ja päästä luottamukselliseen vuorovaikutukseen nuoren kanssa, jotta hänen näkemyksensä ja mielipiteensä saadaan esiin. Nurmi (2011, 6-7) nostaa aikuisen lapsen osallisuuden mahdollistajaksi.

Woodin ja Selwynin (2016) tutkimuksessa huostassa olevien lasten määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuuden osatekijät (kuvio 1) nousivat pääosin esiin myös tämän kehittämistyön työskentelyssä. Lähes kaikki osatekijät tulivat kerran tai useammin mainituiksi. Niiden voidaan nähdä olevan vahvasti pohjana hyvän kohtelun suunnitelmalle ja arkea ohjaaville toimintaperiaatteille. Osallistujat eivät ottaneet puheeksi kotieläimiä työskentelyn missään vaiheessa, vaikka yleisesti tiedetään eläinten vaikuttavan ihmisen hyvinvointia vahvistavasti. Tämän voidaan päätellä johtuvan siitä, että kaikki työskentelyyn osallistuvat tiesivät, että perhekoti pyritään pitämään allergeenivapaana ympäristönä mahdollistaen ammatillinen perhehoito myös eläimille allergisille nuorille.

Ensimmäisen työpajan alussa pohdittiin, millaiseksi nuoret kokivat osallisuutensa perhekodin arjessa. Tarkastelussa käytettiin Shierin mallia (kuvio 7). Jokainen aikuinen pohti samalla, millaista oma toiminta on ja voisiko itse antaa enemmän tilaa nuorille. Tästä ei tehtyä varsinaista arviota eikä tuloksia kirjattu ylös, vaan ne jäivät jokaisen osallistujan omiin ajatuksiin. Työskentelyn tarkoitus oli vahvistaa nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen kokemusta perhekodin arjessa ja palveluiden suunnittelussa. Toisen työpajan lopussa palattiin osallisuuden vahvistumiseen (kuvio 7). Fasilitaattori pyysi jokaista pohtimaan oliko kahden työpajan aikana tapahtunut muutosta. Useat osallistujat totesivat ääneen siirtyneensä eteenpäin. Tästä voitaneen vetää johtopäätös, että työskentelyssä päästiin ainakin joiltain osin tavoitteeseen.

Kehittämistyön tarkoituksena oli tehdä hyvän kohtelun suunnitelma ammatilliseen perhekotiin. Työpajoissa käyty keskustelut ja tuotettu sisältö antoivat hyvän pohjan kehittämistyön tekijälle tehdä varsinainen tuotos valmiiksi. Hyvän kohtelun suunnitelma tulostettiin ja se oli mahdollista lukea joko tulosteena tai sähköisenä versiona. Perhekodin kotikokouksessa suunnitelma käytiin yhdessä läpi ja osallistujilla oli mahdollisuus esittää vielä muutosehdotuksia. Palautekyselyssä osallistujia pyydettiin arvioimaan myös hyvän kohtelun suunnitelman selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Kaiken palautteen jälkeen voitaneen todeta, että ensimmäiseksi versioksi hyvän kohtelun suunnitelma on hyvä ja ymmärrettävä kokonaisuus. Siinä on huomioitu kaikki osa-alueet ja siihen on upotettu arkea ohjaavat toimintaperiaatteet ja yhteiset periaatteet. Hyvän kohtelun suunnitelma tarjoaa myös liikkumavapautta enemmän kuin varsinaiset säännöt voisivat tarjota.

10 Pohdinta ja jatkokehittämisen tarpeet

Tämän kehittämistyön aihe nousee sijaishuollon laadun kehittamisestä käydystä yhteiskunnallisesta keskustelusta. Keskustelua on käyty lisääntyvässä määrin vuoden 2015 jälkeen ja erilaisia hankkeita ja tutkimuksia lasten osallisuuden, oikeuksien, edun ja itsemääräämisoikeuden parantamisesta on tehty ja tehdään parasta aikaa. Eri lainsäädännön asettamat velvoitteet palveluntarjoajille ottaa asiakkaat mukaan heitä koskevien palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin edellyttävät vuoropuhelua asiakkaiden, tässä työssä nuorten, kanssa.

Kehittämistyö on osa perhekoti Makarioksen laadun kehittämisen jatkumoa. Se lähti henkilökohtaisesta kiinnostuksesta kehittää ja parantaa ammatillisessa perhekodissa tehtävää lastensuojelutyötä. Laadun kehittämisen rinnalla vahvana tekijänä oli halu vahvistaa sijoitettujen lasten osallisuutta ja sitä kautta tukea oman toimijuuden kehittymistä heidän kasvaessa kohti aikuisuutta. Vaikka lastensuojelulain 61 § b ei velvoita ammatillisia perhekoteja hyvän kohtelun suunnitelmaa tekemään, sen tekeminen lisää yhteistä ymmärrystä arjen toimintatavoista ja avoimuutta niin perhekodin sisällä kuin ulkopuolisissa verkostoissa. Hyvän kohtelun suunnitelma kertoo perhekodin arjesta myös niille sosiaalityöntekijöille, jotka etsivät sijoitettavalle nuorelle sopivaa paikkaa.

Kehittämistyön tekeminen haastoi pohtimaan ammatillisen perhekodin arjen rutiineja ja toimintatapoja laajemmin ja kokonaisvaltaisesti. Se haastoi perustelemaan valintoja, joita on tehty, myös henkilökohtaisella tasolla. Perhekodin arvo ja toimintaperiaatteet olivat tarkastelun alla tietoperustaa luotaessa. Yhteiskehittäminen sai aikaan muutoksia toimintatavoissa, mutta toi myös perusteluja aiemmin tehdyille valinnoille, jotka osoittautuivat toimiviksi. Työpajoissa esiin nousseet nuorten ja aikuisten kannanotot ja näkemykset haastoivat joitakin olemassa olevia toimintatapoja, jotka olivat syntyneet aiemmin erilaisissa arjen haasteissa. Siksi on tärkeää huomioida, että hyvän kohtelun suunnitelma tarkastetaan vähintään vuosittain ja

aina tarpeen mukaan. Perhekodin arjen haasteet ja olosuhteet elävät jatkuvassa muutoksessa. Teini-ikäisten kasvu ja kehitys tuo muutosta. Itsenäistyvien nuorten pois muuttaminen ja uusien nuorten muuttaminen perhekotiin vaikuttavat perhekodin dynamiikkaan ja ihmissuhteisiin. Hyvän kohtelun suunnitelma toimii yhteistyön välineenä ehkäisten niin aikuisten kuin nuorten vallankäyttöä. Siinä olevia yhteisiä sopimuksia ja sääntöjä on syytä tarkastella aika ajoin ja muokata olosuhteita ja haasteita vastaaviksi.

Kehittämistyölle oli luotu suunnitelmavaiheessa aikataulu, jota jouduttiin syksyn aikana tarkistamaan. Arjen haasteet, nuorten psyykkisen hyvinvoinnin vaihtelut, kehittämistyön tekijän oma terveydentila sekä yllättävät muuttuvat olosuhteet loivat haasteita aikatauluun. Kehittämistyön suunnitelmavaiheessa perhekotiin muutti yksi uusi nuori ja kehittämisvaiheen aikana kaksi uutta nuorta, joista toinen siirtyi eteenpäin ennen kehittämistyön valmistumista. Muutokset perhekodin arjessa haastavat aina rutiineja ja perhekodin sisäistä dynamiikkaa ja vuorovaikutussuhteita. Muutot tuovat myös käytännön tasolla lukuisia verkosto- ja koulupalavereja sekä jatkuvaa keskustelua vanhempien ja nuoren kanssa, jotta kotiutuminen perhekotiin, uuteen paikkaan, takaisin vanhempien luo tai omaan itsenäistymisasuntoon voidaan turvata. Myös perhekodissa asuvat nuoret tarvitsevat uusien perheenjäsenten muuttaessa tukea ja kannustusta tutustumiseen ja uuden nuoren tervetulleeksi toivottamiseen. Jonkun muuttaessa pois perhekodilta tarvitaan tilaa erilaisille tunteille, kysymyksille ja asian käsittelylle. Muutosten keskellä kehittämistyön työstäminen osoittautui haastavaksi ja prosessi täytyi aloittaa useita kertoja ajatuksen tasolla ikään kuin uudelleen.

Kehittämistyössä työpari olisi todennäköisesti tuonut ryhtiä aikatauluun. Työpari olisi myös tuonut näkökulmia perhekodin ulkopuolelta. Kehittämistyö oli tekijän opinnäytetyö ja palaute ohjaajalta toi erilaisia näkökulmia aiheeseen suunnitelmavaiheessa. Työpari perhekodin ulkopuolelta, joka olisi ollut aktiivisena osallistujana kehittämistyössä, olisi voinut haastaa tämänhetkisiä arjen rakenteita ja toimintamalleja tuoreella tavalla ja tuoda näin jotain uutta toimintatapoihin.

Tietoperustan rajaaminen oli haastavaa. Lastensuojelu on aiheena laaja ja viime vuosina on ollut useita hankkeita ja tutkimuksia lastensuojeluun, valvontaan ja sijaishuoltoon liittyen. Erilaisiin tutkimuksiin perehtyminen osoitti, että lastensuojelun kentällä on tehty lukuisia hankkeita, kyselyitä ja tutkimuksia myös hyvän kohtelun nimissä. Tietoperustaan valitut käsitteet ovat kuitenkin kokonaisuuden kannalta merkittäviä. Lastensuojelun prosessia ja ammatillista perhekotia käsitteenä on käytä läpi tarkemmin, koska lastensuojelun sosiaalityöntekijöillekin perhekotien olemassaolo on osoittautunut hankalaksi hahmottaa. Keskeiset käsitteet nousevat Lastensuojelulain 61 b § muutoksesta, joka edellyttää hyvän kohtelun suunnitelmaa lastensuojelulaitoksilta. Kehittämistyön prosessin menetelmänä on palvelumuotoilu, jota on esitelty tietoperustan luvussa 6.

Lastensuojelun prosessia kuvaavan kaavion luominen vaati pitkää pohdintaa ja useita kaavioita. Valmista yksinkertaista kaaviota prosessin monimuotoisuuden vuoksi ei ollut suoraan käytettävissä. Saatavat kaaviot eivät palvelleet tämän kehittämistyön tietoperustaa, koska tarkoituksena oli avata prosessia mahdollisimman pelkistetyksi. Pyysin palautetta suunnitelmavaiheessa kehittämistyöstä toisen ammatillisen perhekodin vastuuhenkilöltä. Sen hetkinen kuvio oli vielä mutkikas ja hän teki ehdotuksen prosessin kuvaamisesta. Kuvaus oli yksinkertainen, selkeä ja erinomaisesti prosessia kuvaava, joten hänen luvallaan prosessi otettiin kehittämistyön tietoperustaan.

Tietoperustaan otetuissa tutkimuksissa todetaan, että lastensuojelun kenttä on hajanainen, valvonta haastavaa ja epäkohtia koko rintamalla on edelleen. Perhekoti Makarioksessa halutaan tehdä työtä mahdollisimman läpinäkyvin ja avoimin toimintatavoin valvoen omaa toimintaa ja mahdollistaen ulkoisen valvonnan. Ammatillisen perhekodin ensisijainen asiakas on sinne sijoitettu nuori. Sen lisäksi asiakkaita ovat sijoituksesta vastaavat sosiaalityöntekijät ja nuoren perhe. Jotta yhteistyö sujuu kaikkien kanssa, on tärkeää, että kaikki tietävät kuinka arki rakentuu ja millaiset toimintatavat perhekodilla on.

Suunnitelman alkuvaiheessa pohdin kehittämistyön tekemistä yhteiskehittämisenä toisen ammatillisen perhekodin kanssa. Tämä osoittautui kuitenkin vaikeaksi toteuttaa aikatauluhaasteiden vuoksi. Uskon, että vuoropuhelu kahden eri perhekodin nuorten ja aikuisten kesken olisi voinut tuoda lisää näkökulmia kehittämistyöhön. Kummankin perhekodin olemassa olevat käytänteet ja toimintamallit olisivat todennäköisesti ainakin osittain tulleet haastetuiksi. Työskentely olisi voinut olla innovatiivisempaa, rohkeampaa ja kehittävämpää.

Kehittämistyön aikana tehtiin yhteistyötä toisen perhekodin kanssa työpajojen materiaalien työstämisessä. Perhekodin aikuinen ja nuori lukivat alkukartoituksen materiaalin ja kokeilivat QR-koodit sekä antoivat palautetta materiaalista. Materiaali todettiin toimivaksi ja työskentelyä ohjaavaksi. Kaksi nuorta perhekodin ulkopuolelta kävi läpi palautekyselyn etukäteen. Heidän antaman palautteen mukaan joitakin kysymyksiä selkeytettiin helpommin ymmärrettäviksi. Kehittämistyön ohjaajan palautteen perusteella osa kysymyksistä asetettiin uudelleen, jotta ne arvioivat tavoitteita selkeämmin.

Yhteiskehittämisen pohjaksi tehdyt alkukartoituksen ja kahden työpajan diat ovat siirrettävissä toiseen ammatilliseen perhekotiin. Perhekodista, joka perehtyi materiaaliin etukäteen, saatiin hyvää palautetta diojen selkeydestä ja materiaalin helppokäyttöisyydestä. Materiaali perustuu teemoihin, jotka nousevat Lastensuojelulain hyvän kohtelun suunnitelman rungosta. Painopiste on siirretty lähemmäksi ammatillisen perhekodin kasvatuksellista näkökulmaa pois laitosten rajoitustoimenpiteiden määrittelystä. Teemoja työstetään avoimin kysymyksin ja keskustellen. Dioihin ei ole kirjattu suoraan yksittäiseen perhekotiin sidottuja käytänteitä. Materiaalin tarkoituksena on ohjata yhteistä keskustelua ja työskentelyä, jonka pohjalta

voidaan tehdä juuri siihen perhekotiin sopiva hyvän kohtelun suunnitelma. Fasilitaattorin täytyy kuitenkin itse perehtyä aineistoon ja olla tietoinen toimintaympäristöstä ja tarpeesta, jotta hän voi ohjata keskustelua.

Tässä työssä yhteiskehittäminen osoittautui parhaaksi mahdolliseksi menetelmäksi. Kehittämistyön aikana perehdyin opinnäytetöihin, joissa hyvän kohtelun suunnitelmaa on tehty ammatilliseen perhekotiin tai laitokseen. Suurelta osin niissä aineistoa on kerätty osittain tai pelkästään haastatteluilla. Yhteiskehittämisen hyötynä näen aktiivisen vuoropuhelun ja erilaisten näkökulmien esiin tulemisen. Keskustelu teini-ikäisten, nuorten aikuisten ja aikuisten kesken vahvistaa arjen rutiineja ja auttaa ymmärtämään eri näkökulmia paremmin kuin haastattelu olisi tehnyt. Se lisää kuulluksi tulemistä ja vuorovaikutussuhteen vahvistumista, mikä lisää nuorten osallisuuden kokemusta. Sisällön kirjaaminen keskustelun lisäksi eri alustoille mahdollisti kaikkien osallistumisen ja kuulluksi tulemisen. Toisaalta sisällön tuottaminen anonyymisti ei mahdollistanut tarkentavia kysymyksiä, koska vastaajia ei haluttu nostaa esiin. Sisällön läpikäymiseen olisi voinut varata enemmän aikaa ja jäädä yhdessä pohtimaan tarkemmin niiden merkityksiä ilman vastaajan henkilöllisyyden paljastumista.

Yhteiskehittäminen prosessina palvelee erityisesti nuoria varmasti myös tulevaisuudessa. Nuoren ja aikuisen vuoropuhelussa luottamus kuulluksi tulemiseen ja mahdollisuuteen vaikuttaa itseä koskevista asioista vahvistuu. Luottamus siihen, että aikuinen on kiinnostunut ja antaa tilaa nuorelle, luo uskoa aikuisiin yleisemmin ja mahdollisesti myös viranomaisiin. Erityisesti sijaishuollossa olevilla lapsilla ja nuorilla on vahva kokemus siitä, että asioita tapahtuu heidän tietämättä. Luottamus aikuisiin voi olla heikkoa tai sitä ei ole lainkaan. Antamalla tilaa nuorille vaikuttaa ja kuulemalla heidän näkökulmansa ja toiveensa vahvistaa luottamusta.

Ammatilliset perhekodit toimivat yksityisinä palveluntuottajina. Lupaviranomainen edellyttää, että ainakin toisella perhekodin vanhemmalla on sosiaalialan tutkinto. Useilla koulutuksesta saattaa kuitenkin olla pitkä aika ja perhekotia on saatettu pitää parikin vuosikymmentä. Lainsäädäntö on sinä aikana muuttunut ja paine erilaisille suunnitelmille myös perhehoidossa on suuri. Laadukkaalle ammatilliselle perhehoidolle on suuri kysyntä. Hyvän kohtelun suunnitelma on niin lapsen kuin aikuisen edun mukaista ja lisää laatua perhehoitoon. Selkeä valmis materiaali voisi madaltaa kynnystä ja lisätä houkuttelevuutta suunnitelman tekemiseen. Jatkokehittelynä kehittämistyölle voisi olla työskentelymallin tuotteistaminen. Perhekodilta, joka osallistui alkukartoituksen testaukseen, tuli vahva kehote tuotteistaa työskentelymalli ja tarjota sitä perhekotien käyttöön. Kehittämistyön tekijä jäi tätä pohtimaan. Se ei kuitenkaan ollut tämän kehittämistyön ensisijainen tavoite ja mikäli siihen päädytään, se tapahtuu kehittämistyön ulkopuolella.

Lähteet

Painetut

- Ahonen, T. 2017. Palvelumuotoilu sotessa. Palvelumuotoilun käsikirja sosiaali- ja terveysalan palvelujen kehittämiseen. 2. painos. Nummela: Muutoksenvoima.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Helsinki: THL, 149-164.
- Kalliomeri, R., Mettinen, K., Ohlsson, A-M., Soini, S. & Tulensalo, H. 2020. Lapsikeskeinen palvelumuotoilu. Julkaisusarja nro 28. Helsinki: Pelastakaa Lapset.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: JAMK.
- Mäkelä, J. 2011. Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten Keskus, 13-23.
- Nurmi, S. 2011. Johdanto. Teoksessa Nurmi, S., & Rantala, K. (toim.) Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten Keskus, 6-10.
- Nyrhinen, A. 2016. Lapsen etu lastensuojeluprosessissa. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. 1. painos. Helsinki: Kauppakamari, 70-74.
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: SanomaPro.
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä! Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Räty, T. 2023. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 5., uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa - käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Tuulaniemi, J. 2013. Palvelumuotoilu. 2., tarkistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Vilkka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sähköiset

- AhaSlides 2023. Viitattu 18.2.2023. <https://ahaslides.com/fi/>
- APKL 2022. Ammatillinen perhehoito. Viitattu 15.6.2022. <https://www.apkl.fi/9023>
- AVI 2022. Sosiaalihuollon omavalvonta. Viitattu 5.11.2022. <https://avi.fi/asioi/viranomaisen/omavalvonta/sosiaalihuollon-omavalvonta>

ETENE 2017. Lapsen hyvä ja lapsen suojele. Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojeeluun. ETENE-julkaisuja 45. Helsinki: ETENE, STM. Viitattu 10.11.2022. https://etene.fi/documents/1429646/4872334/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf

Grape People 2023. Mitä fasilitointi on? Viitattu 4.3.2023. <https://grapepeople.fi/mika-fasilitointi/>

Heino, T. & Säles, E. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. THL:n työpäperi 20/2017. Helsinki: THL. Viitattu 1.11.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Helander, M. 2017. Tuleeko lapsi kuulluksi ja huomioiduksi lastensuojelussa? ETENE-julkaisu: Lapsen hyvä ja lapsen suojele. Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojeeluun. Helsinki: Etene, 31-34. Viitattu 4.10.2022. https://etene.fi/documents/66861912/66865244/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf?t=1496652551000

Hipp, T., Pollari, K. & Luoma, S. 2018. Nuorten äänen pitää kuulua! Nuorten osallisuus päätöksenteossa. LSKL:n verkkojulkaisu 6/2018. Helsinki: LSKL. Viitattu 30.10.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Nuorten-aaenen-pitaa-kuulua-final.pdf>

Hoikkala, S., Kojo, R., Tervo, J. & Aaltonen, T. 2017. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. THL:n työpäperi 19/2017. Viitattu 26.1.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf

Hoikkala, S. & Pollari, P. 2019. Meidän oma valvontasuunnitelma. Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa. LSKL:n verkkojulkaisu 4/2019. Helsinki: LSKL. Viitattu 10.11.2022. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Meidan_oma_valvontasuunnitelma.pdf

Huostassa. Lastensuojelun rikotut nuoret. Audiodokumenttisarja 2020. Yle Areena. Viitattu 25.11.2022. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50674127>

Husso, R. & Henriksson, M. 2019. Omavalvonta on asiakas- ja potilasturvallisuustyön perusta. Valvojan vinkkelistä-blogi. Valvira. Viitattu 26.11.2022. <https://www.valvira.fi/-/omavalvonta-on-asiakas-ja-potilasturvallisuustyon-perusta>

Iivonen, E. & Pollari, K. 2020. Osallisuus lapsen perus- ja ihmisoikeutena. Teoksessa Stenvall, E. (toim.) Osallisuutta ja osallistumista. STM:n raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: STM, 13-16. Viitattu 25.11.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpäperi 35/2020. Helsinki: THL. Viitattu 5.6.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Innokylä 2023. Maksuttomia sovelluksia virtuaalifasilitoinnin tueksi. Viitattu 20.1.2023. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/maksuttomia-sovelluksia-virtuaalifasilitoinnin-tueksi>

Isola, A.-M., Nousiainen, M. & Valtari, S. 2020. Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa Suoninen-Erhiö, L., Pohjola, A., Satka, M. & Simola, J. (toim.) Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä. Helsinki: Huoltajasäätiö, 167-188. Viitattu 28.11.2022. <https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf>

Jokinen, A. 2016. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Juottimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Kaskinen, H. 2020. Sijoitetut lapset ja nuoret kantelevat huonosta kohtelusta viranomaisille. Lapsen Maailma artikkeli 30.10.2020. Viitattu 8.12.2022. <https://lapsenmaailma.fi/artikkeli/sijoitetut-lapset-ja-nuoret-kantelevat-huonosta-kohtelustaan-viranomaisille/>

Kauppinen, S., Kesäniemi, E., Luojus, S., Peeter, L., Lönn, N., Pääkkönen, J. & Hult, T. 2020. Tarpeesta ratkaisuksi. Yhteiskehittämisen opas sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Forum Virium & Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.11.2022. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/355342/Forum%20Viriumin%20ja%20Laurean%20yhteisjulkaisu_Tarpeesta%20ratkaisuksi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kielitoimiston sanakirja 2022. Osallisuus. Viitattu 28.12.2022. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>

Korhonen, L. 2021. Kasvu ja kehitys eri-ikäkausina. Pulassa lapsen kanssa 26.11.2021. Duodecim terveyskirjasto. Viitattu 9.1.2023. <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018>

Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta”: Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. THL raportti 1/2019. Viitattu 8.12.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lahtinen, P., Peltonen, R., Petrelius, P., Pynnönen, J., Raivio, M., Santanen, J. & Valli, M. 2018. Systeminen työote lastensuojelun perhehoidossa. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.) Uudistuva lastensuojelu - kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. THL:n työpaperi 32/2018. Helsinki: THL. Viitattu 24.11.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laine, S. & Pietilä, S. 2021. Hyvän kohtelun suunnitelman tukimateriaali. Osaamista sijaishuoltoon - hanke. Osa 1. Viitattu 1.11.2022. <https://osaamistasijaishuoltoon.fi/wp-content/uploads/2021/03/Hyvan-kohtelun-suunnitelma-tukimateriaali.pdf>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Viitattu 28.11.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. Viitattu 5.8.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Viitattu 10.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011. Viitattu 28.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110922#P7>

Lapsiasiavaltuutettu 2020a. Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:1. Viitattu 24.11.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162991/LAPS-vuosikirja-2020-FI.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lapsiasiavaltuutettu 2020b. Tunnetko lapsen oikeudet? Lapsiasiavaltuutetun toimisto 1.10.2020. Viitattu 7.12.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163587/Tunnetko%20lapsen%20oikeudet%20suomi%202021%20ia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lapsiasiavaltuutettu 2022. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1: Viitattu 26.11.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163787/Eduskuntakertomus%20FIN%20saav%20suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lapsistrategia 2022. Viitattu 26.11.2022. <https://www.lapsenoikeudet.fi/wp-content/uploads/2021/04/lapsistrategia-FIN.pdf>

Lastensuojelu 2022. Sijaishuolto. Viitattu 26.11.2022. <https://www.lastensuojelu.info/lastensuojelu/sijaishuolto/>

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 5.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L11P61b>

Lastensuojelun käsikirja 2022a. Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. Viitattu 15.6.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hyvaa-kohtelua-koskeva-suunnitelma>

Lastensuojelun käsikirja 2022b. Lastensuojelu. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/lastensuojelu>

Lastensuojelun käsikirja 2022c. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma>

Lastensuojelun käsikirja 2022d. Sijoitus avohuollon tukitoimena. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>

Lastensuojelun käsikirja 2022e. Lastensuojelun avohuolto. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto>

Lastensuojelun käsikirja 2022f. Kiireellinen sijoitus. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>

Lastensuojelun käsikirja 2022g. Huostaanotto. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

Lastensuojelun käsikirja 2022h. Sijaishuolto. Viitattu 26.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

Lastensuojelun käsikirja 2022i. Ammatilliset perhekodit. Viitattu 15.6.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/amatilliset-perhekodit>

Lastensuojelun käsikirja 2022j. Perhehoito. Viitattu 15.6.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito>

Lastensuojelun käsikirja 2022k. Hoito ja kasvatus sijaishuollossa. Viitattu 28.12.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa>

Lastensuojelun käsikirja 2022l. Lapsen arki ja perushoito sijaishuollossa. Viitattu 28.12.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-arki-ja-perushoito-sijaishuollossa>

Lastensuojelun käsikirja 2023a. Huostaanoton prosessi. Viitattu 19.2.2023.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-prosessi>

Lastensuojelun käsikirja 2023b. Sijaishuoltopaikan muuttaminen. Viitattu 19.2.2023.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuoltopaikan-muuttaminen>

LSKL 2022. Lastensuojelun keskusliiton politiikkasuositus. Yhteiskunnan tulee turvata lapselle vaikuttava ja välittävä sijaishuolto. 3/2022. Viitattu 9.1.2023. <https://www.lskl.fi/julkaisut/politiikkasuositus-yhteiskunnan-tulee-turvata-lapselle-vaikuttava-ja-valittava-sijais-huolto/>

Luo luottamusta, suojele lasta. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville.

THL:n Opas 2016_43. Viitattu 28.11.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136183/Luo%20luottamusta%20suojele%20lasta_2019_1010%20s%20prf.pdf?sequence=7&isAllowed=y

Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P. & Eriksson, P. 2019. Lastensuojelun laatusuositus. STM julkaisuja 2019:8. Viitattu 24.11.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

MLL 2021. 12-15-vuotiaan persoonallisuuden kehitys. Viitattu 26.11.2022.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/12-15-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>

MLL 2023. Mistä asioista nuori voi päättää itse? Viitattu 5.3.2023. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkejä-lapsiperheen-ärkeen/mistä-asioista-nuori-voi-paattaa-itse/>

Niiranen, J., Isola, A.-M., Känkänen, P. & Manninen, M. 2022. Constructing Narrative Identity and Capabilities of Finnish Reform School Adolescents. Child and Adolescent Social Work Journal. Published 11 March 2022. Viitattu 9.12.2022. <https://doi.org/10.1007/s10560-022-00827-7>

Nuoperi 2022. Viitattu 5.8.2022. <https://www.nuoperi.fi/sanasto2.php?id=18>

Nuorisolaki 1285/2016. Viitattu 5.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020. Viitattu 9.3.2023. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214>

Peltonen, R., Pollari, P. & Tiili, A. 2021. Kaikkein tärkeimmät asiat. Nuoren oikeus oikeuksiinsa koskevaan tietoon sijaishuollossa. LSKL:n verkkojulkaisu 3/2021. Viitattu 2.12.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/03/Lskl-Noja-Kaikkein-tarkeimmat-asiat.pdf>

Perhehoitolaki 263/2015. Viitattu 5.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>

Pohjola, P., Aalto-Kallio, M., Englund, K., Heikkinen, H., Koivisto, J., Korhonen, S., Lyytikäinen, M., Peränen, N., Pitkänen, N. & Virtanen, K. 2014. Kohti avointa kehittämistä - matka-oppaana Innokylä! Opas 38. Helsinki: THL. Viitattu 10.11.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/120379/THL_OPA_38_2014_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pollari, P. 2019. Luottamusta. Nuoren oikeudet ja asema sijaishuollossa. Noja-hankkeen artikkeli 30.4.2019. Viitattu 5.8.2022. <https://noja.io/ajankohtaista/luottamuksesta/>

Pollari, P. 2020. Oikeudesta hyvään kasvatukseen sijaishuollossa 1/2. Noja- hankkeen artikkeli 20.4.2020. Viitattu 5.8.2022. <https://noja.io/ajankohtaista/oikeudesta-hyvaan-kasvatukseen-sijaishuollossa/>

Saastamoinen, K. 2021. Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018-2020. Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. STM:n raportteja ja muistioita 2021:6. Helsinki: STM. Viitattu 26.11.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162842/STM_2021_6_rap.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Siljamäki, T. 2020. Kun lapsi joutuu lastensuojelulaitokseen, mitkä ovat hänen oikeutensa? Lapsen Maailma 25.2.2020. Viitattu 28.11.2022. <https://lapsenmaailma.fi/artikkeli/kun-lapsi-joutuu-lastensuojelulaitokseen-mitka-ovat-hanen-oikeutensa/>

STM 2022. Lastensuojelu. Viitattu 26.11.2022. <https://stm.fi/lastensuojelu>

Stenvall, E. 2020. Osallisuutta ja osallistumista. STM:n raportteja ja muistioita 2020:27. Osa 1. Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Helsinki: STM. Viitattu 10.11.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 10.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suoninen-Erhiö, L., Pohjola, A., Satka, M. & Simola, J. 2020. Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä. Helsinki: Huoltaja-säätiö. Viitattu 8.12.2022. <https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf>

THL 2022. Kouluterveyskysely. Viitattu 8.12.2022. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Uusitalo, E. 2022. Sijaishuollossa olevien lasten oikeudet eivät aina toteudu. Valviran tiedote 28.3.2022. Viitattu 28.11.2022. <https://www.valvira.fi/-/sijaishuollossa-olevien-lasten-oikeudet-eivat-aina-toteudu>

Valvira 2013. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. Lastensuojelussa, vammaispalveluissa, mielenterveyspalveluissa ja päihdehuollossa. Selvityksiä 1:2013. Viitattu 23.11.2022. <https://www.valvira.fi/-/itsemaaraamisoikeuden-toteutuminen-sosiaalihuollon-ymparivuorokautisissa-palveluissa>

Valvira 2021. Omavalvonta sosiaalipalveluissa. Viitattu 5.11.2022. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>

Valvira 2022. Lastensuojelun hyvä laatu ja sijaishuoltoon sijoitettujen lasten perusoikeuksien turvaaminen. Valviran ohje 24.3.2022. Viitattu 28.11.2022. https://www.valvira.fi/documents/14444/236772/Lastensuojelun+hyv%C3%A4+laatu+ja+sijaishuoltoon+sijoitettujen+lasten+perusoikeuksien+turvaaminen_saavutettavassa+muodossa.pdf/b0157817-3f45-6200-d1a6-f83c35029cbb?t=1648122466801

Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. & Tervo, J. 2012. ”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suosituksen lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Viitattu 12.8.2022. <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nurten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf/50eb678a-32c8-adc8-e817-a16edf5e3c3c/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nurten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf?t=1601455371059>

Vaskivuo, S. 2021. Hyvän kohtelun suunnitelma 1. Osaamista sijaishuoltoon hanke. YouTube-video. Viitattu 15.8.2022. <https://youtu.be/wCV7wYX6glU>

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2009. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Yleiskommentti nro 12. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Viitattu 24.11.2022. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf/9daac47a-f69f-3258-be52-0d0e34380e69/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf?t=1465380818000

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2016. Lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä. Yleiskommentti nro 20. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Viitattu 24.11.2022. [https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/CRC_C_GC_20_korjattu2021+\(1\).pdf/01427c3f-dfc4-6006-93fc-b7bd4fe7e4dc/CRC_C_GC_20_korjattu2021+\(1\).pdf?t=1632722328479](https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/CRC_C_GC_20_korjattu2021+(1).pdf/01427c3f-dfc4-6006-93fc-b7bd4fe7e4dc/CRC_C_GC_20_korjattu2021+(1).pdf?t=1632722328479)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991. Viitattu 15.6.2022. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Julkaisemattomat

Hilma 2019. Uudenmaan lastensuojelun ympärivuorokautisten palvelujen hankinta - dynaamisen puitejärjestelyn avaaminen 3.11.2019. Helsingin kaupunki.

Omavalvontasuunnitelma 2022. Perhekoti Makarios. Espoo.

Kuviot

Kuvio 1: Woodin & Selwynin (2017) tutkimuksessa esiin nousseet huostassa olevien lasten määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuuden osatekijät (Laakso 2019, 22)	13
Kuvio 2: Lastensuojelun prosessi (Hiltunen 2023).....	15
Kuvio 3: Perhekoti Makarioksen arvoja (Omavalvontasuunnitelma 2022)	20
Kuvio 4: Perhekoti Makarioksen toimintaperiaatteita (Omavalvontasuunnitelma 2022)	21
Kuvio 5: Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa (Peltonen ym. 2021, 23).....	25
Kuvio 6: Sujuva arki sijaishuollossa (Lastensuojelun käsikirja 2022l)	26
Kuvio 7: Osallisuuden vahvistuminen mukaillen Shierin mallia (Ojanen 2008, 10; Pajulammi 2014, 238)	29
Kuvio 8: Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin (2002) mallin mukaan (Ojanen 2008, 11)	30
Kuvio 9. Kunnioittavan kohtaamisen edellytyksiä. (Luo luottamusta, suojele lasta 2016, 16)	31
Kuvio 10: Lapsikeskeinen palvelumuotoilu (mukaillen Kalliomeri ym. 2020, 8)	34
Kuvio 11: Palvelumuotoiluprosessi tässä opinnäytetyössä (mukaillen Pohjola ym. 2014, 31) .	35
Kuvio 12: Työskentelykertojen teemat	38
Kuvio 13: Arjen turvallisuutta vahvistavia tekijöitä	42
Kuvio 14: Hyvää kohtelua ja huolenpitoa lisääviä tekijöitä	45
Kuvio 15: Keinoja osoittaa kunnioitusta ja arvostusta perhekodin arjessa	46
Kuvio 16: Asiat, joista sovitaan yhdessä.....	48
Kuvio 17: Asiat, joista toivottiin yksilökohtaisia sopimuksia	49

Taulukot

Taulukko 1: Sijoitettujen lasten kokemat rajoitustoimenpiteet sijaishuoltopaikan tyyppin mukaan, % (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 29)	11
Taulukko 2: Sijoitettujen nuorten kokemat luvattomat rangaistuskeinot, % (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 30).....	11
Taulukko 3: Sijoitettujen nuorten kokemat luvattomat rangaistuskeinot sijaishuoltopaikan tyyppin mukaan, % (Ikonen, Eriksson & Heinonen 2020, 30)	12
Taulukko 4: Perhekodin sisäiset ja ulkopuoliset suhteet.....	47
Taulukko 5: Lainsäädännön läpikäyminen lisäsi ymmärrystä perhekodin toimintatavoista	52
Taulukko 6: Näkemyksiäni huomioitiin työskentelyssä	53
Taulukko 7: Arvio hyvän kohtelun suunnitelmasta	53
Taulukko 8: Hyvän kohtelun suunnitelma tuo muutosta arkeen	54

Liitteet

Liite 1: Kirje huoltajille.....	72
Liite 2: Kirje itsenäistyneille nuorille.....	73
Liite 3: Palautekysely	74

Liite 1: Kirje huoltajille

Hei!

Olen tekemässä perhekotiimme kirjallista hyvän kohtelun suunnitelmaa osana oman työomme valvontaa. Hyvän kohtelun suunnitelma ei ole pakollinen ammatillisille perhekodeille, mutta sen tekemistä suositellaan vahvasti. Haluamme kehittää perhekodissamme työn laatua ja näemme nuorten kanssa yhdessä tehdyn hyvän kasvatuksen suunnitelman tärkeäksi osaksi laadun kehittämistä.

Teen hyvän kohtelun suunnitelman opintoihini liittyen Laurean ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä. Työssä perehdyn siihen, miten lastensuojelulaki määrittää hyvän kohtelun, mitä se tarkoittaa lastensuojelussa ja miten se näkyy meidän perhekodissamme. Nuorten osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuus ovat tärkeässä roolissa suunnitelman tekemisessä.

Nuoret osallistuvat tammikuussa kahteen tai kolmeen tapaamiseen yhdessä aikuisten ja meidän perhekodistamme jo itsenäistyneiden nuorten aikuisten kanssa. Tapaamisissa on tarkoitus yhdessä keskustellen miettiä, mitä suunnitelma pitää sisällään. Toivomme jokaisen nuoren osallistuvan suunnitelman tekemiseen, mutta ketään ei velvoiteta eikä pakoteta osallistumaan. Osallistujien nimiä ei kirjata ylös eikä myöskään kenenkään esiin nostamia ajatuksia tai ideoita. Suunnitelman valmistuttua kaikilta nuorilta pyydetään palautetta anonymisti, joten mitään tunnistettavia tietoja ei materiaaleihin jää.

Valmis hyvän kohtelun suunnitelma otetaan perhekodin käyttöön. Siihen sitoutuvat aikuiset ja tavoitteena on, että myös nuoret, kun pääsevät itse sitä tekemään. Se on nähtävissä perhekodilla ja saatavissa pyynnöstä vanhempienkin nähtäväksi. Sosiaalityöntekijät näkevät sen myös. Se liitetään omaavaltasuunnitelman liitteeksi ja lähetetään valvontaa suorittavalle viranomaiselle.

Allekirjoittamalla tämän tuet omalta osaltasi nuoren osallistumista kehittämistyöhön. Palauta lomake nuoren mukana.

Huoltajan allekirjoitus:

Kiitos yhteistyöstä!

Terveisin, Tarja Wörlin

Liite 2: Kirje itsenäistyneille nuorille

Hei!

Olen tekemässä perhekotiimme kirjallista hyvän kohtelun suunnitelmaa osana oman työomme valvontaa. Hyvän kohtelun suunnitelma ei ole pakollinen ammatillisille perhekodeille, mutta sen tekemistä suositellaan vahvasti. Haluamme kehittää perhekodissamme työn laatua ja näemme nuorten kanssa yhdessä tehdyn hyvän kasvatuksen suunnitelman tärkeäksi osaksi laadun kehittämistä.

Teen hyvän kohtelun suunnitelman opintoihini liittyen Laurean ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä. Työssä perehdyn siihen, miten lastensuojelulaki määrittää hyvän kohtelun, mitä se tarkoittaa lastensuojelussa ja miten se näkyy meidän perhekodissamme. Nuorten osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuus ovat tärkeässä roolissa suunnitelman tekemisessä.

Kutsun sinut mukaan suunnitelman tekemiseen, koska olet asunut perhekodissamme. Sinulla on mahdollisuus kertoa ajatuksiasi työomme kehittämiseksi oman kokemuksesi kautta. Järjestämme tammikuussa ensin alkukartoituksen ja sen jälkeen kaksi tai kolme tapaamista perhekodilla. Niissä keskustellen pohdimme yhdessä, mitä suunnitelma pitää sisällään. Voit tulla paikan päälle tai osallistua etänä. Voit myös halutessasi kertoa ajatuksiasi kirjallisesti Padlet-alustalla. Padlet mahdollistaa työskentelyn anonymisti.

Toivon jokaisen niin meillä asuvan kuin meiltä jo lähteneen nuoren osallistuvan suunnitelman tekemiseen, mutta ketään ei velvoiteta eikä pakoteta osallistumaan. Osallistujien nimiä ei kirjata ylös eikä myöskään kenenkään esiin nostamia ajatuksia tai ideoita. Suunnitelman valmistuttua kaikilta nuorilta pyydetään palautetta anonymisti, joten mitään tunnistettavia tietoja ei materiaaleihin jää.

Valmis hyvän kohtelun suunnitelma otetaan perhekodin käyttöön. Siihen sitoutuvat aikuiset ja tavoitteena on, että myös nuoret, kun pääsevät itse sitä tekemään. Se on nähtävissä perhekodilla ja saatavissa pyynnöstä vanhempienkin nähtäväksi. Sosiaalityöntekijät näkevät sen myös. Se liitetään omavalvontasuunnitelman liitteeksi ja lähetetään valvontaa suorittavalle viranomaiselle.

Voit vastata tähän viestiin ja kertoa halukkuudestasi osallistua. Kerro myös, mikä tapa olisi sinulle paras.

Terveisin, Tarja Wörlin

Liite 3: Palautekysely

Palautekysely työskentelystä ja valmiista hyvän kohtelun suunnitelmasta

Pyydän sinulta vielä palautetta hyvän kohtelun suunnitelman tekemisestä ja valmiista suunnitelmasta.

1. Työpajoissa kävimme läpi lainsäädäntöä, joka ohjaa perhekodin aikuisten työskentelyä. Lisäsikö se sinun ymmärrystäsi perhekodin toimintatavoista?
(1=ei mitään uutta, 2=jotain uutta, 3=paljon uutta, 4=kaikki oli uutta)

Merkitse vain yksi soikio.

Ei mitään uutta

---

1 ☐

---

2 ☐

---

3 ☐

---

4 ☐

Kaikki oli uutta

---

2. Minun näkemyksiäni...

Merkitse vain yksi soikio.

☐ ei kuultu eikä huomioitu lainkaan.

☐ kuultiin hyvin, mutta ei juuri huomioitu.

☐ kuultiin ja huomioitiin jonkin verran.

☐ kuultiin ja huomioitiin hyvin.

3. Meillä oli tarve luoda selkeät yhteiset (nuorten ja aikuisten) pelisäännöt. Miten mielestäsi onnistuimme?

Valitse sopivin jatko lauseelle.

Hyvän kohtelun suunnitelma on mielestäni...

Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ selkeä ja ymmärrettävä.
- ☐ suurelta osin selkeä ja ymmärrettävä.
- ☐ suurelta osin epäselvä ja hankala ymmärtää.
- ☐ epäselvä ja vaikeasti ymmärrettävä.

4. Tähän voit tarkentaa, mitä kohtaa olisi tarpeen selkeyttää.

---

5. Miten hyvän kohtelun suunnitelma tuo muutosta arkeesi? Voit valita kaikki mielestäsi sopivat vaihtoehdot. Jos mikään ei ole mielestäsi sopiva tai haluat lisätä jonkin ajatuksen, voit kirjoittaa sen Muu... kohtaan.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ Selkeyttää yhteisiä pelisääntöjä.
- ☐ Ymmärrän, miksi meillä on yhteisiä pelisääntöjä.
- ☐ Tiedän paremmin omat oikeuteni.
- ☐ Ymmärrän paremmin velvollisuuteni.
- ☐ Tiedän kenen puoleen voin kääntyä, kun tarvitsen apua asioissani.
- ☐ Vahvistaa turvallisuuden tunnettani.
- ☐ Tukee hyvinvointiani.
- ☐ Koen voivani vaikuttaa omiin asioihini enemmän.
- ☐ Koen voivani vaikuttaa yhteisiin asioihin paremmin.
- ☐ Lisää luottamusta toisiin (nuoriin ja aikuisiin).
- ☐ Vahvistaa minun käsitystäni, että olen tärkeä ja minusta välitetään.
- ☐ Muu: _____

6. Jos mielestäsi jokin asia jäi pois hyvän kohtelun suunnitelmasta, lisää se tähän.

---

7. Tähän voit antaa vapaata palautetta hyvän kohtelun suunnitelman tekemisestä tai mistä tahansa siihen liittyvästä yksittäisestä asiasta.

Google ei ole luonut tai hyväksynyt tätä sisältöä.

Google Forms